

ÖSSZEBESZÉLÜNK

Ifjúságügyi kongresszus

Konferenciakötet

2014

ÖSSZEBESZÉLÜNK

KONFERENCIAKÖTET

ÖSSZEBESZÉLÜNK

Ifjúságügyi kongresszus

Kezdeményezők:

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Ifjúság szakmai Együttműködési Tanácskozás, Nemzeti Ifjúsági Tanács

ISZET

Közreműködők: a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúság szociológiai Szakosztálya, a Magyar Pedagógiai Társaság Szabadidő-pedagógiai Szakosztálya, az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete, az Európai Szülők Magyarországi Egyesülete, az Új Ifjúsági Szemle, a NAKVI EPIR Programiroda és az Ifjúság szakmai Társaság.

Eszélyegyenlőségi Programiroda

Összebeszélünk – I. Ifjúságügyi Kongresszus konferenciakötet

ISBN 978-963-89861-4-6

Kiadja az ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont Budapest, 2014.

Olvasószerkesztő: Horváth László

Szerkesztette: Elek Tímea

Az Összebeszélünk – I. Ifjúságügyi Kongresszus és a kiadvány a Fialatok Lendületben Program, a Pallas Athéné Domus Animae Alapítvány, az Excenter Kutatóközpont és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap – a vidéki területekbe beruházó Európa támogatásával jött létre, de tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Bizottság vagy a Magyar Nemzeti Iroda véleményét, amely intézmények felelőssége a projektekre nem terjed ki.

TARTALOM

Összebeszéltünk	7
Nagy Ádám: Ifjúságügyi scenáriók	8

A. PLENÁRIS ELŐADÁSOK

Téglásy Kristóf: Garancia az ifjúságpolitikában	17
Székely Levente: Az új csendes generáció	20
Tari Annamária: A facebook szociálpszichológiája - a XXI. század fiatalja	22
Oross Dániel: A magyar fiatalok részvétele: közéletiség, apolitikusság	24
Tóbiás László: A segítség, mint a társadalmon végzett munka és az ifjúságügy	26
Trencsényi László: A táborok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig	31
Domokos Tamás: Félúton?!	33
Csontos Bence: Szakemberek egy fiatal szemével	35

B. PROBLÉMA-FÓKUSZÚ MŰHELYEK

Nincs kezelhetetlen, csak meg nem értett gyerek - A szakember maga az intervenció	39
Közösség-telenség	43
Vesztesek	45
Gyermekkori kriminalitás – mítosz és valóság	49
Hol szeret lenni a serdülő? - A serdülőkori identításalakulás a kedvenc kamaszkori helyek tükrében	52
Nem kor-független függőségeink	56
Jövőkép-telenség	60
Identitás-talanság?	63
Mediatizáció – digitális gondolkodás	66

C. MÓDSZER-TANI MŰHELYEK

Életpálya-támogatás az iskolában – A kapunyitási pánik megelőző!	71
Csoportközi segítségnyújtás	74
A magukra hagyottak nemzedéke	76
Kötelező közösségi szolgálat - a helyi együttműködések motorja?	78
Mire lehet/ne jó az iskola	80
Asszertivitás – érdekérvényesítés	84
Emberi jogi nevelés	86
Identitás- és jövőképépítés	88
Kitörés az elszigeteltségből – fiatalok szegénytelepeken és városi gettóiban	91

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

ÖSSZEBESZÉLTÜNK

Az idei őszy folyamán az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara adott otthont október 30-31-én az „Összebeszelünk” címet viselő 1. Ifjúságügyi Kongresszusnak, amelynek célja a fiatalokkal foglalkozó diszciplínák és szakmák közötti diskurzus erősítése és az ifjúságügy egységes megközelítésének elősegítése volt. Ehhez fontos azon szakmák képviselőinek a találkozása, ahol részben vagy teljes egészében az ifjúsági korosztállyal foglalkoznak.

Úgy gondoltuk, az ifjúság szakmai térben találkozási alkalmakat kell teremteni, amelyek szolgálhatják egyfelől a szakmai-tudományos municióbővítést, másfelől az interdiszciplináris megközelítés érdekében a szakemberek számára egyfajta társas környezetet is biztosítanak.

Hazai és európai ifjúságkutatási adatok szerint a mai fiatalok generációja más, mint a korábbiak. Európában mindenhol megfigyelhető az a trend, hogy a fiatalok később válnak önállóvá, később lépnek be a munkaerőpiacra és később alapítanak családot is. Közéleti érdeklődésük általában alacsony, ugyanakkor fogékonyabbak a szélsőséges eszmékre. A digitális világ térnyerése és egyéb tényezők eredményeként eltérőek szabadidős szokásaik is a korábbi generációkétól. Ugyanakkor pontosan ez a korosztály az, akire a gyermekek után a leginkább hatnak a negatív társadalmi folyamatok. A szakemberek és politikusok pedig egyaránt tisztában vannak azzal, hogy a fiataloknak kulcsszerepe van a jövő formálásában.

Ezen gondolatok jegyében a kongresszus teret kívánt adni az ifjúságügy, ezen belül például az ifjúságpszichológia, a pedagógia-kultúrák közvetítés, az ifjúsági szociális munka és az ifjúságpolitika legújabb innovációinak bemutatására. Emellett hozzáférési lehetőséget kíván biztosítani a szakpolitikák célkitűzései, a tudományos újdonságok és a szakmai gyakorlat megismerésére, szembesítésére.

A 150 főre tervezett Kongresszuson végül is 212-en vettek részt, részben plenáris előadásokon, részben interaktív szakmai műhelyekben. A probléma-fókuszú és megoldás- illetve módszertan-fókuszú workshopokban olyan témák kerültek terítékre, mint az agresszió, a vesztesek jelensége, a közösség, a jövőkép vagy az identitás problémái és megoldásaik, az ifjúság és a bűnözés, a serdülőkor ellentmondásai, a függőségek, a mediatizáció, az életút-karrier-pályaorientáció, a csoportközi segítségnyújtás, a helyi együttműködések, az iskolai közösségiség, az asszertívitás és érdekérvényesítés, az emberi jogi nevelés vagy az elszigeteltségből való kitorés lehetőségei. A témák széles kínálatában való válogatást segíti, hogy minden műhelybeszélgetést duplán szerveztünk meg, hogy mindenki két-két csoport munkájában is részt tudjon venni.

A konferencia szervezői az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, az Ifjúság szakmai Együttműködési Tanácskozás és a Nemzeti Ifjúsági Tanács. Közreműködőként, társszervezőként számos szakmai szervezet csatlakozott a kezdeményezéshez, többek között a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságpszichológiai Szakosztálya, a Magyar Pedagógiai Társaság Szabadidő-pedagógiai Szakosztálya, az Oszályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete, az Európai Szülők Magyarországi Egyesülete, az Új Ifjúsági Szemle, a NAKVI EPÍR Programiroda és az Ifjúság szakmai Társaság.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

NAGY ÁDÁM: IFJÚSÁGÜGYI SZCENÁRIÓK

Az ifjúságügy tág értelmezése szerint, minden, ami a fiatalokkal történik, az ifjúságügy fogalmi rendszerébe tartozik. Az Összebeszélünk – 1. Ifjúságügyi Kongresszus ezen értelmezést vallotta, s felvállalt célja az volt, hogy a fiatalokkal foglalkozó diszciplínák és szakmák közötti diskurzus erősítését és az ifjúságügy integratív megközelítésének elősegítését szolgálhassa, teret adva tehát az ifjúságszociológia, pszichológia-szociálpszichológia, pedagógia-kultúráközvetítés, ifjúsági szociális munka, ifjúságpolitika legújabb innovációinak bemutatására. Emellett hozzáférési lehetőséget kívánt biztosítani a szakpolitikák célkitűzései, a tudományos nővumok és a szakmai gyakorlat megismerésére, szembesítésére.

Az ifjúságügy ennél szűkebb értelmezése szerint a fogalom a fiatalokkal történő, a családon és iskolán túli, szolgáltatásalapú megközelítés terepe. Az elsődleges és másodlagos szocializációs közeg, a családi és az iskolai szocializációs terep mellé ugyanis a posztmodern társadalmakban felzárkózik egy harmadik, egyenrangú terep: a szabadidős szocializációs közeg (bővebben: Nagy-Trencsényi, 2012¹). Míg a hagyományos szocializációs intézmények (család, iskola) hatása gyengül, a szabadidős (és média)tér, mint interakciós terep súlya nő. A kortárscsoport, mint nem előre meghatározottan hierarchizált, egyenrangú csoport, ahol a fiatal egyenlőségen alapuló viszonyokra számíthat. Míg a család normái az engedelmességet, a tekintélyalapú ragaszkodást írják elő, addig a szabadidős tér, a kortárscsoport a kölcsönös együttműködésen és megegyezésen alapul, ahol mód nyílik a kölcsönösségi elv gyakorlására.

E szűk értelemben vet ifjúságüggyel foglalkozók számát mintegy 1000 főre becsülhetjük², nem számolva a társterületekkel (szociális szegmens, a művelődési-kulturális szegmens stb.). Ugyanakkor ezt a létszámot sem az ifjúságügy rendszere finanszírozza, hanem társszakmák, projektek esetlegessége jellemzi foglalkoztatásukat³, szakmai koordinációjuk pedig gyakorlatilag nem létezik. Összevetésképp az ötmillió Finnországban csak az államilag fizetett (nem ideértve a civil szervezetek által finanszírozott) terepen dolgozó ifjúságsegítők száma is több, mint 3000 fő.

Hol másutt teendő fel tehát a kérdés, ha nem az ifjúságügy saját lábra állását is bizonyítani hivatott Összebeszélünk – 1. Ifjúságügyi Kongresszus konferenciakötetében: vajon milyen jövő elé nézhet ma Magyarországon a terület? Igyekszünk tehát számba venni, mindazon követelményeket, amelyek túlnyomó többségének megléte szükséges, ahhoz, hogy egy adott tevékenységet

1 Nagy Ádám–Trencsényi László: Szocializációs közegek a változó társadalomban, ISZT Alapítvány, 2012, Budapest.

2 Felmérések alapján készült szakértői becslés szerint: mintegy 250 szakmában maradt ifjúságsegítő, szakértő, 200 ifjúságsegítő hallgató, 50 ifjúságügyben országos vagy helyi hivatali döntéshozó, referens, helyi politikus, 50 oktató-kutató, 300 civil szervezeti vezető, 50 gyermek és ifjúsági házakban foglalkoztatott munkatárs, 100 teleházas-ifjúsági klubos-ikszk-ben ezzel foglalkozó tevékenykedik a szegmensben.

3 Felmerül a kérdés egy csaknem 10 milliós országban hány ifjúságsegítő foglalkoztatása teremtené meg a szakmai struktúra alapjait, hiszen „nem állíthatunk minden fiatal mellé egy ifjúságsegítőt”. Jelenleg egyaránt várat magára az országos, és a területi rendszer kiépítése. Véltetőleg minden önkormányzathoz felesleges és pazarló lenne ifjúsági referens telepítése, ugyanakkor a kistérségek, városok, megyei jogú városok és fővárosi kerületek szintjén szükséges lenne az ifjúsági feladatokat ellátó humán erőforrásra. Egyes modellszámítások szerint a kistérségi ifjúsági referens rendszerben mintegy 250-300, a (kb. 300-400) városi ifjúsági pontokban további 1200-1500 ifjúságsegítőre van szükség (nem számolva az egyes projektekre, vagy más formában működő szervezetek által „felvett” ifjúságsegítő tömeget (pl.: táborok), kb. 500 főjével. Más modellszámítások 1 ifjúságsegítőre mintegy 1000 klient nevesítenek, így ez a kalkuláció a korosztály 2-2,5 milliós létszámához mérten mintegy 2500 ifjúságsegítőt kalkulál. Érdekes, hogy mindkét számítási mód 2000-2500 ifjúságsegítő foglalkoztatását igényli.

végzők önálló szakmaként tekinthessenek magukra. E követelményeket négy csoportba sorolhatjuk be: a terület szakmai háttere, a terület saját működési mechanizmusai, a területet meghatározó környezeti elemek és a terület kapcsolódásai.

HÁTTÉR

Saját terület

Az önálló szakma ismérve az önálló terület, sajátos modellekkel-módszerekkel és saját eszközökkel-formákkal. A terület ebben nem tekinthető sikertelennek: rendelkezik összefoglaló elméleti munkával, szöveggyűjteményekkel, sajátos elméleti keretekkel, saját módszertannal stb.

Szakirodalom

A szakirodalmi háttér mára lefedi mind a tankönyvi, mind a szakirodalmi forrásigényt, de dinamikája csekély; évente csak 10-15 ifjúságszakmai publikáció válik hozzáférhetővé. A szakma egyetlen periodikája az Új Ifjúsági Szemle (2011 óta a megjelenése szünetel).

Műhelyek

Bár kutatói hálózat létezik, annak egyetemi háttere gyenge, a területen alig egy-két fokozattal, habilitációval rendelkező kutató van (a fokozat nélküli intézetvezetőket pedig a tudományos közélet okkal nem veszi komolyan). Bár vannak a Magyar Szociológiai Társaságnak és a Magyar Pedagógiai Társaságnak ifjúságszociológiával, szabadidő-pedagógiával foglalkozó szekciói, a politikai döntéshozók és a kutatók közti kapcsolat esetleges, nem intézményesített. Még kevesebb a fiatalok és a kutatók közti kapcsolat, leginkább a média által közvetített eredmények jutnak el az érintettekhez.

Alkalmak

A konferenciák, találkozók terében az elmúlt évekig az ifjúsági szakma gyakorlatilag hézagmentes hálót alkotott, de ezek nagy többsége mára megszűnt (az Összebeszélünk – 1. Ifjúságügyi Kongresszus összehívásának is ez volt az egyik oka).

SAJÁT MŰKÖDÉS

Képzés

Formális képzés tekintetében egyre zavarosabb a helyzet. A fejlődés egyik záloga az lenne, ha a formális képzés kiterjedne a teljes képzési vertikumra (OKJ, graduális képzés, doktori képzés). Az elmúlt 10 évben folyt ifjúságsegítő képzést – az egyetemi BA ígéretével – ifjúságsegítő asszisztens képzéssé (a szociális asszisztens belüli specializációval) minősítették vissza, az egyetemek berkein belüli képzések tematikáinak kidolgozása pedig elakadt (elutasították a BA akkreditációit). A nonformális képzések alapvetően a szakmai, civil szervezetek „vadászterületei”.

Elhelyezkedés

A területen való elhelyezkedés az egyik legnagyobb adóssága az ifjúságügynek. Az évente végző többszáz ifjúságsegítő (asszisztens) legfeljebb harmada tud csak elhelyezkedni a választott szakmájában. Holott a gyermekvédelmi, családsegítő, kulturális, pedagógiai, önkormányzati stb. térben értékes munkaerőre lehetne szert tenni. Ehhez rövidtávon néhány alacsonyrangú foglalkozási szabály módosítása, hosszútávon életpályamodell bevezetése lenne szükséges.

Intézmények

Országos szinten az ifjúságügy állami feladatainak ellátása jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) hatásköre. Ezt egészíti ki az EMMI háttérintézményeként működő Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCSSZI). Szakmai háttérintézmény a Mobilitás megszűnése óta nincs (bár egyes elemzők megkérdőjelezik, hogy korábban volt-e). A korosztályi civil szervezeteket a Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT), a szakmai ifjúsági civil szervezeteket az Ifjúságsszakmai Együttműködési Tanácskozás (ISZET) fogja össze. Helyi szinten a 3200 települési önkormányzat esetében mintegy 80-nál működik valamilyen módon ifjúsági önkormányzat, ezekkel általában együttműködik a helyi vezetés. Ifjúsági referenssel egyre kevesebb, pár tucat helyen találkozhatunk.

Fejlesztési folyamatok

Összehangolt országos szintű fejlesztési folyamatot alig találunk az ifjúságügyben. Bár a Nemzeti Ifjúsági Stratégia (NIS) kijelöl majd száz beavatkozási programot, az ehhez csatlakozó Új Nemzedék Jövőjéért Program (UNJP) és kétéves Cselekvési Terv nem szervesült az ifjúsági szakmában. Egyes kormányzati különprojekt (pl.: cserkészek milliárdos támogatása) folyik ugyan, de ezek is inkább zárványnak tekinthetők.

KÖRNYEZET

Szabályozás

A szabályozási környezetet tekintve az ifjúsági (ifjúsági közfeladatokról és szolgáltatórendszerrel szóló) törvény lehetne az, amely jogi értelemben vett legitimitást biztosít a területnek. Ennek hiánya – a terület szereplőinek követelése és az állami véleményformálók másfél évtizedes ígérete ellenére – az ifjúsági terület csak részben és inkoherens módon szabályozott. Az önkormányzati törvény ugyan beszél egy mondatban az ifjúsági és sportfeladatokról⁴ – és kimondja, hogy ez önkormányzati feladat –, de azt nem részletezi, nem határozza meg. A hézagmentes jogi háló hiánya nagyban akadályozza a szakma kiteljesedését.

Tervezés

A NIS megszületésével és az ebből következő cselekvési tervvel a feladatrendszer komoly tisztázó-dísi folyamaton ment keresztül. Ehhez meglehetősen felemásan csatlakozott a Kormány ifjúságpolitikai programjaként értelmezhető UNJP, amely egyrészt konkrét cselekvéseket kijelölő dokumentum, másrészt viszont meglehetősen esetleges lözönggyűjtemény. Ezt az anyagot bontja tovább a kétévente újraalkotott Cselekvési Terv, amely viszont az igazgatás klasszikus öngazdálkodási kísérlete: válogatás nélkül belekerül minden – akár nagyobb, akár kisebb ifjúságügyi relevanciája van – ami nem kerül nagyobb pénzbe, és amelyről le lehet írni: folyamatban lévő intézkedés. Így módon csoda, hogy már a második cselekvési tervet is túlélte a Stratégia. Ugyanakkor a kakofónia miatt a terület koherens célrendszeréről, feladathálójáról nem beszélhetünk.

Forrásrendszer

Az ifjúságügyi szolgáltatórendszer finanszírozása és a fejlesztési források gyakorlatilag alig léteznek. A Nemzeti Együttműködési Alapnak ugyan van ifjúsági ügyekkel is foglalkozó kollégiuma, de a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram csak évi 100 millió forintos nagyságrendű pályázati rendszert működtet. Bár egyéb speciális források sem zárják ki az ifjúsági projekteket: NKA, Visegrád Alap stb.; ezek és a nem állami források szerepe csekély. Társadalmi léptékben érzékelhető hatást egyedül az Erasmus+ program ifjúsági lába képes kiváltani, amelynek három kulcsintézkedésére 2014-ben mintegy 1,33 Mrd forintnyi európai pályázati pénz érkezik (4.289.147 euró, amely évente várhatóan nőni fog – s bár az unió maga is kimondja, hogy ez a forrás csak kiegészítheti a nemzeti támogatásokat – nálunk ez maga a pályázati zászlóshajó).

Állami elismertség

Az ifjúságügy elismerési rendszere nem kidolgozott. 2012-ben megszűnt a miniszteri szintű Magyar Ifjúságért Díj (amely specifikusan e területtel foglalkozott), elismert, kormányzattól független specifikus díjazás nem létezik. Összkormányzati szinten, állami kitüntetéssel kitüntetett ifjúsági szakember nem ismert.

⁴ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól, 13 §. (1). 15.

KAPCSOLÓDÁSOK

Nemzetközi illeszkedés

Ebben korántsem egyenletes az ifjúsági szektor. Főként az állami szervek beágyazottak, elsősorban a mindenkor illetékes minisztérium. Nagyobb civil szervezetek egy része tagjai az európai hálózatoknak (pl.: politikai szervezetek), de a civil szervezeti ernyők európai kötődése igen gyenge (pl.: Magyarországnak nincs tagszervezete a European Youth Forumban). Emellett az ifjúsági szervezetek a többi civil szervezethez képest továbbra is jelentős hátrányban vannak a külföldi kapcsolatok terén; elmondható: azon szervezeteknek van erős nemzetközi kapcsolata, amelyek sikeresen pályáznak az Erasmus+ programhoz. Az ifjúságüggyel foglalkozó szakmai műhelyek kapcsolódása is esetleges, Magyarország ma nem meghatározó az európai szakmai folyamatokban.

Civil kapcsolatok

A szektor alapvetően a civil szervezetek, civil közösségek által meghatározott. A civil ifjúsági szervezeti világ azért is unikális, mert a csoport, amivel foglalkozik időben behatárolt. Környezet- vagy jogvédő lehet az ember egész életében, ifjúsági szervezet tagja azonban nem feltétlen. Európai összehasonlításban a civil-ifjúsági területen van mit fejlődni, a civil szektor ifjúsági szegmense (ifjúsági közösségek, értük tevékenykedők stb.) mintegy 2000 szervezetre tehető (Székely-Nagy, 2007⁵).

Társadalmi beágyazottság

Az ifjúságügy társadalmi beágyazottsága gyenge, kevesen ismerik a területet, s kevesen vannak azok, akik képesek megismertetni másokkal. Mindaddig, amíg a 2006-os Szabadság téri zavarásokat vagy a tanárveréseket nem ifjúsági problémaként kezelik, s a legnagyobb „ifjúsági” médiaeseményt, a Zuschlag-ügyet viszont annak tekintik (pedig ha ellopnak a Zeneakadémiáról egy zongorát, az nem zeneművészeti kérdés, hanem pusztán bűnügy), addig az ifjúságügy társadalmi beágyazottsága korántsem mondható megfelelőnek. Az elmúlt időszak egyetlen üdítő kivétele a Magyar Ifjúság 2012 kutatás, amely évente megjelenő – meglehetősen nagy sajtó és szakmai figyelmet generálva – új kötettel jelentkezve, három éve napirenden tartja az ifjúságügy témáját.

Társszakmai elfogadottság

Ahhoz, hogy egy terület önállóan létezzen, szükséges, hogy más szakmák ne tekintsék saját „felségterületüknek” azt, elismerjék a szakmai autonómiát. A hazai ifjúságügy ilyen lehatárolását még erős határharcok jellemzik: a pedagógiai (andragógiai), szociális (gyerekvédelmi és családsegítő), kulturális (közösségfejlesztés-művelődésszervezés) terület interferenciái mindennaposak, legyen szó ifjúságsegítő BA szak akkreditációról, foglalkoztatási lehetőségekről vagy törvényi szabályozásról. S akkor a horizontális ifjúságügyi megközelítésről: az egészségügy, a fogyatékosügy, bűnmegelőzés stb. területeiről még nem is beszéltünk.

5 Székely Levente - Nagy Ádám: Az ifjúsági civil szegmens, in. Civil Szemle – Civil Éves Jelentés, 2007.

IFJÚSÁGÜGYI SZCENÁRIÓK

Látjuk, hogy valamennyi pillér esetében egy, legfeljebb másfél területre mondhatjuk, hogy többé-kevésbé kiegyensúlyozott működés jellemzi, kettő-három terület jellemzői elégtelenek. Amennyiben a helyzet változatlan marad, úgy ki kell mondanunk: a terület belátható időn belül egyszerűen elsorvad, s marad úgy, egészen addig, míg egy – az európai nemzetek példáihoz hasonló – társadalmi kataklizma újabb életre nem hívja. Ha a négy terület egyike-másika nagyobb erőforrásokat képes bevonni, úgy az ifjúságügynek van esélye más szakmákba betagozódni, de az önálló működés záloga a négy pillér együttes kibontakozása.

Ehhez is igyekezett hozzájárulni az Összebeszélünk – 1. Ifjúságügyi Kongresszus.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

A. PLENÁRIS ELŐADÁSOK

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

TÉGLÁSY KRISTÓF:

GARANCIA AZ IFJÚSÁGPOLITIKÁBAN

A kongresszus felhívásán és programfűzetén szereplő fotó azt szimbolizálhatja nekünk, hogy kijutottunk az alagútból. Rengeteg dolgunk van még, jó felé halad a magyar ifjúságpolitika, a Kormány intézkedései kezdenek beérni, erre majd konkrét számokat is fogok mutatni. Mert „bízunk a közösen alakított jövőben, a fiatal nemzedékek elhivatottságában. Hisszük, hogy gyermekeink és unokáink tehetségükkel, kitartásukkal és lelkierejükkel ismét nagygyá teszik Magyarországot” (Magyarország Alaptörvénye).

Ez az idézet is mutatja, hogy mennyire fontos a Kormánynak a fiatalság. Valóban úgy látjuk, hogy a fiatalokra fordított energia, idő és forrás segíti őket abban, hogy mindannyiunk jövőbeli Magyarországot építsék. Épp ezért nagyon fontosnak tartjuk a fiatalok közösségeinek támogatását, új közösségek létrejöttének elősegítését, és határozott célunk, hogy konkrét kérdésekre konkrét válaszokat kínáljunk. Rövid kitérővel: mégis mit tekinthetünk Ifjúságnak? Szerintünk az ifjúság innováció, gazdasági potenciál, és nagyon fontos, a nemzet összetartó ereje.

A Nemzeti Ifjúsági Stratégia, mint minden stratégiai dokumentum irányokat, kereteket határoz meg, és ezt cselekvési tervekben tölti fel konkrét intézkedésekkel. A II. cselekvési terv (2012-2013) 30 intézkedést tartalmazott, és ezek közvetve vagy közvetlenül mind a fiatalok itthoni boldogulását szolgálták. Ezekre az intézkedésekre a Kormány az elmúlt két évben több mint 600 Mrd. forintot fordított. Itt kell megjegyezni, hogy az itthoni helyett inkább a szülőföldön való boldogulást kellett volna mondanom, hiszen az intézkedéscsomag nem magyarországi, hanem magyar nemzeti ifjúságpolitikában gondolkodik, ezért az intézkedéseinket megpróbáljuk elérhetővé tenni minden magyar fiatal számára, éljenek bár Munkácson, Kassán vagy éppen Nyíregyházán. Ezek az intézkedések, az ifjúságpolitika horizontális jellegéből adódóan az államigazgatás valamennyi ágazatára kiterjedő módon fogalmaztak meg feladatokat.

Éppen ez a horizontális jelleg tette szükségessé, hogy létrejöjjön az Ifjúsági Szakmai Egyeztető Fórum (ISZEF), mely testület helyettes államtitkári kört takar, de a munka nagy része a hét tematikus munkacsoportban folyik, amelyekben minisztériumi, háttérintézményi és civil szakértők vesznek részt, továbbá maguk a fiatalok is szép számmal képviseltetik magukat. A munkacsoportokban jelenleg 165 szakértő dolgozik, akiknek több mint 60%-a a civil szektorból érkezett, így biztosítva, hogy a fiatalok valós igényei, valós problémái kerüljenek terítékre.

Egy pár eredményt hadd emeljek ki az elmúlt évekből. A Fiatalok Lendületben Program, mely sok más mellett ezt a konferenciát is támogatja, számokban:

- 235 db nyertes pályázat;
- 131 társadalmi bevonást prioritásként kezelő, támogatott projekt;
- Összesen 3124 hátrányos helyzetű fiatal részvételének elősegítése a projektekben;
- 60 projekt a fiatalok munkaerő-piaci helyzetének előmozdítására;
- Támogatás összesen 69 önkéntességet célzó projekt megvalósításához;
- 310 magyar önkéntes külföldre utazásához és 289 külföldi önkéntes hazai szolgálatához nyújtott támogatás (a támogatott önkéntesek 46%-a hátrányos helyzetű).

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

Az Integrált Közösségi és Szolgáltató Terekhez kapcsolódó ifjúságfejlesztési projekt eredményeképpen jelenleg 411 működő IKSZT-t regisztrálhatunk, a ráfordított forrás pedig 27,4 Mrd forint.

A Gyermek és Ifjúsági Alaprogram keretében 2013-ban 175 millió forintból 393 nyertes projektet tudunk támogatni, míg idén 130 millió forintból eddig 376 nyertes pályázót segítettünk. Az idei maradványösszegeből egy újabb 16 millió forintos keretösszegű kiírás fog megjelenni (időközben megjelent).

Emellett a konkrét problémákra konkrét válaszokat igyekszünk adni. Ma a fiatalok egyik legnagyobb problémája a munkaerőpiacra való bejutás, az ifjúsági munkanélküliség. Ezért a Kormány intézkedéseinek fókuszában többek között ez áll. Ennek okait a következőképpen összegezhetjük: a globális válság egyik leginkább sújtott munkavállalói rétege a fiatalok, s ez látható a számokon is: a 15-24 évesek munkanélkülisége európai szinten kétszerese a teljes népesség munkanélküliségi rátájának. Magyarországon ez a különbség 2,5-szeres, de van olyan tagállam, ahol több mint 3-szoros (pl.: Olaszország). A tagállamok között nagy az ifjúsági munkanélküliség szóródása: 7,9%-tól (Németország) – 58,3%-ig (Görögország) terjed.

A főbb munkaerő-piaci kihívások tehát:

- Aktivitás, foglalkoztathatóság és foglalkoztatás növelése (különösen fiatalok, idősek, alacsony képzettségűek, kisgyermekes nők);
- Munkaerő-kereslet növelése, kereslet és kínálat összehangolása;
- Munkabérek terhelő adók csökkentése;
- Fiatalok munkanélküliségének csökkentése;
- Rugalmas foglalkoztatási formák elterjesztése;
- Munka és magánélet összehangolásának megkönnyítése;
- Egész életen át tartó tanulásban való részvétel növelése;
- Be nem jelentett munkavégzés csökkentése.

Nagyon fontos koncentrálnunk az ún. NEET fiatalokra is. Ők azok, akik se az oktatásban, se a szakképzésben, se a munkaerőpiacon nincsenek jelen, és így az állam számára többnyire „láthatatlanok”, ezért nagyon nehéz őket elérni.

Ha a különféle statisztikákat megnézzük, akkor jól látjuk, hogy a NEET fiatalok a felsőfokú végzettségűek körében elenyésző számban vannak jelen (2013-as adat szerint 2,4e fő, míg középiskolai végzettséggel 50e fő, alacsony végzettséggel 32e fő), tehát itt egyszerre kell koncentrálni a munkaerő-piaci kihívásokra, és az oktatásra (szakképzésre). Ezért dolgozta ki a Kormány egy EU tanácsi ajánlás alapján az Ifjúsági Garancia Programot. A program stratégiai megalapozását a következő folyamatok, dokumentumok biztosították:

- Korai Iskolaelhagyás Elleni Stratégia (tervezet);
- Élethosszig Tartó Tanulás (tervezet);
- Köznevelési Stratégia (tervezet);
- Szakképzési reform (végbement);
- Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. (tervezet);
- 2014-20 közötti foglalkoztatáspolitikai intézkedések megalapozását szolgáló stratégia.

Az Ifjúsági Garancia Program hazai bevezetése után 2014-2020 között az alábbi tevékenységek válnak támogathatóvá⁶:

- Álláslehetőség;
- Gyakornoki program (ösztöndíjas foglalkoztatás);
- Munkatapasztalat-szerzés támogatása;
- Bértámogatás;
- Mobilitási támogatás;
- Vállalkozóvá válás támogatása;
- Szakképzési lehetőség;
- Transzítfoglalkoztatás;
- Nonprofit szervezetek fiatalokat célzó munkaerő-piaci programjai;
- „Második esély iskola”, HÍD program;
- Kompetencia-fejlesztés bizonyos formái;
- Felzárkóztató képzés;
- Munkaerő-piaci szolgáltatások.

A Munkahelyvédelmi akcióterv a fiatalok közül 2014. szeptemberig 168 ezer fiatalt ért el (128 ezer 25 év alatt kapott Tb kedvezményt; és 40 ezer fő pályakezdői járulékkedvezményt).

Az első kézzelfogható, lehívható összegek kiírása pedig már meg is jelent. A gazdaságfejlesztési operatív program (GINOP) keretében 2014-2020 között összesen 220 Mrd forintot költ a Kormány az Ifjúsági Garancia program céljaira, és ennek keretében 2014. október 10-én jelent meg az első kiírás, mely 36 Mrd forintos keretösszeget tartalmaz. Továbbá megjelent a fiatalok vállalkozóvá válását elősegítő program is, 4 Mrd forintos keretösszeggel.

Sok feladatunk van még, de jó irányban haladunk, hiszen a kimutatások szerint a 15-24 éves korcsoportban a fiatalok foglalkoztatási rátája – bár még elmarad az uniós 32,3%-tól – javult, a 2009-es 18,1%-ról a 2014-es 23,1%-ra.

⁶ A program nem volt előzmények nélküli, számos megalapozó program készítette elő a bevezetését. A teljesség igénye nélkül néhány:

- Munkahelyvédelmi Akcióterv;
- Aktív munkaerő-piaci eszközök – kiemelt célcsoport (TÁMOP 1.1.2, 1.1.4.);
- „Első Munkahely Garancia Program” (Nemzeti Foglalkoztatási Alap, Európai Szociális Alap);
- Gyakornoki program (TÁMOP 2.3.4. A);
- Vállalkozóvá válás segítése (TÁMOP 2.3.6.);
- Civil foglalkoztatási programok (TÁMOP 1.4.1.);
- Innovatív foglalkoztatási programok (TÁMOP 1.4.3.);
- Pályaorientáció fejlesztése (TÁMOP 2.2.2);
- Hátrányos helyzetű fiatalok szakképzésbe kapcsolódása (Út a szakmaválasztáshoz TÁMOP 2.2.7A).

SZÉKELY LEVENTE:

AZ ÚJ CSENDES GENERÁCIÓ

Az előadás az 1982-1996 között születettek karakterét vizsgálja a különböző szocializációs közegekben. A munka végső soron az új csendes generáció címke létjogosultságát teszteli a konformitás, bizonytalanság és passzivitás vizsgálatával a család és családi értékek, az iskola és munkahely, illetve a szabadidős terek és tevékenységek, ezen belül média- és kultúrafogyasztás, digitális terek és tevékenységek, sport és kockázati magatartások, civil aktivitás dimenzióiban.

Ahogy a térben és időben azonos helyen lévő egyének nem feltétlenül alkotnak közösséget, úgy a karakteres generáció létrejöttéhez is szükség van még valamire az azonos születési éveken kívül. Ez a valami olyan esemény, vagy folyamat, amely azonos (közös) élményként, vagy az életet meghatározó körülményként a nemzedéket elkülöníti más nemzedékektől. A különböző generációk karakterét meghatározza az a társadalmi, hangulati környezet, amelyben szocializációjuk végbe ment. Strauss és Howe modellje⁷ szerint a nagyjából 20 éves intervallumok szerint egymást váltó nemzedékekből és az egymást követő archetipusokból következik, hogy a 2000-es évek elejétől születettek karakterükben hasonlatosak a II. világháború előtt születettek nemzedékére az ún. csendes generációra, azaz egy új csendes generációként azonosíthatók.

Ugyanakkor a magyarországi fiatalok életében a szocializmus alatti megkésetttség, majd a rendszerváltást követő sokk is érzékelhető, ami a nyugati világot nem, vagy kevésbé érintette. Strauss és Howe modelljéből következhet, hogy a rendszerváltozás krízise egy amolyan új csendes generáció karakterét rajzolta meg Magyarországon, ami nem esik egybe a nyugati világban várt 2000 és 2020 között születettek nemzedékével, hanem nagyjából egy nemzedékkel korábbra, a rendszerváltás környékén születettekre vonatkozik. Az új csendes generációra vonatkozó hipotézis létjogosultságát a 1982-1996 között születettek körében készült Magyar Ifjúság 2012 reprezentatív, nagymintás kutatás adatain vizsgáljuk, a kérdésünk, hogy mennyiben felel meg a csendesség kritériumának a különböző szocializációs közegekben ez a generáció.

A vizsgálandó szocializációs közegeket – az elsődleges szocializációs közeget (család és családi értékek), a másodlagos szocializációs közeget (iskola és munkahely), valamint a harmadlagos szocializációs közeget (szabadidős terek és tevékenységek, ezen belül média- és kultúrafogyasztás, digitális terek és tevékenységek, sport és kockázati magatartások, civil aktivitás) – tekintve elmondható, hogy egyaránt jellemző a 15-29 éves fiatalokra a csendesség.

A fiatalokról összefoglalóan szólva kijelenthetjük, hogy jellemző rájuk a konformitás, nem akarják megdönteni a fennálló status quo-t, többségükben elfogadják szülei életeszmenyét. Általánosan tapasztalható körükben a bizonytalanság, sok esetben hiányzik belőlük az elkötelezettség, céltalanok, amit maguk is problémaként érzékelnek nemzedékükben, mindeközben vágyanak a rendezettségre. A 15-29 évesek passzivitása tovább növekedett az elmúlt években, hiányzik többségük életéből a civil aktivitás, apolitikusak, közéleti kérdésekhez visszahúzódo attitűddel

⁷ Strauss és Howe (1991) által alkotott modell a generációkról való gondolkodás fontos alaptétele, amely szerint a generációváltás ciklikusan megy végbe nagyjából 20 évenként és ezen ciklusok szerint egymást váltogatva beszélhetünk alapvetően domináns és visszahúzódo nemzedékekről.

Howe, N., Strauss, W. (1991): Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. New York: William Morrow & Company.

közéltének. Szabadidejüket zömmel otthon a képernyők előtt töltik, mozgásszegény életmód és stagnáló deviáns magatartások jellemzik őket.

A kérdőíves kutatás fontos tapasztalata, hogy a fiatalok az olyan kérdésekben, ahol differenciálhatók a válaszukat, jellemzően középre húzó megoldásokat választottak, különösen igaz ez a közélet, a fiatalok politikai értékrendjére vonatkozó kérdések esetében, ahol a megkérdezettek túlnyomó többsége a semlegesnek gondolt középértékeket preferálta. A középre húzás mellett különösen ezekben az esetekben jelen van a magas arányú válaszmegtágadás, illetve válaszelkerülés a „nem tudom” kategóriák választása.

Fontos megjegyezni továbbá, hogy a korábbi nagymintás ifjúságkutatás eredményeihez viszonyítva a 2012-es kutatás rendre a csendes attitűd növekedését regisztrálta. Bár nem állnak rendelkezésre minden kérdésben adatok 2000-ig visszamenőlegesen, de a legtöbb esetben azt tapasztalhatjuk, hogy a mai 15-29 éveseket nagyobb fokú konformitás, bizonytalanság és passzivitás jellemzi, mint a korábbi hullámok célcsoportjait.

A korábbi amerikai csendes generációval összehasonlítva különbségeket találhatunk a társadalmi intézmények iránti bizalomban, illetve a hagyományok követésében. Míg előbbi esetében valódi különbségről beszélhetünk, hiszen a bizalom folyamatos csökkenéséről számolhatunk be, ez azonban – legalábbis egyelőre – nem generál aktivitást így hatása indifferens. Utóbbi csak részben jelent valódi különbséget, hiszen a tettekben (házasság, kemény munka) a mai fiatalok nem járnak ugyan élen, de ezekben az esetekben generációkon átívelő folyamatról van szó, ráadásul az értékek világában a család fontossága karakteresen megjelenik.

Mindezek alapján állíthatjuk-e, hogy az 1982-1996 között születettek egy új csendes generációt képviselnek? Kétségtelenül, bár nem minden szocializációs közegben egyforma a csendesség mértéke. Leginkább a szabadidő hagyományos tereivel kapcsolatban támasztható alá az új csendes generáció hipotézis, de az online terekben is a kommunikáción kívül nem az alkotótevékenység, hanem a passzív szórakozás a legjellemzőbb tevékenység

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

TARI ANNAMÁRIA:

A FACEBOOK SZOCIÁLPSZICHOLOGIÁJA - A XXI. SZÁZAD FIATALJA

Amikor a közösségi média hatását vizsgáljuk a mai két digitális generációra, a kutatási adatokban azt találjuk, hogy vannak olyan vonások, melyek felerősödnek. Az egyik - a társadalmi nárcizmus következtében emelkedő - jellemző az önbecsülés, amely sokszor irreális, a világ felé illuzórikus képet mutat. A XXI. század fiataljai az online felületeken megjelenített énkép mellett szimultán élik a realitás mindennapjait, amelyben nem feltétlenül optimális az érzelmek működése, a tanuláshoz, erőfeszítésekhez, a kitartáshoz szükséges attitűd. Amerikai kutatók szerint a „netgeneráció” nem hajlandó megtanulni, amit elé tesznek csak azért, mert egy tanár teszi azt. Meg akarják érteni, boncolgatni akarják, szétszedni és valóban átélni a dolgot, amiről tanulnak.

Nagyon fontos kérdéssé vált, hogyan tudnak a fiatalokkal foglalkozó szakmák üzöi megfelelni ennek a különös kihívásnak? A tanárok nagy része még abban a korban szocializálódott és tanult, amikor a szokványos tanár-diák asszimetria jellemezte az oktatási intézményeket. A tanárok tehát nemcsak azzal a változással állnak szemben, amit a Z generáció kihívásai jelentenek, hanem azzal az elvárással is, amely már saját múltjuk szokásait, viselkedésbeli jellemzőit érinti. Ez az új tanári szerep egy olyan „fordított szocializációs folyamatban”, ahol már nem feltétlenül igaz, hogy a tekintélyszemély pozíciója alanyi jogon az övék.

További probléma, hogy a netfüggés mára kimutatott jelenség lett, a használók 5-10%-ára jellemző, hogy képtelen kilépni, abbahagyni például a közösségi oldal használatát. Az agyunk azon részei felelősek ezért, amelyek a szenvedélybetegség esetében is aktiválódnak. Mindezen közben azon területek viszont, amelyek a figyelemért, döntéshozatalért és az érzelmek feldolgozásáért felelősek, kezdenek kikapcsolni. Így kívánják a függők egyre jobban a lájkokat, a megosztást, vagyis a megerősítéseket.

Hovatovább a multitasking működés nem feltétlenül segít az elmélyült figyelemben, akik extrém sokat használják a közösségi médiát, azok általában rosszabbul teljesítenek a feladatok válogatása közben és alacsonyabb teljesítmény látszik az új információk megjegyzésénél is. Az önbecsülés és nárcisztikus érzelmek megerősödésében pedig komoly szerepe van annak, hogy a közösségi médiában a kommunikáció 80%-a önmagunkról szól, s ez sokkal több, mint az offline helyzetekben lenne!

Talán a legdrámaibb változás az, hogy a gyerekek nem tanulnak meg egyedül, vagyis önmagukkal lenni. A csendet nehezen viselik, és az a lehetőség, hogy megpróbálhatnának a saját gondolataikkal együtt létezni, inkább riasztó, mintsem vonzó számukra⁸.

A reális énkép és társas kapcsolatok alakulásában az információs kor megjelenése előtt volt egy olyan jellemző is, mely arról szólt, hogy a társas összehasonlításban a gyerekek óhatatlanul is

⁸ Az érdeklődés, kíváncsiság, ambíció és az erőfeszítések szeretete nagyon fontos tényező a tanulás/tanítás folyamatában. Azonban, hogy egy diák valóban mikor és minek örül, azt ma már nehéz meghatározni, különösen úgy, hogy látszólag le kell mondani a felfedezés örömeiről (intenzitása utoljára talán óvodáskorban jellemző), mert az iskolásokra egyre inkább valamilyen – régebben felnőttek – fásultság jellemző. Ez nem meglepő. Ők már idejük nagy részét egy állandó feszültségforrást kínáló online világban töltik, ahol az ingerek és a reakciók, az információk és a társas kapcsolatok folyamatos mozgásban vannak. Nincsenek üresjáratok; s ha vannak is, akkor azonnal szünetik egy poszt, egy küldött link, bármi, ami jelzést ad a külvilágnak: „hahó, itt vagyok!”

figyelnek arra, hogy kerüljék a hengegést a nyílt kommunikációs helyzetekben. Az akkori érzelmi szabályozás szerint ez arra készítette őket, hogy kifinomultabb módot találjanak a saját pozitívumok kimondására. A felsőbbrendűség érzését kifejezetten arra használták, hogy borsot törjenek a másik orra alá. Az öndicséret tehát együtt fejlődött az empátiás készséggel, együtt azzal a megérzéssel, hogy a másik „lelkére is vigyázni kell”. Ma inkább látjuk, hogy észrevétlen emelkedik a társas agresszió mértéke, a kommunikációban (jelzős szerkezetekben) sokszor van leértékelés, bántás, negatív tartalom.

Nyilván nem lehet tanári pozícióban szülői attitűddel élni, mégis erősen ajánlott, hogy egy pár pernyi figyelmet szenteljünk az osztály/csoport érzelmi állapotának felmérésére. Az egyik legnagyobb probléma a láthatatlan online tartományból jön, amiről sokszor a felnőttek nem is tudnak. Az, hogy milyen információkat osztottak meg épp egymással a tinik, valójában ismeretlen, mert nem szoktak róla beszélni. De gondoljunk bele, milyen érzés lehet egy 14 évesnek úgy bemenni egy órára, hogy tíz másodperccel azelőtt kapott valamilyen online leértékelést. De sokszor nem könnyebb az ellenkezője sem, egy erős érzelmi indulat, hiába pozitív, pár pillanatra kiemeli őt az offline térből. Ilyenkor azt elvárni, hogy egy tini alkalmazkodik, pár másodperc alatt „elfésűli” az indulatait vagy az érzelmeit, lehetetlen kívánság. Megtörténhet, hogy még benne ragad pár percig, és az osztályban ez máris érezteti a hatását, netán megváltoztatja a gyerek megszokott beszédmodorát, stílusát. Azt már tudjuk, hogy az online tér érzelemszabályzó funkciója elsöprő erejű. Azt is, hogy az idő fogalma teljesen másképp alakul, és az érzelmek sebessége jóval nagyobb, mint a reális helyzetekben. Mindez azt jelenti, hogy egy mai középiskolás nemcsak az Erikson-i értelemben vett identitásaival hadakozik, hanem az aktuális online érzelmeit is mindig viszi magával.

A digitális tér személyiségváltozást indukáló hatásai közé sorolhatjuk a gyorsulás trendjét, a kommunikáció szűkülését és áttevődését az írásos platformokra. Hasonlóan fontos tényező a multitasking működés miatt megváltozóban lévő figyelem kognitív folyamata, az elmélyült egyfókuszú gyakran helyettesíti a többfókuszú felszínebb figyelem. A folyamatos énprezentáció miatt a reális énkép alakulása problémássá válhat, a külvilág online visszajelzései következtében leértékelődés érzés, és depresszív érzelmek jelenhetnek meg. Az elutasítástól való szorongás az online térben még fokozottabb, tehát a serdülők sokszor keverednek olyan érzelmi helyzetekbe, melyeket biológiai életkorukhoz köthető érzelmi apparátusuk segítségével valójában nem tudnak még kezelni.

A tanítás tehát olyan folyamattá vált, ahol egy tanárnak már nemcsak az a feladata, hogy az oktatást magas színvonalon művelje. Nem árt, ha látja a körülötte zajló érzelmi folyamatokat is.

ROSS DÁNIEL:

A MAGYAR FIATALOK RÉSZVÉTELE: KÖZÉLETISÉG, APOLITIKUSSÁG

Az előadás arra keresi a választ, hogy milyen eredmények mutatkoznak a magyar ifjúságpolitikában a fiatalok politikai részvételének ösztönzése terén, hogyan hatnak a részvétel ösztönzését célul tűző programok a fiatalokra? A magyar fiatalok politikai részvételének folyamatára a fiatalokból kiinduló magyarázatokon túlmenően - a vizsgált fiatalok érdeklődését, tudását és készségeit érintő kérdéseken - a rendelkezésükre álló döntéshozatali fórumok felől közelít. Célja igazolni azt az összefüggést, ami a fiatalok részvétele és a számukra rendelkezésre álló, intézményesített részvételi lehetőségek között fennáll. Kiindulópontja, hogy minden részvételi cselekedet értelmezhető a részt vevő egyén valamint az őt mobilizáló struktúrák közötti interakcióként. A részvétel új arénáinak feltárásakor olyan helyi politikai intézményeket elemez, amelyek a helyi ügyekről való döntéshez szükséges feltételek tekintetében adottak a magyar fiatalok számára.

A fiatalok politikai részvételére vonatkozó nemzetközi ifjúságkutatások eredményeit a hazai ifjúságkutatások vonatkozó eredményeivel összehasonlítva látszik, hogy a magyar fiatalok politikai részvételének vizsgálatakor szükséges nagyobb hangsúlyt fektetni a fiatalok változó politikai részvételi formáinak, eszközeinek megértésére. A nemzetközi szakirodalomban a fiatalok részvételéről való gondolkodás sokáig két szélsőség között mozgott. Egyik oldalon vészjósló hangnemben a fiatalok csökkenő részvételi hajlandóságából kiindulva egy a demokrácia válságát magában hordozó, apolitikus csoportként írták le a fiatalokat⁹, a másik oldalon a politikai részvétel új, hagyományostól eltérő formáiban (így különösen az online részvétel terén) aktív, innovatív és a demokráciát megújító csoportot láttak bennük¹⁰. A nemzetközi irodalomban azonban egyre általánosabbá válik az a nézőpont, miszerint azt, hogy válság van-e a fiatalok politikai részvételi hajlandóságában, avagy sincs, leginkább az határozza meg, hogy a fiatalok számos új részvételi formáját figyelembe vesszük-e¹¹. E megközelítés szerint a fiatalok igenis kifejezik véleményüket a világ, a társadalom problémáival kapcsolatban, azonban a fiatalok sajátos eszközökkel elmondott álláspontja nem hallatszik, mert a felnőtt társadalom nincs hozzászokva ezen eszközök használatához. E szemlélet egyúttal magában foglalja a politikai részvételről alkotott hagyományos elképzelésektől radikálisan eltérő formák vizsgálatát is, egészen a politika tagadásán alapuló felfogásig¹². Bár az említett két szélső pólus főbb állításai idehaza is felbukkannak, a magyar szakirodalom jelentős hátrányban van a tekintetben, hogy a magyar fiatalok részvételét a politikai részvétel változását érintő kérdésekkel és a részvétel új formáinak megjelenésével összefüggésben értelmezze. A magyar fiatalok közéleti érdeklődésével kapcsolatban megjelenő tanulmányok túlnyomó többségében a szerzők adótnak veszik az összefüggést: ha az ifjúság

9 Bessant, J.(2004): The Loch Ness monster and professionalism. YOUTH STUDIES AUSTRALIA. Dec2004, Vol. 23 Issue 4, 26-33.

Furlong, A.- Cartmel F. (2007): Young People And Social Change. Open University Press, New York.

10 Coleman, S.(2006): Remixing citizenship: democracy and young people's use of the internet. London, Carnegie, YPL.

11 Gordon, H.R. – Taft, J. K. (2011): Rethinking Youth Political Socialization: Teenage Activists Talk Back. Youth & Society, 2011. 43 1499-1527.

12 Beck, U. (2001): Freedom's children. In: U. Beck and E. Beck-Gensheim, eds. Individualisation. London, Sage,

Farthing, R. (2010): The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics. Journal of Youth studies, 2010, 13. 181-195.

politikai részvételi hajlandósága csökken, annak fő oka, hogy a fiatalok kevésbé érdeklődnek a politika iránt. Ebből az egyoldalú diagnózisból pedig nem ritkán leegyszerűsítő megoldások olvashatók ki a fiatalok érdeklődésének felkeltésére.

A fiatalok közéleti részvételének kialakulása egy soktényezős, komplex társadalmi folyamat, amelynek ösztönzőit elsősorban az ifjúságpolitikán, mint szakpolitikán belül kellene keresnünk, ugyanis a kérdés ifjúságpolitikai szempontú vizsgálata fontos hozadékkal jár a magyar társadalom számára. A vizsgálat háttérben álló normatív elem az, hogy a demokrácia működésének alapja az állampolgárok politikai részvétele, és a folyamatba újonnan bekapcsolódó választók politikai részvételét érintő változások vizsgálatával fontos következtetések vonhatók le a demokratikus intézményrendszer jövőbeli működésére vonatkozóan. Hazai környezetben rendkívül ritkák az olyan vizsgálatok, amelyek a fiatalok részvételének mélyebb megértésére törekedve felismerik: ha a fiatalokat nem érdekli a politika, annak okát nem kizárólag a korosztály tagjaiban kell keresni, hanem a korosztály társadalmi környezetére tekintettel azt is célszerű megválaszolni, milyen lehetőségek vannak arra, hogy érdeklődésük kialakuljon, s van-e módjuk arra, hogy a demokratikus politikai folyamatokba ténylegesen bekapcsolódjanak? A fiatal korosztályok közéleti közlekedését egyrészt a fiatalok érdeklődését, másrészt a mobilizációs csatornák megváltozását figyelembe véve, kétirányú utcaként elgondoló megközelítéssel a korábbiaknál komplexebb kép adható arról, miként válhat vonzóvá a közéletben való részvétel a korosztály tagjai számára.

Az állampolgári részvétel ugyanis nem független egy adott ország politikai rendszerétől és közigazgatásától. Az elmúlt évtizedekben számos ország kormánya kezdeményezett olyan demokrácia programokat, amelyek az intézmények reformja révén tesznek erőfeszítéseket annak érdekében, hogy növeljék az állampolgári részvételt. Ott, ahol a részvételt ösztönző új kezdeményezések sikeresnek bizonyultak, sok esetben mindez együtt járt új intézmények létrehozásával¹³. E programok speciális csoportját jelentik a fiatalok részvételét ösztönözni kívánó kezdeményezések. Annak érdekében, hogy jobban megértsék, hogyan és miért vesznek részt a fiatalok a demokrácia működtetésében, e programok a politikai részvétel új formáira fókuszálnak, figyelembe véve a fiatalok részvételéről alkotott saját felfogását.

Számos érv szól a fiatalok részvételének elősegítése mellett: lehetőséget teremt a gyermekek és a fiatalok számára az aktív állampolgárság gyakorlására, és a demokratikus deficit leküzdése terén is hasznos, hiszen segít megérteni a fiatalok számára azt, hogy mik a játékszabályok. Javítja a fiatalok érdekében tett szakpolitikai lépések minőségét azáltal, hogy olyan információk mérlegelését teszi a felnőttek számára lehetővé, amire ők egyébként gyakran nem gondolnak. A fiatalok részvételének ösztönzése az állampolgári tudatosságot erősíti és a politikai folyamatokat átláthatóbbá teszi számukra. Ezzel egyidőben segíti a fiatalokat önbizalmuk megerősítésében, kezdeményező-készségük fejlesztésében.

¹³ Aars, J. (2007): Democratic renewal in local government? Top down strategies for bottom-up involvement. In: Zittel, T- Fuchs, D. (2007) Participatory democracy and political participation. Can participatory engineering bring citizens back in? Routledge / ECPR Studies in European Political Science, London and New York.

TÓBIÁS LÁSZLÓ:

A SEGÍTÉS, MINT A TÁRSADALMON VÉGZETT MUNKA ÉS AZ IFJÚSÁGÜGY

A téma átgondolásakor rögtön szembekerültünk azzal a problémával, hogy Magyarországon a társzszakmák gyakorlói sem ismerik a szociális munka éthoszáját és eszközeit a maguk teljességében. Visszatérően felmerül, hogy magyarul nem szociális, hanem társadalmi munkának kellene nevezni a professziót és tudományát – és az általuk alkotott hivatásrendet –, de világos, hogy az a kifejezés még mindig foglalt a szocializmus éveiben szinte mindenki által kötelezően, nem fizetésért végzett munkákra. Ezért aztán a fenti címmel kívántuk felhívni a figyelmet arra, hogy a szociális munka a világban nem csak azon dolgozik, hogy azokat a személyeket, családokat megsegítse, akik rossz társadalmi működések miatt olyan helyzetbe kerültek, olyan károkat szenvedtek, amelyekkel önállóan nem tudnak megküzdeni, hanem tevékenységeivel ahhoz is hozzájárul, hogy ki se alakuljanak olyan helyzetek, amelyek a társadalom egyes tagjai számára károkat okoznak. A magyar közvélemény a szociális munka munkamódjai közül az esetmunkát, az egy személlyel, családdal végzett – jó esetben más szakmák gyakorlóit közös problémakezelésbe vonó – segítséget ismeri, ha van egyáltalán képe a szociális munkáról. A másik két munkamód a csoportmunka, illetve a közösségi munka a magyar gyakorlatban kevésbé elterjedt, aminek gyakran az is az oka, hogy azokat a jogszabályok és az intézményfenntartók is kevésbé ismerik, ahogyan a széles nagyközönség is.

Nyilvánvaló, hogy mindannak, amit ma egyrészt ifjúsági, másrészt szociális munkának, szakmának, ügynek nevezünk, nagyon sok közös gyökere, értéke, eszköze, módszere van, kezdve onnan, hogy ismereteink alapján az emberi fajra jellemző tulajdonság, hogy felnőttek akkor is gondozzák a magára maradt embergyereket, ha ahhoz közvetlen vérszerinti kapcsolat nem fűzi őket. Természetes, hogy a gének és memék által átörökített nagyon mély gyökerekből fejlődő két szakma soha nem távolodik el túlságosan egymástól, több ponton szinte összesen, és nagyon sok tekintetben hozzájárul egymás építéséhez is. Az ifjúságszakma megtartja korosztályi fókuszát, a szociális szakma pedig – a vitán felül minden időben segítségre érdemesnek tartott más csoportokkal is, így özvegyekkel, idősekkel, rokkantakkal végzett munkától – eljut oda, hogy a szociális problémák teljességét próbálja megragadni a társadalmi összefüggésrendszerek komplexitásában, és úgy próbáljon segíteni konkrét segítségre szorulóknak, és járuljon hozzá a rossz társadalmi működések korrigálásához. A kölcsönhatás egyértelmű és megtermékenyítő, hogy csak egy relatíve új példát hozzunk: a nyugdíjas évekre, életmódra való felkészülést támogató nem formális képzések megjelenése mögött nyilvánvalóan ott van az ifjúsági munka képzési tapasztalata, szemlélete. Nem nagyon termékenyek és a szakmai kiskorúságot – nemfelnöttséget – jelzik azok a viták, amelyek a szakmai távolságokra koncentrálnak. A szakmai képzések nemzetközi rendszerének jó része a szociális képzések közé sorolja az ifjúsági képzéseket, a nemzetközi szakmai gondolkodásmód pedig leginkább egy szélesen értelmezett segítőszakma nagyon közeli elemeinek látja az ifjúsági és a szociális munkát. (A „segítő szakma” kifejezést két értelemben is használja a (szakmaközi) közbeszéd. Egyrészt kiemeljük vele olyan szakmák közös, összekapcsoló tulajdonságát, amelyek az önálló szakmaként való elismertség minden attribútumával rendelkeznek, másrészt pedig él az előbb említett összefoglaló megnevezés, amit az őt alkotó szakmák összességénél magasabbra értékelt összegző kategóriaként használunk. A Segítő szakma több, mint a segítő szakmák összessége.)

Ha számba vesszük a – lokális, nemzetállami, európai és más regionális és globális – társadalmak és velük két segítő szakma, az ifjúsági és a szociális munka előtt álló kihívásokat, akkor egyértelműen a népesedés és a fenntarthatóság egymással is erősen összekapcsolódó problémarendszereire és azok folyamányaira kell tekintenünk. Magyarországra koncentrálnak, de a háttérben ismernünk kell a globális jelenségeket is. Magyarország a túlfogyasztó államok közé tartozik, amit az ökológiai lábnyomnál is plasztikus abban ragad meg a túlfogyasztás napja: Magyarország lakói 2014-ben szeptember-október fordulójáig elfogyasztottunk annyi természeti erőforrást, mint ami az ország területén az egész naptári évben jön létre. Túlfogyasztásunk kiürít, elszennyez, elsoványoszt természeti erőforrásokat, ami következő években önmagunk és leszármazóink számára károkat okoz – ad absurdum a létezés feltételeit emészti fel – és/vagy beavatkozásokat tesz szükségessé. Könnyű belátni, hogy az ország területén a fogyasztás – és vele a túlfogyasztás – az itt élők egyéni fogyasztásától és az egyének számától függ, egyszerű a számolás: milyen nagyságú elemekből hányat adunk össze. A változtatás lehetőségét sem nehéz felismerni: csökkenthető az egyes tételek értéke és csökkenhet a tételek száma, és mindkettő egyszerre is. Ugyanakkor a magyar társadalom mintha nem az ökológiai kihívást értékelné a legnagyobbnak, hanem a sok véleményformáló, közöttük politikusok által a középpontba állított „demográfiai katasztrófaveszély”¹⁴. Az, ahogy ez a téma ma mégis teret foglal a magyar nyilvánosságban, csak arra alkalmas, hogy elfedje a lényegi kérdésekről, a fenntarthatóságról, fogyasztásról, illetve a demográfia által leírt változásoknak az egyes emberek életére gyakorolt hatásáról való gondolkodást, az ezeken a területeken való cselekvést – illetve annak hiányát¹⁵. Ideje lenne, hogy a szakemberek megsegítsék a politikusokat abban, hogy ki lehessen hátrálni a tízmillió lakosságszám siratásából, és a demográfiai katasztrófával, mint valami sötét, ismeretlen, leíratlan démonnal való ijesztgetésből, és a valóságos, megkerülhetetlen kérdésekkel szembesüljön a társadalom, és ezek kezelésével minden egyes ember jobb életéért tegyen. A nyugdíjrendszer fenntartása jelenlegi formájában kétségtelenül lehetetlen az adott népesedési folyamatok között, de etikai szempontból aligha tartható az a megközelítés, hogy szülessen sok gyerek az élők nyugdíjának biztosítására, akkor is, ha tudjuk, nemhogy a születők, de a most élők számára sem biztosítottak a fenntartható feltételek.

Az ifjúsági és szociális munkának egyenként és együtt azzal küldetése foglalkozni, hogy az embereknek segítsenek a népesedési helyzet változásaiból következő kihívásokkal (is) megküzdeni. Ezek a kihívások közvetlenül a családok változásaiból következnek. A családokra vonatkozó adatainkból azt kell kiemelni, hogy a népszámlálások láncán nem mutat új trendeket, csak kibontakozó folyamatokat. A segítő szakmáknak mindenekelőtt minden embernek el kellene mondania az örömhírt: látványosan megnőtt az élettartam, miközben csökkent a szenvedésben, gyógyíthatatlan betegségben, csillapíthatatlan fájdalommal leélt évek száma az emberek életében. Az, hogy 1941-ben 59 év volt a nők születéskor várható átlagos élettartama, 2013-ban pedig 78 év – és hasonlóan

14 Maga a fogalom kevésbé kifejtett, mint demográfiai probléma, magyarázatként a nyugdíjrendszer fenntarthatóságára, a társadalom előregedésére, az eltartó/eltartott népesség arányára terelik a szót. Nehéz is lenne valamilyen egzakt demográfiai katasztrófafogalmat alkotni, amikor az Eurostat népesség-előreszámítása szerint Magyarország területén a maiak és leszármazottaink közül 2060-ban 8 millióan fognak élni (további 800 000 olyan emberrel együtt, aki maga vándorol ide vagy bevándorló gyermekeként itt születik), tíz-százszázalékos közelítésben annyian, mint ahány országlakót az 1921-es népszámlálás vett számba. 1880-ban, az ország egyik leginkább prosperáló időszakában, amikor széles néptömegek jölette nőtt, 5,5 millió ember élt a mai országterületen. Az ország lakosságának a száma önmagában – mindenek előtt a fenntarthatóság kérdéseinek vizsgálata nélkül – nem vizsgálható sem tudományos, sem közpolitikai kérdésként.

15 Andorka Rudolf a XVIII. század végéről települési példán kimutatta, hogy a születésszám korlátozásához nyúlhat közösségek, száz évvel ezelőtt, hogy a csecsemő- és gyermekhalandóság látványosan csökkeni kezdett volna, és kétszáz évvel az előtt, hogy megfordult volna az országterületen a népesedési trend, és az addigra négyszeresére nőtt lakosságszám csökkenni kezdett.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

nőtt a férfiaké is –, mindenképpen azt jelenti, hogy fajunk potenciáljait teljesebben élhetjük ki, hosszabb életet tölthetünk meg boldogsággal. Az ökoszisztéma, benne minden egyes ember élete és annak minősége fenntarthatósága szempontjából racionálisan döntenek, akik hosszabb életükben később és kevesebb gyereket szülnék, mint szüleik. Ez azonban a hagyományos családok jelentős átalakulásával jár(t), mind a családtagok számát, mind az ő egyedi jellemzőiket, mind egymáshoz való viszonyaikat tekintve. Az átalakulások pedig kihívások elé állítják az embereket, melyekre tudatosan (is) kell válaszokat keresni. A segítő szakmáknak ehhez ösztönzést és támogatást kell adniuk, egyebek között azzal, hogy lehetőséget biztosítanak mások életének megismeréséhez, ezzel akár követéséhez is.

Az ifjúsági munka folyamatosan a fiatal generációkat érő kihívások sokaságát mutatja fel, a gyermekjóléti szociális munka a gyerekekre és – egyre többször – a családjaikra vonatkozó tudásokat kapcsol ehhez. Az idők ellátása már szintén régóta sok olyan kihívást tár a társadalom elé, amivel a családok legidősebb tagjai révén szembesülnek. Az idők ellátásához kapcsolódó generációközi találkozást teremtő programok szinte minden időseket ellátó intézményben vannak. Érdemes ezeken elgondolkodnunk, és felismernünk, hogy a családok belső változásai soha nem csak egy tagot, egy generációt érintenek. Nem csak a gyerekek életéből hiányoznak a mesélő nagyszülők, de a nagyszülőknek is hiányzik a mesélés: nem csak a felolvasás, de a saját élet tapasztalatának átadása. Sőt, maga a tapasztalatok átgondolása is más, ha csak önmagának szánja az ember, mintha elmesélésre. Populáris dalok és irodalmi művek már fénybe állítanak ilyen kérdéseket, de a segítő szakmák gyakorlatában még alig reflektáljuk ezeket. Kapni és adni gyakran páros szükséglet, a csecsemő gondozás nélkül életben sem marad, a szépen gyarapodó babával együtt nő szüleik kompetenciadata, az egészséges felnőtt énkép fontos építőköve.

Nincs okunk feltételezni, hogy belátható időn belül megváltoznának a családok alapvető jellegzetességei: a szülők harmincas éveikben szülik meg egy-két gyermeküket. A gyermekek harmada az adott pillanatban csak egyik vérszerinti szülőjével együtt élve nevelkedik. A házasságok fele, az élettársi kapcsolatoknak talán még nagyobb hányada felbomlik, még mielőtt a gyerekek felnőnének. Az elvált szülők nagy része új párkapcsolatot létesít, mely révén – féltestvérek születésén túl – a vérszerinti rokon kapcsolatokkal kvázi egyenértékű párhuzamos szerepviszonyok alakulnak ki. Nem kevesek esetében további halmozódás is létrejön az újabb párkapcsolat felbomlása és még újabb párkapcsolat létrejötte folytán. A nagyszülők, ha közel élnek is, kevésbé tudnak részt venni az unokák életében, hiszen a megnövekedett élettartam mellett idősebb korig kell dolgozni is. A kiskorban ki nem alakuló unoka-nagyszülő viszonyt nehéz iskolás, pláne kamaszkorban felépíteni. A szülői generáció tagjainak nem kell feltétlenül egy időben koncentrálniuk kamasz gyerekeikre és gondozást igénylő szüleikre, mert szüleik aktív kora is kitolódik. Viszont a gyerekek szülői háztartásból való elköltözése is későbbi életkorra került, és leginkább lehetetlen szülői támogatás nélkül.

A változás külsődleges, látható jegyei felsorolása után arra szenteljünk figyelmet, hogy a családban ellátandó feladatok, szerepek tanulása szükségszerűen megváltozik. Önmaga neveltetéséből nem tud úgy és annyit tanulni a gyerek, mintha megélhette volna testvérei és a velük való szülői bánásmód különbözőségeit. A nagymamák saját egy-két gyerekükkel harminc év előtt szerzett tapasztalataikkal nem úgy tudnak tanácsot adni, mint tehették azt a fiatalabban és több gyereket nevelő, hasonló családokkal intenzív kapcsolatban álló felmenőik. A tanácsok mögül hiányzik a felnevelt gyerekek sorra által megtestesített referencia, a hitelesség. Általában: szinte elvész az eltanulás

lehetősége, a családtagok, szomszédságban lakók szerepmmodelljeinek megismerése és – többnyire nem is tudatosított – alkalmazása. Ezek helyett minden szerepben és helyzetben kénytelenek vagyunk magunkat értelmezni, szükségleteinket megfogalmazni, majd kielégítésüket megtalálni (ezekből következik a konfliktusok élesedése is, a kevesebb szereplő között nem marad, akit ne érintene valahogy a másik családtag szükséglete, nincs, aki betölthetné a nem érintett mediátor szerepét). A családi, informális keretekben sok szükséglet és annak párja marad kielégítetlen.

Az ezekben az években iskolába lépő gyerekek közül nagyon sokan meg fogják érni a XXII. századot, ameddig még rengeteg változás fogja jellemezni az emberiség útját. Biztosan nagyon sokat fog változni minden, amit ma a munkához kapcsolunk. Egyebek között biztosan látható, hogy a munkának a társadalom tagjai közötti elosztása, az életfeltételek biztosításának a munkához kötött volta biztosan átalakul. Elkerülhetetlen, hogy a ma és Magyarországon is létező csírákból sokkal erősebb szerepbe nőjön a társadalmi alapjövedelem. Több szabad döntésük szerint használható idejük lesz az embereknek. A pénzszerzés kényszerítő erejének csökkenése talán visszahozza a tevékenységek önmagukban levő örömeinek élvezetét, mindennek előtt a más emberekkel való együttlét, együttműködés örömeit, például, akinek boldogság kisgyerekekkel együtt lenni, nem csak harminc évente élheti ezt meg, gyerekeivel, majd unokáival, vagy ilyen munkát választva. A nagycsalád és a szomszédságok átalakulásával elvesztek a spontán, informális kapcsolatok, de már léteznek példák a tudatos, szervezett, de nem intézményi, hanem közösségi szükséglet-kielégítésekre alapuló kapcsolatok (amelyek egyszerre kielégítik mindkét oldalt, azét is, akinek kapni és azét is, akinek adni van szükséglete)¹⁶. Szinte minden településen működtetnek baba-mamaklubot a gyerekjóléti szolgálatok – és részben a klubokból kinőve nagyon sok önszerveződő közösség is működik –, a szomszédságban is a közösségi hálót használva, egyszerre tudatosan és magától értetődő természetességgel, mert az a hatékony csatorna. Országszerte több helyen olvasnak mesét időse emberek gyerekeknek, vagy vállalnak önkéntesként korrepetálást. Mindezeknek a kezdeményezéseknek – és még sok másnak – közös jellegzetessége, hogy tudatos szervezéssel közösségi keretet teremt szükségletek kölcsönös kielégítéséhez. Belátható, hogy intézményekkel nem lehet minden szükségletet kielégíteni, mert azt nem lehet finanszírozni sem. De ha csak a gyorséttermi gyerekzsúrokra vagy az idegenforgalmi attrakciók animátoraira gondolunk, az is világos, hogy még a gyerekekkel való játék is utálatos pénzkereséssé válik, és végül mindkét szükséglet kielégületlen marad: ha a felnőttnem a játékért magáért játszik, a gyerek sem kaphatja meg azt, ami a játék lényege. Ha a belenézünk a gyerekek szemébe, láthatjuk, ők nagyon is tudják ezt, s nem marad más, mint egymásra licitálni, mondjuk a következő születésnapjára zsúron egy jót lövöldözni egymásra, persze védőszemüveget és védőruhát viselve, hogy legalább a test ne sérüljön, ha már a lélek igen.

Az ifjúsági munka nagyon sokat tud a közösségek teremtésének és működésének, a nem formális tanulásnak az ösztönzéséről és támogatásáról. A szociális esetmunka során felállított diagnózisok nagy része mutat ki tanult tehetetlenséget: a kívülálló laikus olyan egyszerűnek látja, hogy mi hiányzik, min kellene változtatni, és nem érti miért nem következik be változás, főleg az után, hogy megmondtuk, mit kell csinálni. A szakemberek látják, hogy kompetenciák hiányoznak: a kihívásokkal

¹⁶ Az Otthon Segítünk Alapítvány önkéntesei olyan szülők, akik a maguk gyerekeit már legalább kamasszá nevelték, és az így megszerzett tudással segítenek kisgyerekes családokat. A cserkészeknél, a Gyermekevasúton, az ÁGOTA Alapítványnál és sok ifjúsági szervezetben, iskolában a kamaszok, fiatal felnőttek a gyerekekkel dolgozva a hosszabb testvérsorok spontán élményei, értékei, szerepei helyére teremtenek tudatosan újakat. Majdani szülői szerepeikhez is töltekeznek, és saját tevékenységük és annak tapasztalatai tudatosításával informális tanulási és önreflexív technikákat is elsajátítva, melyeket más élethelyzetekben és életszakaszokban is használnak.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

való szembenézésre és saját válaszok megtalálására, a saját élet válasszá formálására. Pedig ezek és az előttünk látható évtizedek még inkább az életek egyénire színezéséről, tudatos választásokról, önreflexióról, megállapodásokról fognak szólni. Ez a segítséget is formálni fogja. A tanulás segítése még hangsúlyosabbá válik, az egész életúton. A saját és közösségi – nem formális – kezdeményezések, a saját és közösségi szükségletek felismerése és kielégítése ösztönzése, támogatása megerősödik a normákat közvetítő, normalizáló tanácsadásokkal szemben. Akkor is, ha csak lassan szánjuk rá magunkat, hogy elfogadjuk, ismeretlenen, feladványok során át vezet az életutunk. A történetünket saját döntéseinkkel magunk írjuk, akkor is, ha nem tudatosan döntünk, vagy éppen a meg nem hozott döntésekkel, a döntéshelyzeteken való átsodródással.

TRENCSENYI LÁSZLÓ:

A TÁBOROK IFJÚSÁGÁTÓL A FESZTIVÁLOK IFJÚSÁGÁIG

A XX. században a jó és kevésbé jóakarató államok „asszisztenciája” mellett a családon, iskolán (egyházon stb.) kívüli szabadidőre ún. mozgalmak, szervezetek jöttek létre, amelyek jól-rosszul megfelelték az állami, olykor „társadalmi” elvárásoknak, szerencsés esetben akár a serdülővilág saját kultúra- és közösségteremtő szükségleteinek is. Vajon a globalizáció, a posztmodern sokszínűség, a kapitalizmusbeli generációs csalódások, az államok tehetetlen cinizmusa, a technika beláthatatlan fejlődése, a gyerekek növekvő „jóléte” vagy éppen növekvő „rosszléte” volt-e domináns ágens abban, hogy a XXI. századra ezek a kezdeményezések elkoptak, diszfunkcionálissá lettek? Mi lett helyette? Mi a mégis kitaratók ethosza? Melyek a zsákutcák? Igaz-e az „egyszemélyes csoportról”, „nemzedéki magánról”, „közösséghiányos társadalomról” szóló bármelyik apokaliptikus vízió?

Mértéktartó józansággal induljunk ki a XIX. századból. Ez a „Falu végén kurta kocsmá” idillje. Az „aprók táncában” a felnőttekhez dözsölődő kamaszoké, a Móra Ferenc elbeszéléséből ismert „Kuckó király” katonásdit játszó bandáinak kora. Az urbanizáció jelképe mégiscsak az „Utca”, a Twist Olivér, nemkülönben A Pál utcai fiúk (amelyet akár a magyar „Legyek ura”ként is olvashatunk: az ellenőrizetlen kortárs csoport vad harci játékában valóságosan halálba úzi az identitáskereső Nemeceket). Ilyen helyzetben kellett tehát domesztikálni ezen indulatokat, bandázási hajlandóságokat. A magyar millenium ígézetében „játsszunk szittyát” - ajánlotta egy kaposvári tanító tanítványainak a félig szervezett szabadidőt; máshol a pionírok és az indiánok életét rekonstruálták pedagógusvezette gyerekcsoportok (BiPi saját innovációjának előzményeiként emlegeti őket). Kevesen tudják, hogy a „Játsszunk farmerosdit” megelőzte a cserkészteket. A játék egy amerikai tanítónő ötlete volt, nyomában a 4H Klubok erős nemzetközi szervezete jött létre, s működik ma is. „Játsszunk katonásdit” – volt a búr háborúból hazatérő angol tábormunkos javaslata. S sorra alakultak a cserkész/őrszem csapatok.

A „katonásdi”-játék komollyá az I. világháború után vált, főként a vesztes országokban, jelesül például a Trianon utáni, a trauma feldolgozásában megannyi hamis utat kereső Magyarországon. A kettéosztódó európai világ „másik térfelén” pionírok néven szervezték a bolsevik párt ifjú forradalmárait – egyenesen olyan eszmények jegyében, amelyben az apa feljelentése követendő példává vált – így lett a szerencsétlen Pavlik Morozov mintaadó hőse a szovjet pioniroknak. A nyugati példa, a válasz a kihívásokra: a Hitlerjugend – nálunk a Leventemozgalmak - szervezete volt. Az állam „lenyúlta” a serdülők csoportszerveződési motivációit, beruházott szervezeteikbe, infrastruktúrát hozott létre (táborok, úttörőházak stb.) cserébe a gyerekek-fiatalok jól szervezett lojalitását várva el. A világnak mindkét pólusán.

Furcsa igazolásai e lépésnek a II. Világháborúban, a Vészkorszakban szétvert gyerekkorra válszul születő kezdemények. A Leonard Frank megörökítette „Jézus tanítványai” ritka idill, a valóság a legendás film gyerekbandájának sorsa inkább. A „Valahol Európában”- szindróma általános jelenség volt az elpusztult földtekén. Nem véletlen, hogy 1946-ban „a szabadság eszményére nevelni” mondat lett az új mozgalom, az úttörők szlogenje, s ebben a szellőben lobogtak a NÉKOSZ lobogói is (ameddig lobogtak, s ameddig az úttörők 12 pontjából nem került ki az „úttörő

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

szabad országban szabad emberként akar élni”, s helyébe a „...hú gyermeke hazájának” passzus került). Érdekes a folyamat ezután. Ha az úttörősjátó címképeit nézzük, akkor mégiscsak fokról-fokra szelődül a „Harsan a kürtszó” együttes fegyelme, s a hetvenes évek „Kis magyar déntente”-jében a címlapon furcsa, de szemmel láthatóan diszkóba járó kamaszok rajzolata jelenik meg¹⁷. A magyar gyerekek mozgalmában ekkor születnek a reformértékű mentési kísérletek. „Kizöldült” a mozgalom, még volt energia - erőforrás - a vándortáborokban, hangsúlyos helyhez jutott a neofolklorizmus. Otthonra talált – megelőzve az iskolát – a drámapedagógia. A táborok vezetői ugyanakkor azzal a kihívással szembesültek, hogy a gyerekek – még az ihletett népművész táborban is – a zászlólevonás után diszkót kívántak¹⁸.

S mi maradt a rendszerváltást követően? A Legyek ura őrizetlenül hagyott spontán szadizmusa? Vagy a radikális és ordas politikai eszmék szolgálatába állított közösségvágy, a „gárdák” világa? Mondhatnánk szimbolikusán: az egykori Pipecland, Leveleki Eszter tábori „demokratikus királysága” helyén ma a Bánkító-fesztivál kerül sorra évente. Vannak szigetek, egyedi, apró esetek. Fontosak és létező szükségleteket kielégítők, de látható: nem váltak nagyléptékű, társadalmi szükségleteket kielégítő megoldásokká. A szigetek nem szerveződnek korallzátonnyá, félszigetté, „Szigetté”. Helyük ugyan van e kisközösségnek a társadalomban: csak mára, mint alternatív életformák az univerzumban¹⁹.

A társadalmi megoldások a virtuális világban közösségre találó (olykor drámai bukásokkal járó) csoportok organikus fejlődése felé haladnak. A humanizáló „társadalmi normák” érvényesítésében a tilalmak, technológiai trükkök nem segítenek: „be kell szállni e dialógusokba”. Az új nemzedék mindazonáltal – tudjuk 1968 óta – nem domesztikálódni akar, hanem új világait megteremteni. „Szép új világ” lesz-e? Vagy kitermeli ez a serdülő- és ifjúsági életforma a valódi „túlélés” eljövendő társadalmát? Ehhez persze humanizált, demokratikus tanulóhely, reformált iskola is kell. Meg gazdag ifjúsági infrastruktúra – nemcsak a gazdagok gyerekeinek. S hát nem infantilizáló, de mégis csak gyerekbárát társadalom, nem mozgósító, hanem közösségteremtést engedő állam.

17 Végbement – ráadásul spontán – e folyamat a dalolókedvben is. A kürt hangja lehalkul, Balázs Árpád dallamos zánkai elégiáit már nem is énekeltek a gyerekek, s furcsa fordulattal 1976-ban még egy olyan, harsány induló nyeri a dalpályázatot, melyben több bejelentő levélíró fasiszta induló motívumaira ismert. 76-ban az úttörőszövetség ambíciózus vezető-asszonya már ekkor is szerette volna az „Újra itt van” számmal köszönteni a mozgalom jubileumát. De ez már és még Csizmadia Sándor, a gitáros dalos kora! A stílusváltásban a „Szólj, szólj ha kell” protest dala lett „menő” az úttörőtáborokban. Hogy a 80-as évekre ez a hevület is elmaradjon, s maradjanak a kisebbeknél a dalos-mozgásos „ökörködések”, melyeknek archetipusai mégiscsak Bárdos Lajos tréfás cserkész-dalai. A nagyobbaknál viszont diadalmenettel érkezik Szórényi-Bródy. Sebő Rejtelmekjével voltak egy időben versenytársak – ma már ezt is alig ismeri valaki.

18 Nagy dráma volt 1978-ban a Piramis Együttes bevonulása és híveinek vandál megjelenése - Csillebércen, a Pajtás újság fesztiválján.

19 S nehéz szavakat találni a gólyatáborokról 2014 koraószén érkező megdöbbentő hírek nyomán.

DOMOKOS TAMÁS: FÉLÚTON?!

Ma nincs könnyű helyzetben az az ifjúsági szakma, mely a fiatalok társadalmi szükségletét szeretné feltárni és kielégíteni standard eszközök alkalmazásával, mert a társadalmi jelenségek komplexitásából és különösen az ifjúsági korosztály sajátos dinamikájából és heterogenitásából fakadóan azok az eszközök, amelyek jól működhetnek egy adott ifjúsági közösségben, egy másik településen, vagy másik korosztályi szegmensben már csak korlátozottan érvényesek, egy harmadik helyen pedig gyökeresen eltérő szociális kontextusba helyezve tökéletesen működésképtelenek. A helyzetet ráadásul csak bonyolítja, hogy nem egy jól kiforrott, önálló diszciplínával bíró tudományterületen, hanem jellemzően interdiszciplináris keretek között kell megszervezni az ifjúsági szolgáltatásokat, ráadásul időben is változó céltartalomhoz kell igazodni.

Minden konkrét szolgáltatási folyamat megszervezése előtt fontos átlátnunk, hogy a kapcsolódó terület hogyan szervezi a tudását, értékeit és közösségi tapasztalatait, hiszen a szolgáltatási módszerek belső logikája, strukturális szerkezete, motivációs és célrendszere alapvetően ettől (is) függ. Az ifjúságügyben leginkább érintett tudományterületek (pedagógia, szociológia, pszichológia, jogtudomány, demográfia) eszköztárának, fogalomhasználatának és értékválasztásának sajátos szempontjai nem teszik lehetővé az ifjúsági szolgáltatások esetében a „Gold Standard” megtalálását kompromisszumok kötése nélkül.

Az utóbbi évtizedben lezajlott változások új kihívások elé állították az ifjúsági szolgáltatások szervezőit, megváltozott igények között, új technológiai környezetben kell egy olyan „újcsendes generáció” felnötté válását segíteni hasznos szolgáltatásokkal, mely számára a jogállami keretek között kiépülő, alapvetően individuális orientációjú nyugati típusú fogyasztói társadalom piacgazdasági viszonyai a megélt napi valóság. Ezzel szemben adott egy viszonylag homogén, a közösségi részvételi modellre épülő társadalmi célokat hirdető, gyakran etikai-normatív típusú céltartalommal szervezett ifjúsági szolgáltató rendszer, melynek jelenlegi humán erőforrása többségében a nyolcvanas évek szocialista vagy a kilencvenes évek poszt-szocialista átmeneti éveinek időszakában szocializálódtak.

A jelenlegi szolgáltatási diszfunkció alapvetően értékrendi alapú, ezért fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a fiatalokkal való állami foglalkozás célja időben is változott. A modern kori ifjúsági szolgáltatások, valamint a korosztállyal kapcsolatos közösségi foglalkozás első rendszeres megnyilvánulásai a közoktatási rendszer dualizmus-korában lendületet vett fejlődéséhez, az állami ösztönzésű ifjúsági egyesületek megjelenéséhez és a szociálpolitika első intézkedéseihez köthetők természetesen a maitól gyökeresen eltérő célrendszerrel. Ha szűken értelmezzük az ifjúságról való gondoskodás fogalmát, akkor a századforduló gyermekvédelmi intézkedéseit tekinthetjük az első szolgáltatásoknak, ekkor vállalta fel az állam jól körülhatárolt stratégia részeként az elhagyott gyermekek és fiatalok gondozását, ekkor indult fejlődésnek a gyermekmenhelyek rendszere is. Később a Horthy-korszakban - a családot és a keresztény-konzervatív értékrendet középpontba állító ideológiának megfelelően – változott a fiatalokról való nemzeti felfogás és ez megnyilvánult a kapcsolódó állami szolgáltatásokban, programokban is, intenzívebbek lettek az állami gondoskodás korábbi formái és differenciáltabb az eszköztára (pl.: informális és formális közösségek, az

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

ún. harmadlagos szocializációs szintér tudatos használata, táborok, nemzetközi csereprogramok, foglalkoztatást bővítő kezdeményezések stb.). A II. világháború után jelentősen megváltozott a célrendszer, közzismerten az ötvenes években az ifjúsági szolgáltatások legfőbb céljává az ideológiai nevelés vált, eszközeiben is bővült az ifjúsági munka. A pártállami rendszer összeomlásával azonban mindenféle korábbi ifjúságpolitikai gondolkodásmód elavulttá vált, az ifjúságpolitika jelentését, összetevőit, színtereit, intézmény és eszközrendszerét köztük az ifjúsági szolgáltatásokat, a támogató, segítő intézmények szervezését alapjaiban kellett újragondolni. Ez az építkezés, ami elindult a 90-es években, még koránt sem fejeződött be, s az elmúlt 25 év tapasztalata azt mutatja, hogy a szolgáltatási struktúra módosítása és az állami feladat pontos meghatározása, valamint a lokális szolgáltatások lehatárolása nélkül is nem is fogja a deklarált célját elérni, különösen a folyamatosan változó célrendszer mellett.

A felnőtt társadalom igen nehezen képes a fiatalokra, mint felelősségteljes, azaz a társadalomban felelősséget, kötelezettséget vállalni tudó emberekre tekinteni, szerte Európára igaz ez. A fiatalokról alkotott ilyen felfogás értelemszerűen sokáig a fiatalok életének erős felnőtt (társadalmi) ellenőrzésének megvalósítását szorgalmazta, s szorgalmazza ma is. Az ifjúsági szolgáltatások, cselekvési programok tartalma, konkrét tárgya a történelem során változott, a fiatalok társadalmi, gazdasági helyzetének, a politikai viszonyrendszerben elfoglalt helyüknek megfelelően. A rendszerváltással a magyar fiatalok legégetőbb problémájának - s ezzel az ifjúsági szolgáltatások fő területeinek - az esélyegyenlőség kérdését, a közösségi élmények biztosítását, a demokrácia intézményeihez való pozitív viszony fejlesztését, az autonómia fokozását valamint az egészségkárosító és deviáns magatartásformák háttérbe szorítását tekintették a szakemberek, miközben jellemzően az értékrelatív és plurális szolgáltatásszervezési modell felé mozdult az a szakma. A milleniumi generáció azonban alaposan feladta a leckét a szolgáltatóknak, jelenleg az ifjúsági szolgáltatások már „csak” annyit célozhatnak sikeresen, hogy a tevékenységükkel megkönnyítik a fiatalok felnőtté válási folyamatát, a szülői házról való leválást, támogatva az anyagi, jogi, fizikai, egzisztenciális, életviteli stb. önállóság kialakulását és a konstruktív életvezetés megszilárdulását.

Az elmúlt 25 évben a rendszerváltás utáni ifjúságügy nagykorúvá vált ugyan, ám - demográfia szóhasználatlaltal élve - még csak a fiatal felnőtt korba lépett, s a serdülőkorból a felnőtt korba való átmenet nemcsak a fiatalok, hanem a szolgáltatók életében sem könnyű életszakasz.

A kapcsolódó nemzeti és lokális ifjúságkutatások mutatják - különösen a 2012-ben készült Magyar Ifjúság adatfelvétel beszámolója óta nyilvánvaló módon - hogy a milleniumi generáció sajátos szükségleti már nem csak a klasszikus korosztályi szolgáltatások újratervezését igényli, hanem teljesen új területeken is segíteni kell a fiatalok felnőtté válási folyamatát, miközben át kell gondolni a szolgáltatások érték-tartalmának kérdését is. Az ifjúságügynek tehát az előttünk álló években nemcsak a hagyományos eszköztárat kell megújítani, gondolkodásmódját frissíteni, hanem a felnőtté válás új dimenzióival is meg kell ismerkedni, ha sikeresen szeretné szolgálni a helyi közösséget és a társadalmi modernizáció folyamatát.

CSONTOS BENCE:

SZAKEMBEREK EGY FIATAL SZEMÉVEL

A fiatalok és a szakma közötti kapcsolat az utóbbi években meglehetősen esetlegessé vált, ha nem volt az mindig. Pedig közös érdek, hogy az új generáció és a szakma összhangja nőjön, úgy a közös terek megteremtésére, mint nyelvünk „közelebb” hozására is szükség van. Nekünk fiataloknak mindenképp kétségbeejtő, hogy a minket közvetlenül vagy hosszútávon érintő akár társadalmi, akár közéleti problémák megoldásairól nem, vagy csak alig tudunk, s úgy érezzük, úgy kezelnek bennünket, mint pácienset. A fiatalokkal foglalkozó szakmák sokszor nem a fiatalokkal együttműködésben érik el céljaikat.

E zárszó ha másra nem, hát arra talán felhívhatja a figyelmet, hogy fiatalok létezhetnek a velük foglalkozó szakmák nélkül, de e szakmák a fiatalok nélkül nemigen. Hadd nyújtsunk hát partneri kezét az együttműködéshez!

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

B. PROBLÉMA-FÓKUSZÚ MŰHELYEK

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

NINCS KEZELHETETLEN, CSAK MEG NEM ÉRTETT GYEREK - A SZAKEMBER MAGA AZ INTERVENCIÓ

előadó: Gruber Andrea
moderátor: Böröcz Lívía

A műhely azt feszegeti, hogy mi és mekkora a felnőttek szerepe a gyerekek és fiatalok agresszív viselkedésének kialakulásában, illetve azoknak a kezelésében. Ennek kapcsán felvetődik a szakember felelőssége az agresszív helyzetek produktív vagy adott esetben romboló megoldásában. Sok esetben ilyen agresszív helyzetekben a szakember ösztönös reakciója nem támogatja a situáció pozitív kimenetelét, sőt inkább ront rajta. Tehát lehet-e, kell-e növelni a zavart és zavaró, a nehezen szerethető gyerekekkel foglalkozó szakemberek szakmai tudatosságát²⁰?

A közelmúltban újra a figyelem középpontjába került az ún. magatartászavaros, problémás gyerekek és fiatalok ügye. Az egyik hír, amely megszólalásra készítette a közvéleményt és a különböző szakmák képviselőit az a Kecskeméti Törvényszék ítélete volt egy 2011 augusztusában kezdődött perben. Egy kecskeméti speciális gyermekintézmény igazgatója, figyelmen kívül hagyva a speciális intézmények működtetésére vonatkozó szakmai szabályokat, ún. „dühöngőszobát” alakított ki az intézményben²¹. Elmondása szerint azért, hogy az önmagukra és társaikra veszélyes gyerekek vagy fiatal felnőttek számára legyen egy hely, ahol megnyugodhatnak dührohamaik után. Azt is elmondta, hogy az ötletet egy németországi intézményben látta, ahol hatékonyan működtették ezt a megoldást. A per során fény derült arra is, hogy a dühöngő, speciális nevelési igényű és fogyatékos fiatalokat, a krízisállapotban lévő gyerekeket egyedül, magukra hagyva zárták be ebbe a szobába és várták, hogy megnyugodjanak maguktól. „Magunkra voltunk hagyva folyamatosan” érvelt az igazgató – utalva a magatartási, pszichés és érzelmi zavarokkal küzdő gyerekek és fiatalok kezelésének megoldatlanságára.

A kecskeméti eset nem egyedüli példa az országban a zavaró magatartású gyerekek és fiatalok viselkedésének kezelésére. A problémás, magatartászavaros, SNI-s (sajátos nevelési igényű), BTM-es (beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség) és még számtalan más címkével megnevezhető gyerekek és fiatalok okozzák az egyik legnagyobb nehézséget az iskolák, a gyermekvédelmi rendszer, a pszichiátriai ellátás, a büntetés végrehajtás és nem utolsósorban a családok számára.

A WHO által elkészített tanulmányból kiderül, hogy „minden öt gyerekből egynél mentális rendellenesség vagy viselkedési zavar tapasztalható”. A szervezet felhívja a kormányok figyelmét arra, hogy amennyiben nem találnak megoldást a problémára, a jelenségnek később, amikor ez a generáció felnőttkorba lép, felmérhetetlen következményei lehetnek²².

²⁰ „Minden fiatalnak szüksége van megértő felnőttekre és kortársakra, akik képesek a fiatal problémái mögött meglátni magát a fiatal, hogy aztán empátiával és féltéssel forduljanak felé. Ez a megértés még nem jelenti a problémás viselkedés automatikus megbocsátását, csak éppen leválasztja a cselekedetet az azt elkövető jelleméről.”

²¹ „Két év, három év próbaidőre felfüggesztett börtönrre ítélte a Kecskeméti Törvényszék pénteken Kimpián Ildikót, aki a vád szerint egy kecskeméti speciális gyermekintézmény igazgatójaként „dühöngőszobát” alakított ki a gyerekek számára. Az ítélet jogerős.” (MTI, 2013. január 25.)

²² WHO Gyermekalap tanulmánya, 2002, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

Egy 2011-ben zárult ombudsmani jelentés, amely a gyermek- és ifjúságpszichiátriai ellátás jelenlegi helyzetének feltérképezésére irányult, megállapítja, hogy egyre kritikusabb a gyerekek mentális állapota, a tanulási nehézséggel, magatartászavarral küzdő gyerekek száma folyamatosan növekszik. Az elmúlt évben és az idei év első felében is több 24 év alatti fiatal és gyerek kísérelt meg, illetve követett el öngyilkosságot. Ugyanakkor az akut krízishelyzetben lévő gyerekek ellátása jelenleg nem megoldott, ma Magyarországon összesen 60-70 gyermekpszichiáter dolgozik, sokan nyugdíj mellett praktizálnak és van olyan régió, ahol nincs aktív gyermekpszichiátriai fekvőbeteg ellátás (pl.: Dunántúl, Észak-Magyarország)²³.

Magyarországon körülbelül 250 ezerre tehető azon gyerekek száma, akiknek valamilyen problémát okoz a viselkedése, magatartása. További 200 ezer azoknak a gyerekeknek a száma, akik valamilyen tanulási nehézséggel küzdenek. Megfelelő fejlesztés, iskolai és iskola utáni ellátás hiányában a kezdeti tanulási nehézségek talaján további érzelmi zavarok (szorongás, depresszió, önértékelési bizonytalanság) alakulnak ki. Az érzelmi zavarok, a további veszélyeztető tényezők (szülők alacsony iskolai végzettsége, gyereküket egyedül nevelő szülők, szegénységben élők, stb) együtt járása mentén a kezdetben csak olvasási nehézséggel küzdő gyerek valódi nehezen szerethető, viselkedésével számtalan problémát generáló gyerekké válhat. A problémás viselkedésű gyerekek és fiatalok száma látszólag nő, ugyanakkor azt is érdemes mérlegelnünk, hogy valóban erről van-e szó, vagy szerepet játszik az észlelésünkben az agresszív vagy krízishelyzetekben megélt tehetetlenség érzésünk is.

A pedagógusok, szociális szakemberek, pszichológusok, pszichiáterek és szülők nagy számú csoportja megéli azt, hogy nem tud mit kezdeni dühöngő, csillapíthatatlan, esztét veszítő, tárgyakat dobáló vagy önmaga/mások testi épségét sértő gyerekekkel vagy fiatalokkal. Hasonló élményekről és tapasztalatokról számolnak be rendőrök, nyomozók vagy akár bírók, ügyészek, ügyvédek is egy-egy büntetőeljárás kapcsán. Mindannyian megélik azt, hogy a fiatalban robbanásig feszülő feszültség negatív hatással van az egyes helyzetek gyors, eredményes és örömteli megoldására, az ő munkavégzésük hatékonyságára, sikerélményükre vagy akár higgadságuk megőrzésére. Ezek a szakemberek és szülők más és más megoldási/kezelési lehetőségekkel rendelkeznek egy-egy ilyen nehezen szerethető gyerekekkel való munkájuk kapcsán. Ugyanakkor ugyanazt a tehetetlenségérzést, tanácstalanságot vagy akár haragot, kétségbeesést élik át. A megfelelő eszközök, ismeretek, gyakorlat és támogató szakmai háló hiányában fordulnak el ezektől a gyerekektől és fiataloktól, mondanak le róluk vagy küldik őket olyan helyekre, intézményekbe, ahol az elfogadhatatlan viselkedésük még inkább szélsőségessé válik az általuk is megélt tehetetlen düh hatására.

Amikor büntetéssel, elzárással vagy a szeretet és elfogadás visszavonásával kívánjuk visszavezetni a társadalom által elvárt helyes útra ezeket a gyerekeket, csak a frusztrációjukat és haragjukat növeljük, megbélyegezzük őket. Ezért alternatív, építő és nem romboló megoldásokra van szükség²⁴.

23 Szabó Máté (2011): Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 1298/2011. számú ügyben.

24 A bevezetőben leírt jelenségek abba az irányba mutatnak, hogy az agresszió és a súlyos magatartászavar problémáját társadalmi szinten is kezelniünk kell. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az elzárás és büntetés, de még a pszichoterápiás ellátás növelése sem jelent hosszútávú megoldást a problémára.

Ilyen többek közt a Re-EDukáció filozófiája, amelynek kidolgozása egy amerikai pszichológus, Nicholas Hobbs nevéhez fűződik²⁵. Hobbs olyan programokban dolgozott, ahova a legproblémásabb gyerekek és fiatalok kerültek, amikor már minden más intézmény és szakember és a szülei is lemondtak róluk. Nem érdekli őket a tananyag, motiválatlanok, sokkal agresszívbak, nem tisztelettudóak és a felnőttek és a társadalom elvárásait szándékosan, tudatosan hagyják figyelmen kívül. Arról azonban gyakran elfeledkezünk, hogy ahogyan a felnőttek számára a kiszámítható környezet, úgy a gyerekek számára a kiszámítható, magabiztos és hiteles felnőtt az, aki a biztonságot nyújtani tudja. A nehezen szerethető, bajban levő és bajt okozó gyerekek reményei és álmai nem különböznek más gyerekekétől, amennyiben ők is boldog és produktív állampolgárokká szeretnének válni. Ennek megfelelően a Re-ED úgy tartja, hogy a problémás magatartás nem a gyerek bensőjéből fakad, hanem egy tanult viselkedés, amely a környezettel, illetve az onnan érkező hatásokkal való megbirkózást segíti elő. A gyerek –megfelelő viselkedésminták hiányában– olyan módon reagál ezekre a hatásokra, melyet az adott környezetben sikeresnek vél vagy tapasztalatai alapján sikeresnek tud. Ebből kifolyólag a gyerek képes „kitanulni” ezekből a magatartásokból, és helyettük új, hatékony viselkedési formákat megtanulni olyan aktív tanítási folyamaton keresztül, amely a jelen minden pillanatát tanulási helyzetként fogja fel.

A fentiekből következően az alapfilozófia komplex megközelítési módot alkalmaz. Azaz a siker és tartós változás a gyerek magatartásában és a környezeti hatásokra való reakciójában csak akkor érhető el, ha nemcsak a gyerekekkel foglalkozunk, hanem az őt körülvevő ökoszisztémában, szűkebb és tágabb környezetben is alkalmazzuk az intervenciót. Kiemelkedő szerepet adunk a gyerekek családjának, lakókörnyezetének szereplőit is bevonjuk a kezelési folyamatba. A gyerekek a családokban töltött időn túl a legtöbb időt intézményes keretek között, iskolában, óvodában, gyermekvédelem különböző helyszínein töltik, tehát az ott dolgozó szakemberek bevonása kulcsfontosságú a siker elérése szempontjából.

A módszertan sikerességének záloga a gyerekekkel és fiatalokkal a mindennapok legegyszerűbb helyzeteiben jelen lévő szakember (tanár-nevelő). A kezelés folyamatában azok a személyek számítanak leginkább, akik legközelebb állnak a fiatalokhoz, akik a legtöbb időt töltik a fiatallal. Ezért a gyerekekkel közvetlenül foglalkozók mindig képzett szakemberek, hiszen ők vannak a gyerekekre a legnagyobb hatással, ők biztosítják a stabil környezetet, struktúrát, kiszámítható napirendet. Ők azok, akik a gyerek számára biztonságos, tiszteletteljes kapcsolódási felületet jelentenek. A tanár-nevelőket felkészítjük és ösztönözzük arra, hogy amikor csak lehetséges az intervenció során következő lépéseit ők válasszák ki és tegyék meg. Értjük ezen azt, hogy ne várjanak a következő terápiás órára, megbeszélésre, hiszen a terápiát ők maguk végzik. Munkájukat természetesen más szakemberek is segítik: orvos, pszichológus, pszichiáter, terapeuta, szociálmunkás, szupervizor és szükség szerint mások, akik minden esetben a csapat egyenrangú tagjai.

Lehet bármilyen hatékony a módszer, ha azt a felnőtt nem megfelelő hozzáállással és tudatossággal alkalmazza, ha dühből, esetleg félelemből cselekszik, akkor az agresszív fiatalnak nem segít, sőt sokkal inkább lealacsonyítja. A szakember tehát, maga az intervenció, aki az átlátható, követhető

²⁵ Nicholas Hobbs (1994): The troubled and troubling child. American Re-Education Association, Cleveland, Ohio
Robert P. Cantrell, Mary L. Cantrell (2007): Helping troubled children and youth. American Re-Education Association, Memphis, Tennessee.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

és kiszámítható szervezeti struktúrára és módszertani alapokra támaszkodva valóban pozitív intervenció „eszköz” a gyerekek és fiatalok re-educációs folyamatában.

A műhely résztvevői egyetértettek abban, hogy a „felnőttek” (szülők, szakemberek) felelőssége igen nagy a fiatal világ felé irányuló agressziójának kezelésében, jó irányba történő becsatornázásában. Ehhez elengedhetetlen, hogy a felnőtt az adott szituációban, ne a gyerek viselkedésére reagáljon, hanem kíváncsi legyen, hogy mi van a „jéghegy víz alatti részében”, vagyis keresse a valódi problémát, szükségletet. Ehhez egy gyöngyhalász kitartása és türelme szükséges, hiszen többször szükséges a víz alá merülni és valószínű, hogy egyszerre csak apróságokat hozhatunk a felszínre.

KÖZÖSSÉG-TELENSÉG

előadó: Szanyi F. Eleonóra
moderátor: Kovács Patrícia

Magyarországon a fiatalok társadalmi részvétele kapcsán többnyire a politikai aktivitásra asszociálunk. Pontosabban fogalmazva, annak hiányára, hiszen a vizsgált korosztályban a részvétel klasszikus formáiban alacsony a fiatalok részvétele. Európa más országaiban is jellemző, hogy az idősebb generációkhoz viszonyítva a vizsgált korcsoportban kevésbé aktív állampolgárokat találunk. Kérdéses, hogy az érdeklődés-, a bizalom hiánya, a gyenge közösségi kötelek húzódnak meg a jelenség mögött, vagy a politikai véleménynyilvánítás új formáival állunk szembe, ahol a fontosabb viták más platformokon találnak helyet²⁶.

A részvétel tágabb értelmezésében, a demokratikus rendszer fenntartásában mutatott aktivitás mellett, a civil szervezeti tagságot, az önkéntességet, a társadalmi párbeszédben való szerepvállalást és általában, a részvétel folyamatának elsajátítását is olyan formáknak tekinthetjük, amelyek az aktív állampolgárrá válást segítik. A hazai fiatalokkal foglalkozó diskurzusokban kevés figyelmet kapnak a társadalmi részvétel ezen utóbbi formái. Egy nemrég készült kutatás a közösségi léttel kapcsolatos attitűdöket mérte, a magyar lakosság körében²⁷. Az adatfelvétel 2014 tavaszán zajlott, a minta reprezentálja a 15-50 éves népességet nem, iskolázottság, korcsoport, és lakhely szerint, a felvétel 1203 főre terjedt ki. A kutatás több konklúziója összecsengett a témában született korábbi elemzések következtetéseivel (Ifjúságkutatás 2012, 2008), bár a minta korosztályi szerkezete eltért azoktól.

A kutatásban megkérdezettek többsége (62%) nem ismert spontán olyan szervezetet vagy közösséget, amely településén vagy annak környékén fiatalok számára nyújtana szabadidős programokat, foglalkozásokat. A legismertebb szervezettípusok a sportegyesületek, a vallási közösségek, illetve a polgárőrség, önkéntes tűzoltóság. Jóformán minden szervezettípusra igaz, hogy azok aránya, akik szívesen részt vennének a szervezet életében, 10 százalék alatti. Mindeközben a megkérdezettek többsége úgy vélte, hogy egy fiatal számára fontos, hogy ifjúsági szervezet tagja legyen. A kérdőív alapján a társadalmi vagy politikai változások elősegítése, illetve a vallásos hit a legkevésbé motiváló okok arra, hogy valaki egy közösséghez vagy szervezethez csatlakozzon.

A megkérdezettek többségének van olyan ifjúsági szervezet a látókörében, ami hozzáférhető, más kérdés, hogy az ezek által közvetített tartalmakkal a megkérdezettek nem tudnak azonosulni.

A szervezetektől való távolmaradásban feltehetően szerepet játszik, hogy nagyfokú bizalmatlanság irányul feléjük, ami egyaránt jellemzi az idősebb és a fiatalabb generációkat. A bizalmi index legalsó értékei a politikusok és politikai pártok állnak, bár más kutatások megmutatják (Ifjúságkutatás 2012), hogy a válaszadók különbséget tesznek a helyi és az országos politika között, és valamivel több bizalmat szavaznak az előbbinek. A „Youth Participation in Democratic Life” elnevezésű

²⁶ Political Participation and EU citizenship: <http://eacea.ec.europa.eu/youth/tools/documents/perception-behaviours.pdf>.

²⁷ „Kisközösségi Ifjúságnevelés Támogatása”, TÁMOP 5.2.8 kiemelt projekt. (http://tbgazrt.hu/tamogatások/tamop_5_2_8_kiskozossegi_ifjusagneveles_tamogatasa/kutatas/).

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

nemzetközi kutatás is arra az eredményre jutott, hogy a fiatalabb generációk az ifjúsági szervezetek esetében is megkülönböztetik a nemzeti/nemzetközi szintű szervezetet, a helyi, közösségi alapon szerveződő kezdeményezéstől²⁸. Az alulról szerveződő közösségeknek több hitelt szavaznak, miközben az előbbieket forrásokkal és eszközökkel sokkal inkább ellátottak.

A szervezetek felé irányuló erős bizalmatlanság az egyházakra is kiterjed, visszatükrözve a magyar társadalmat jellemző tradicionális, de szekularizált értékválasztásokat. Ennek eredményeként az egyházi szervezetek sem tudják betölteni – más, hasonló országokban jellemző – közösségformáló szerepüket. Összehasonlításként megemlíthető, hogy az Eurostat²⁹ statisztikái alapján 16-29 éves korosztályban, a megkérdezetteknek 18%-a mondta, hogy az elmúlt 12 hónapban részt vett valamilyen vallási, egyházi szervezet munkájában. A hazai adatfelvételben a fentihez hasonlóan megfogalmazott kérdésre a válaszadók 7%-a felelt igennel.

A kutatás arra is választ adott, hogy a formálisan szerveződő közösségek mellett mennyire jellemző az informális csoportok működése, mint például a baráti társaságok. A megkérdezettek átlagosan 4-5 barátról számoltak be. A válaszadók 64%-a azt mondta, barátaival, ismerőseivel inkább egyénilig, külön szokott találkozni, bár ebben a kérdésben nagy korosztályi különbségek mutatkoztak. A megkérdezettek többsége úgy vélte, hogy társasági életét (másokhoz képest) visszahúzódnak jellemzi. (Felmerül a kérdés, hogy ebben mekkora szerepe lehet a közösségi médiának.) Az eredmények alapján legnagyobb arányban azok a barátok hiányoznak a válaszadóknak, akikkel közügyekről, politikáról tudnának beszélgetni.

Az önkéntességre vonatkozó kérdésből kiderült, hogy a mintában szereplőknek csupán negyede végzett bármilyen önkéntes munkát³⁰ az elmúlt egy évben, további 47% jelenleg nem folytat semmilyen hasonló tevékenységet, de korábban volt már rá példa az életében. Tanulságos adat, hogy a válaszadók egyharmada sosem dolgozott önkéntesként és a megkérdezettek kétharmada nem is akar olyan munkát végezni, amit nem honorálnak.

A műhelyben elhangzottak szerint a generációk között nincs különbség a közösségi viselkedést illetően. A diskurzusok kiemelt kérdései voltak a fiatalok motiválása, aktivizálása, a szülői szerep, illetve a bizalmatlanság megléte a különböző társadalmi szervezetekkel szemben.

A műhely résztvevői az ifjúságügyi szervezetek feladatait is megvitaták, vagyis hogy a szolgáltatásnyújtással szemben/mellett, milyen elvárásai lehetnek a fiataloknak.

28 Youth Participation in Democratic Life: http://ec.europa.eu/youth/policy/youth_strategy/documents/youth-participation-study_en.pdf.

29 27 tagország átlaga, Youth in Europe: <http://www.europarl.europa.eu/euroscola/resource/static/files/youth-in-europe.pdf>.

30 A Youth Participation in Democratic Life eredményei alapján ez megegyezik az európai átlaggal.

VESZTESEK

előadó: Fazekas Anna

moderátor: Barbarics Márta

2003-ban a rendszerváltozás utáni első nagyobb horderejű ifjúsági vizsgálat, az Ifjúság2000 adatai nyomán került elvégzésre az ifjúsági társadalom többdimenziós leírása, amelynek célja az újfajta piaci igények közé frissen kilépő vagy az azelőtt álló fiatalok életmódbeli sajátosságainak feltárása volt³¹. Tíz évvel később, immár az információs társadalom kellős közepén, egyben a világgazdasági válság idején kezdtek kutatók hasonló struktúrák leírásába – a Magyar Ifjúság 2012 adatait használva³².

Mindkét elemzés alapvető kiindulópontja a bourdieui tőkeelmélet³³, miszerint a társadalmi struktúrában elfoglalt pozíció tükrözi az egyének birtokában lévő gazdasági, valamint tudás- és kapcsolati tőkék összességének. A megközelítés szerint ezek korrelációja erős, azaz a tőkék összeadódnak, miközben egymásba is konvertálhatóak. Ha valaki piacképes tudás birtokában van, nemcsak magas jövedelemmel gazdálkodhat, de feltételezhetően kapcsolathálója is szerteágazó és könnyen mozgósítható. Miként ennek ellentéte is igaz, a kapcsolati tőke hiánya és/vagy az alacsony iskolai végzettség többnyire az anyagi biztonság hiányával jár.

E három tőkefajta, továbbá a szocio-demográfiai jellemzők, a szubjektív státus, a kultúra- és médiafogyasztás, valamint az egészségügyi helyzet (sport, kockázati magatartások) együttesen komplex képet adnak az egyes ifjúsági csoportok helyzetéről. E tényezők mentén mindkét elemzés 3-3 markáns ifjúsági réteget azonosított: a korábbi „nyerteseket”, „vesztéseket”, valamint egy „köztes” réteget, a későbbi a tőkebirtoklás mentén „átlag feletti”, „átlag alatti”, valamint „átlagosak” rétegét különböztette meg. A korábbi kutatás 22, a frissebb 15 társadalmi csoportot talált. Fontos megjegyezni, hogy a rétegek között a társadalmi pozícióbeli különbségek vertikálisak, tehát hierarchiába rendezhetőek, miközben a csoportokról ugyanez nem állítható. Esetükben inkább horizontális viszony rögzíthető, hiszen a tőkéken felül vizsgált dimenziók kevésbé húznak éles határokat, az egyes sajátosságok több ifjúsági csoportban is fellelhetőek.

Nézzük tehát meg, hogy mennyiben módosult az ifjúság társadalmi struktúrája, azon belül is a vesztes, átlag alatti, deprivált fiatalok életkörülményei az eltelt 12 év alatt. Mennyire domináns a szülői státus átörökítése, a korán rögzített életpálya? Hogyan változott a „vesztesnek” nevezhető csoport aránya a 15-29 éves korosztály egészében? Jelenleg milyen attribútumok bizonyulnak a szegénység legnagyobb kockázatainak?

Mind a 2000-es, mind a 2012-es adatok arról árulkodnak, hogy a magyar fiatalok egy jól körvonalazható részének életútja korán definiálódik, lehetőségei beszűkültek, számukra e léthelyzetből való kitörés teljességében esélytelen vagy legalábbis kétséges. A rendszerváltozás teremtette

31 Bauer, B., Szabó, A., Mäder, M., Nemeskéri, I. (2003): Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. Új Ifjúsági Szemle. 1 (1), 105-125.

32 Nagy, Á. (2014): Ifjúsági rétegek 2012. In: Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012. Budapest. Kutatópont. 29-43.

33 Bourdieu, P. (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz, R. /szerk./: A társadalmi rétegződés komponensei. Budapest. Új Mandátum. 80-135.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

kihívásokhoz a fiatalok 43 százaléka vagy nem tudott alkalmazkodni vagy életkörülményei nem is tették azt lehetővé. 2012-re a legrosszabb helyzetű fiatalok rétegének aránya kevesebb, mint felére, 17 százalékra csökkent. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az átlagos kulturális-anyagi kapcsolati tőkével rendelkező fiatalok egy része is veszélyeztetett. Ugyan kiugróan rossz státus nem jellemző őket, ám egyes tőkék hiánya, alacsony konvertálhatósági értéke e fiatalok esetleges lecsúszását sejteti. A státusromlás veszélyére már Bauer és szerzőtársai is felhívták a figyelmet: a köztes és vesztes rétegek élethelyzete között nem azonosítottak lényeges távolságot.

2000-ben a „vesztesek” tábora csekély mobilitási eséllyel, valamint piacképes, EU-konform tudás (felsőfokú végzettség, számítástechnikai és nyelvismeret) és kiterjedt, könnyen mozgósítható kapcsolati háló hiányával volt jellemezhető. Többségük életében e hátrányok a rendszerváltozás előttről eredeztethetőek, miközben családi háttérük sem volt stabil. Kevesek szülei rendelkeztek érettségivel vagy legalább szakmunkás végzettséggel, ezzel együtt sokan inaktívak voltak, szinte kizárólag állami segélyekből, támogatásokból éltek vagy munkanélküliek. Az átlagosnál nagyobb mértékű elégedetlenség és motiválatlanság jellemezte e réteg mind a hét csoportját. Jövő tekintetében 73 százalékuk teljesen negatív képet látott maga előtt, vagy annak teljes hiányát érezte. A „vesztes” fiatalok döntő többsége (74 százalék) állította, hogy mindennapjaiban, létfenntartásában elengedhetetlen az állami szerepvállalás. Ők azok, akik kizárólag támogatások, segélyek révén tudtak boldogulni, legyen szó önfenntartásról, családalapításról vagy lakásvásárlásról.

2012-ben a legrosszabb helyzetű fiatalok minden második tagja mindhárom tőkefajtaiban szűkölködött. Azaz alacsony iskolai végzettséggel, kevés piacképes tudással, csekély konvertálható kapcsolattal rendelkezett, miközben anyagi gondokkal is küzdött. A korábbi adatokkal szemben, 2012-ben kevesebben, a „vesztes” réteg mindössze egyharmada (36 százalék) mutatkozott kifejezetten elégedetlenné jelenlegi helyzetével. Sőt 9 százalékuk elégedettné bizonyult, ami vélhetően a lehetőségekhez és kilátásokhoz való alkalmazkodásból eredt. A motiválatlanság sem annyira jellemző e rétegre, mint korábban: 17 százalékuk tekinthető az átlagosnál motiválatlanabbnak. Ugyanakkor a jövőbeli kitérés vágya sokakban keltett motivációt: 49 százalékuk bízott abban, hogy a közeljövőben változások (például új álláslehetőség, költözés, vállalkozás indítása) állhatnak be az életében. Éppen ezért érthető, hogy negatív jövőképpel is kevesebben rendelkeztek, csupán 17 százalékuk bizonyult pesszimistának perspektíváit tekintve.

A változások mellett kontinuitás is tapasztalható, részben bizonyos jellegzetességek, részben egyes csoportok mentén. Az egysíkú kultúrafogyasztás megmaradt a „vesztes” réteg sajátjának, 2000-ben 13 százalékuk, 2012-ben 23 százalékuk számára ezt kizárólag a televízió töltötte ki. Egy másik markáns visszatérő elem a kockázati magatartás dominanciája volt. Már 2003-ban is felhívták a szerzők a figyelmet arra, hogy több csoportban is jelentős a túlzott alkoholfogyasztók és dohányosok aránya, akik ennek okán korán az egészségügyi rendszerre szorultak vagy szorulhattak. 2000-ben minden harmadik, 2012-ben minden negyedik „vesztes” státusú fiatal e tekintetben veszélyeztetettnek számított.

A „vesztes” ifjúsági réteg általános jellemzői mellett a konkrét csoportok reprodukciója is fontos. 2012-ben az 5 csoport alkotta legrosszabb helyzetű ifjúsági rétegből is a legkilátástalanabb helyzetben a „reménytelenül beragadók” éltek. A legalacsonyabb szülői státus mellett elégedetlenség, rossz közérzet, a jövőkép hiánya, túlzott alkoholfogyasztás és a televízió monopóliuma jellemezte a csoportot. Ehhez hasonló jellemzők már 2000-ben is azonosíthatóak voltak az egyik csoportban:

a „deprivált falusi férfiak” életében is domináns tényező az átöröklődött alacsony iskolázottság. A két csoport arányai sem mutatnak nagy eltérést, 2000-ben a „vesztesek” 13 százaléka, 2012-ben 17 százaléka tekinthető ilyen helyzetű fiatalnak. Tehát még ma is minden hatodik fiatalnak igen szűk a mozgástere, korán rögzített az életpályája, lehetőségeire teljességében rányomja bélyegét a szülői háttér instabilitása.

10 év távlatában is a „vesztes” réteg egyik csoportját alkották a korosztály idősebb, családos nőtagjai. 2000-ben a „vesztesek” között is találhattunk egy olyan réteget („hagyománytisztelő, deprivált falusi nők”), mely az idősebb, családos nőket foglalja magába (16 százalék). Ahogyan 2012-ben a „passzív megállapodott, deprivált nők” csoportja bírt hasonló attribútumokkal: 24 év feletti, szintén családos nőket takart, arányuk 6 százalék. Vélhetően e helyzetű fiatalok átlag alatti, vesztes pozícióját a családbővülés miatti kiadásnövekedés csak rontotta. Miközben más szempontból is veszélyeztetettek, hiszen a gyermekvállalás utáni munkaerőpiacra való visszakерülés is kihívás lehet számukra.

Egy további csoportban is megragadható a kontinuitás. A lecsúszott, de attitűdjeiben, életmódjában jobb helyzetű társaihoz felzárkózni próbáló fiatalok csoportja is mindkét kutatás alkalmával azonosítható. A „mintha világban élő budapesti vesztesek” (10 százalék) és a „kitörni vágyók” (49 százalék) közötti párhuzam arra enged következtetni, hogy a rossz helyzetű fiatalok egy része depriváltsága ellenére is igyekszik felzárkózást mutatni. Azt azonban hozzá kell tenni, hogy egyik kutatás sem realizált sok esélyt e csoportok valódi kitörésének.

Az iménti csoportrokonságok nem adnak teljes átfedést, a vizsgálati módszerek és alkalmazott változók hasonlósága ellenére sem lehetséges csak korlátozott mértékű összevetés a két kutatás eredményeiben. Inkább az egyes – korábban már taglalt – attribútumok adnak közös nevezőt, és utalnak a deprivált, „vesztes” léthelyzet máig megmaradó sajátosságaira. A megtett összehasonlítás, a felvázolt társadalmi struktúra tehát rávilágított arra, hogy a mai „vesztes” helyzetű fiatalok egy része hasonló gondokkal küzd, mint a 12 évvel korábban vizsgált 15-29 éves korcsoport. Az alacsony iskolázottság és az inaktív státus reprodukciója manapság is jelentős probléma. Jó néhány lehetőségek nélkül maradnak ma is, így nem meglepő, hogy vélhetően ők maguk is átörökítik majd helyzetüket.

Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az objektív léthelyzet a szubjektív státust is nagyban befolyásolja. A hátrányos helyzetű, átlag alatti tőkével rendelkező fiatalok nemcsak jelenlegi körülményeiket, de perspektíváikat is többnyire csak negatívan látják. Nem kétséges az sem, hogy ugyan az eltelt több, mint 10 év alatt jelentős változások következtek be a hálózatosság, az infokommunikációs eszközök terén, azonban az ezekben való jártasság mégsem vált mindenki számára kézenfekvővé, illetve elérhetővé. Mint ahogyan a mindennapokban is tapasztalhatjuk a munkanélküliség egyre több fiatal, pályakezdőt érint. Úgy tűnik a diploma sem garancia egy stabil állás megszerzéséhez, legalábbis nem mindegyik. Miközben sokak számára a felsőoktatás vagy továbbra is elérhetetlen, vagy a bennmaradás bizonyul nehézségnek.

Mindkét műhelybeszélgetés első megjegyzései a 2012-es adatokban megjelenő legrosszabb helyzetű fiatalok 17%-os arányára vonatkoztak, hiszen bármilyen szektorból is jöttek a résztvevők, mindenki a „vesztes” fiatalok arányának folyamatos romlásáról számolt be, amit így a statisztikai adatok nem látszottak alátámasztani. A lehetséges okok megvitatásakor felmerült az átlagosnak

i ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

mért kategória valódi jelentése, illetve a felmérés kérdéseire adott válaszokban a státus szubjektív érzékelése, a beletörődés, rezignáltság lehetséges szerepei.

A műhely résztvevői a kutatási eredmények terjesztésére és gyakorlati felhasználására fektették a hangsúlyt, hogy a szakpolitikai döntéshozók illetve a projektek és fejlesztések tervezői megismerjék és alkalmazzák ezen aktuális eredményeket. Lehetséges megoldásként a kistérségekben helyben tartott fórumok, helyi politikai képviselők, polgármesterek és a már ott dolgozó szakemberek bevonása merült fel.

Többször elhangzott a folytonosság szerepe, hiszen az adott (általában rövid) időtartamra szóló projektek végeztével a kialakított kapcsolatok, elkezdett munkák legtöbbször abbamaradnak, és a következő projekt kivitelezőinek előlről kell kezdeni az építkezést. Átmeneti megoldásként felmerült, hogy a párhuzamosan futó illetve egymás után következő projektek tudjanak egymásról és segítsék egymás munkáját, de hosszútávú megoldást a projektek természetükből adódóan nem tudnak létrehozni.

A különböző szakterületekről érkező résztvevők mind egyetértettek abban, hogy a „vesztések” problémáinak összetettsége miatt elengedhetetlen a különböző szakterületek összefogása, aminek feladatát az ifjúságpolitika kell, hogy felvállalja, mert a jelen helyzetben a sok bába között elveszik a gyerek. Az akarat minden szakember részéről megvan, viszont tény, hogy egymás munkájáról nem tudnak, az elméleti kérdések nem találkoznak a gyakorlattal, vagyis a kutatók eredményei a kivitelezők problémáival, illetve az erőforrások nem jutnak el a szükségletek legeljára. Példaként került említésre, hogy iskolánként egy szakember, aki ezeket összefogná, már órás segítséget jelentene az ott dolgozó pedagógusok tanácsalanságában.

GYERMEKKORI KRIMINALITÁS – MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG

előadó: Gyurkó Szilvia

moderátor: Kárpáti Árpád

„Abban a konstruált valóságban, amit az általunk fogyasztott médiumok teremtenek körénk, a gyermekek egyre erőszakosabbak, egyre többször támadnak tanáraikra, nem tisztelik a szabályokat, és csak abból értenek, ha valaki kemény kézzel odacsap - hiszen a finomkodó próbálkozások, amikben eddig hittünk, teljesen hatástalanok maradtak. Ezért van szükség iskolarendőrökre, a büntetési korhatár leszállítására, a szabadságelvonással járó szankciók főszabályként való megtartására, és ezért nem indokolt az alternatív (resztoratív) technikák szélesebb körű alkalmazása”. - Az elmúlt évek egyik uralkodó narratívája ezen a területen (is) a növekvő bűnözés, a növekvő félelem az egyre erőszakosabb gyermekektől. Mindennek következményei pedig egyfajta morális pánik, és a szigorú, kvázi patriarchális büntetőpolitikába vetett hit megerősödése. A szigorú és következetes „atya” feladata, hogy megfenyítse a bűnbe esett gyermeket. Az a kérdés pedig ritkán (szinte soha) nem hangzik el, hogy ez a megoldás mennyire hatékony, mennyire sikeres. Az sem vetődik fel, hogy nem egy archaikus, tudottan (és kutatásokkal bizonyítottan) legkevésbé hatékony megközelítést próbálunk-e továbbműködtetni, amiben fittyet hányunk a gyermekek érdekére, szükségletére, jogaira? Ahogyan az sem kérdés, hogy milyen következményei vannak egy ilyen büntetőpolitikának. Erősíti-e a kriminális karrier elindulását? Stigmatizálja-e a gyermeket? Megfosztja-e a minőségi oktatásban való részvételtől? Megnehezíti-e a gyermek társadalmi beilleszkedését? S végső soron szolgálja-e a gyermek által elkövetett cselekményben érintett áldozat, tágabb környezet érdekét? Sajnálatos módon az a kérdés sem merül fel, hogy egyáltalán igazak-e a növekvő gyermekbűnözéssel kapcsolatos közvélekedések. Ha tér nyílna egy ilyen vitára, akkor szembeisítenni lehetne a közvéleményt azzal az egyszerű ténnyel, hogy az elmúlt 8 évben nemhogy nem nőtt, de stagnált ill. csökkent a 14 éven aluli gyermekek által elkövetett cselekmények száma. S ez akkor is igaz, ha a csökkenő gyermekszámhoz viszonyítjuk a joggal konfliktusba került gyermekek számát. S akkor is igaz, ha az esti híradóból egy másfajta kép rajzolódik ki.

Az Országos Kriminológiai Intézet egy 2009-ben végzett kutatása szerint³⁴ a büntetendő cselekményt elkövető gyermeknek négyszer nagyobb az esélye arra, hogy bekerüljön a híradásokba, mint bármilyen más gyermeknek. Ez (vitathatatlanul) jelentősen torzíja a gyermekkori kriminalitás valós gyakoriságáról kialakult képet. A mintegy másfél millió magyarországi gyermekből ugyanis a bűnügyi statisztikák szerint nincs 3000 olyan 14 éven aluli, aki konfliktusba került volna a joggal. Ezen túlmenően nem csak a gyermekek által elkövetett bűncselekmények felülreprezentáltak, de az erőszakos elkövetés is. Míg a gyermekkori kriminalitást alapvetően a kisebb súlyú vagyron elleni cselekmények dominálják (az ügyeknek mintegy 2/3-a ilyen jellegű), és a személy elleni erőszakos elkövetések aránya alig 10%. A médiumokban ez az arány fordított, sőt, szinte kizárólag a személy elleni erőszakos cselekmények kerülnek bemutatásra.

Nehéz azzal vitatkozni, hogy a média ingerküszöbét csak azok a hírek viszik át, amikben vér folyik, amikben szokatlan, meghökentető és baljós események történnek. Ezzel párhuzamosan azon sem

³⁴ Gyurkó-Virág: A bűn és a gyermekek ábrázolása a médiában. in: Kriminológiai Tanulmányok 46. 2009. 250-276. old.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

szabad csodálkozni, ha a megtörtént események leegyszerűsödnek, ha az azokban betöltött gyermeki szerepek sztereotípiákká silányulnak. A mai médiaábrázolások többségében a gyermek vagy „kis szörnyeteg”, vagy pedig „áldozat”. A két véglet közötti skálán nem nagyon látunk megjelenéseket, ahogyan azt sem tudják ezek a végtelenül leegyszerűsítő megközelítések értelmezni, hogy a kétéféle „gyermektípus” között milyen sok az átfedés és az átmenet.

A közvélekedéssel ellentétben ugyanis a gyermekkori kriminalitást az áldozati és az elkövetői kör közötti jelentős átfedés jellemzi. A büntetendő cselekményt elkövető gyermekek jelentős része problémákkal küzd a családjában, az iskolájában, sok esetben kudarcos a saját és családja életét érintő kihívások megoldásában, megértésében. Szintén hamis sztereotípa, hogy a gyermekkori elkövetők csonka, vagy sérült családokból kerülnek ki – a valóságban a joggal konfliktusba kerülő gyermekek döntő többsége kétszülős családból kerül ki, ahol (látszólag) semmiféle probléma nincs. Pszichológiai és kriminológiai kutatások az okok keresésekor persze sok esetben tárnak fel rideg, elutasító szülői magatartást, lelki vagy testi erőszakot, abúzust. Ezek azonban a környezet számára (és sok esetben magában a büntetőeljárásban is végig) rejtve maradnak.

Ha lecsupaszítjuk a fenti gondolatmenetet, akkor azt látjuk, hogy

- Van egy konstruált valóság, ami befolyásolja a közvéleményt és büntetőpolitikát,
- Nem a valós helyzetre próbálunk meg választ adni, míg a probléma valódi természete leereálhatlan marad.

Ennek következménye mindannyiunkat, a teljes társadalmat érinti. A gyermekekkel való foglalkozás minősége, és a joggal konfliktusba került gyermekek „valós történetének” feltárása alapvető fontosságú. Nem lehet olyan hosszú időre bezárni őket, hogy ne legyen feladatunk velük, ha kikerülnek. S nem lehet őket anélkül „betolni” a különböző eljárásokba, hogy az ne hatna rájuk, és hogy ezekkel a „hatásokkal” ne kelljen foglalkoznunk később.

Sok esetben nehéz elválasztani, hogy valójában kinek a „bűnéért” kell felelnie a gyerekeknek. Vannak, akik a sajátjukért, de vannak, akiket a családjuk, a közösség, vagy éppen azok helyett a rendszerek helyett vonnak felelősségre, amelyek nem tudtak jól (és időben) reagálni a gyermek szükségleteire. Ezért is nagyon fontos, hogy a média által torzított kép helyett valós tudásunk legyen a gyermekkori kriminális devianciáról. S arról is, hogyan lehet leghatékonyabban megelőzni a bűnözői karrier elindulását.

A munkacsoporton úgynevezett „profilalkotást” végeztek a résztvevők, aminek keretében leírhatóvá tették, hogy milyen a fiatalkorú áldozat és/vagy elkövető. Elhangzott, hogy a vágyon elleni bűncselekmények teszik ki a bűnesetek háromnegyed részét. A személy ellen elkövetett bűncselekmények alacsony száma ellenére, egy-egy esetet felkarolva a médiában nagy hatást tud elérni. Fontos kiemelni, hogy gyakran az áldozat és az elkövető határa nehezen választható el. A résztvevők beszéltek az iskolai bűnözésről, iskolai erőszakról is. Itt azt állapították meg, hogy a környezetet egyfajta sajátos mikroklíma határozza meg, amelynek dinamikája az, ami a jelenségeket elő tudja hozni. A bűnmegelőzéssel, utánkövetéssel, gyermekbarát igazságszolgáltatással, kortárssegítéssel, gyermekvédelmi jelzőrendszerrel kapcsolatban rendszerszintű problémákat állapítottak meg a résztvevők.

A bűnmegelőzés, utánkövetés, gyermekbarát igazságszolgáltatás, kortárssegítés, gyermekvédelmi jelzőrendszerrel kapcsolatban rendszerszintű problémákat állapítottak meg a résztvevők. Továbbá azt is jelezték, hogy a büntetőpolitikában a jogszabályokhoz hiányoznak a végrehajtási rendeletek, ahol vannak, ott is nehezen értelmezhetőek vagy hiányosak. Hovatovább a büntetőeljárások arra tanítanak, hogy tagadj és nem arra, hogy vállalj felelősséget, tetteidért vállald a következményeket, tegyél azért, hogy ne forduljon elő többször. Végül azt is kiemelték, hogy a bizalmi személyekben is hiány van (akár a családon belül, akár az iskolákban, vagy a szabadidős közegben), azaz akivel a fiatalok tudnak beszélni úgy, hogy nincsenek függő, alá-fölé rendelt viszonyban velük.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

HOL SZERET LENNI A SERDÜLŐ? - A SERDÜLŐKORI IDENTITÁSALAKULÁS A KEDVENC KAMASZKORI HELYEK TÜKRÉBEN

előadó: Dúll Andrea

moderátor: Prekopa Dóra

A serdülőkori fejlődési periódus az identitás alakulása szempontjából a legfontosabb. Valószínűleg ezért is a leghosszabb életszakasz – nem véletlen, hogy a 10-12 évig is eltart (olyan hosszú, mint az összes előző szakasz együtt). A szülők, pedagógusok és a serdülők egybehangzó vélekedése szerint nincs mit tenni, ezt a korszakot mindenkinek át kell vészelni.

A serdülőkor környezetpszichológiai szempontból is nagyon izgalmas: az identitásalakulás szempontjából nagyon fontos „ki vagyok én?”-krízis sok esetben egyértelműen követhető a kamasz környezethasználatának megváltozásán otthoni és kültéri környezetekben egyaránt. Mindennapi tapasztalat és környezetpszichológiai tény, hogy személyes és fontos környezetekkel kommunikálunk: részben a többiek felé küldünk számos üzenetet arról, hogy kik vagyunk, milyenek vagyunk, milyennek lássanak bennünket a többiek, részben pontosan ezekkel a folyamatokkal teremtjük is saját identitásunkat. Az identitáskrizis sok esetben nagyon tisztán követhető a serdülők környezethasználatának megváltozásán otthoni és kültéri környezetekben egyaránt. Ezért is fontos megértenünk, hogy hogyan is alakul a rend(etlenség) a serdülőkorban, milyen szerepe van a saját szobának, miért olyan fontosak a plázák és az együtt lógás a köztereken?

A környezetpszichológia alaptézise szerint minden környezet szociofizikai, azaz minden emberi megnyilvánulás fizikai környezetben zajlik és fordítva: minden fizikai környezet csak annak humán interpretációjában értelmezhető³⁵.

A szociofizikai helyekhez és azok használatához intenzív érzelmek kapcsolódnak³⁶. A kutatások gyakran összpontosítanak a helyek használatára, pl.: mekkora a gyerekek vagy a kamaszok területi tartománya (szüleik az otthonuktól milyen messzire és hova engedik el őket játszani vagy szórakozni), melyek a kedvenc helyeik és hogyan használják azokat³⁷. A kortárskapcsolatok alakulásával és ezzel együtt az identitásváltozással kapcsolatos fejlődési feladok az egész gyermekkorban, de különösen a késő kamaszkorban (17-19 év) tükröződnek a szociofizikai helyválasztásokban, a helypreferenciákban is³⁸.

35 Dúll Andrea 2009. A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés. L'Harmattan, Budapest.

36 Dúll Andrea, Urbán Róbert 1997. Az épített környezet konnotatív jelentésének vizsgálata: módszertani megfontolások. Pszichológia, (17), 2, 151-179.

37 Malinowski, J. C., Thurber, C. A. 1996. Developmental shifts in the place preferences of boys aged 8-16 years. Journal of Environmental Psychology, 16, 45-54.

38 Korpela, K.M. 2002. Children's environment. In Bechtel, R.B., Churchman, A. (Eds.) Handbook of environmental psychology. Wiley and Sons, New York. 363-373.

A szociofizikai környezetnek nagyobb pszichológiai jelentősége van a fiatalok számára, mint az ott eltöltött időtartamok alapján a mindennapokban gondoljuk³⁹. A fontos, kedvelt, lélektanilag jelentős helyek a kontroll, a biztonság és a magánszféra optimális szabályozásának élményét nyújthatják⁴⁰.

A serdülők – életszakaszukból eredően – ugyanúgy vágnak a félreeső, mint a társas interakciót biztosító helyekre⁴¹. A kamaszok mindennapi aktivitásainak 19-30%-át alkotják olyan tevékenységek, mint a hétköznapi helyeken „lógás” (csellengés), beszélgetés, vagy a játék⁴². A környezeti érzellem- és önszabályozás elmélet⁴³ szerint a helyválasztásnak önszabályozási funkciója is van. Ez a helyekhez kapcsolódó érzelmeken keresztül is zajlik: a serdülők azáltal is szabályozzák saját állapotaikat és – hosszabb távon – fejlődésüket, hogy (tudatosan vagy nem tudatosan) kiválasztják a tevékenységeiknek (pl.: elmélkedés a világ dolgain, megküzdés az intenzív érzelmi állapotokkal, társas kapcsolatok fenntartása, csellengés) megfelelő téri kontextust, és azt maguk alakítják. Így a szabadidő eltöltésére alkalmas helyekre vonatkozó választásokat tekinthetjük az adott életkor fejlődési feladataira (kamaszkorban: identitás, kortárskapcsolatok kialakítása) vonatkozó megküzdési stratégiáknak is. Kutatási eredmények szerint 17-18 éves serdülők érzelmileg negatív, az önbecsülést és a koherens énléményt fenyegető eseményeket követően gyakran vonulnak el kedvenc helyeikre, ahol egyedül lehetnek. Beszámolóik szerint a kedvenc helyen tartózkodás segít megnyugodni, tiszta fejjel elgondolkodni dolgokról, szembenézni zavaró kérdésekkel, valamint úgy érzik, hogy ott felszabadulhatnak a társas elvárások alól, ami megnöveli a kontrollélményt és szabadságérzést⁴⁴. A kedvenc hely meglátogatása előtt túlnyomóan negatív érzelmeket átélő serdülők a helyen való tartózkodás után pozitív érzelmekről számoltak be, ami a környezet emóciószabályozó szerepére utal⁴⁵. A kamaszok (akárcsak a felnőttek) tehát segítő „eszközként” használják a kedvenc helyeiket érzelmi állapotok szabályozására, ha nagy szomorúságvagy éppen boldogság éri őket.

Ugyanakkor – mivel a környezetpszichológia nézőpontja szerint a személy és a környezete tranzakcióban, azaz szoros egymásra definiáltságban létezik – nagy eltérések lehetnek a serdülők között személyiségük, érettségük, szocializációjuk, tapasztalataik stb. tekintetében, így sem az emberi, sem a környezeti oldalról indulva nem feltételezhetjük, hogy minden kamasznak hasonló a környezeti igénye vagy tevékenységi tere. Egy közösségben negatív érzelmi állapotban levő – de akár a vidám és kiegyensúlyozott – fiatalok is aktívan kereshetik a csillapító vagy éppen stimuláló környezetet/tevékenységet, úgy hogy közben elvonulnak a többiek elől. Ebben az esetben a fizikai-társas visszahúzóds nem feltétlenül jelenti a tevékenység hiányát vagy a passzivitást, hanem sok esetben inkább a társaktól vagy a társasági helyektől való aktív távolságkeresést. A visszahúzóds tehát a negatív érzellem eléggé megbízható, de egyáltalán nem egyértelmű indikátora. Sok esetben érdemes lenne például kideríteni, mit hiányolnak környezetükből a negatív érzelmeket átélő

39 Hart, R. 1979. Children's experience of place. Irvington, New York.

40 Düll Andrea, Paksi Borbála, Demetrovics Zsolt (2009) A helyfogyasztás színterei: bevásárlóközpontok környezetpszichológiai elemzése. In Demetrovics Zsolt, Paksi Borbála, Düll Andrea (szerk.) Pláza, ifjúság, életmód. Egészségélektani vizsgálatok a fiatalok körében. L'Harmattan, Budapest. 21–74.

41 vö. Korpela, 2002.

42 Moore, R., Young, D. 1978. Childhood outdoors: Toward a social ecology of the landscape. In Altman, I., Wohlwill, J.F. (Eds.) Children and the environment. Plenum, New York. 83-130.

43 Silbereisen, R.K., Noack, P., Eyferth, K. 1986. Place for development: Adolescents, leisure settings, and developmental tasks. In Silbereisen, R. K., Eyferth, K., Rudinger, G. (Eds.) Development as action in context: Problem behavior and normal youth development. Springer-Verlag, Berlin. 87-107.

44 Korpela, K.M. 1992. Adolescents' favourite places and environmental self-regulation. Journal of Environmental Psychology, 12, 249-258.

45 Korpela, K.M. 2003. Negative mood and adult place preference. Environment and Behavior, (35) 3, 331-346.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

fiatalok. Ennek feltárása után lehetségessé válhat a fiataloknál olyan környezeti-magatartási technikák kifejlesztése is, amelyekkel javíthatják környezeti elégedettségüket, és ennek következtében csökkenthetik negatív hangulataikat. A környezeti megküzdő készségek segítségével meg lehet tanulni az aktuális környezetek megváltoztatását, biztonságos alternatív környezetek megtalálását, vagy éppen a negatív hangulatokat fokozó környezeti magatartás gyengítését⁴⁶.

A serdülők kedvenc helyeiket leggyakrabban a pihenéssel, nyugalommal és kényelemmel kapcsolják össze. A mindennapi élettől való távollétet, az aggodalmak elfelejtését, és a személyes problémák átgondolási lehetőségét gyakran említik a velük folytatott interjúkban, ami arra utal, hogy a kedvenc helyek az érzelmek kitisztulását, és a feltöltődés (újjaszületés, megújulás) élményét nyújtják⁴⁷. A helypreferenciák fejlődése szorosan kapcsolódik az identitás, a magánszféra szükségletéhez és a társas affiliáció fejlődéséhez⁴⁸. Egy vizsgálatban például azt találták, hogy 12 éves gyerekek viszonylag gyakrabban részesítették előnyben a természeti környezetet kedvenc szabadidős helyként, mint a 15 évesek, ugyanakkor mindkét életkori csoport az otthoni helyeket, a sportolásra alkalmas helyszíneket, valamint a bevásárlóközpontokat és a sétálóutcaikat említette legkedveltebb helyként⁴⁹.

A gyermekkori kiterjedt környezeti megismerési vágygal jellemezhető szakasz⁵⁰ serdülőkorban egy olyan periódus követi, amelyben a kamaszok az otthon magánya, vagy a nagyobb távolságra elhelyezkedő kereskedelmi és belvárosi környezetek felé orientálódnak. Kamaszkorban a kedvenc helyeket az általuk kínált társas előnyök mellett már azok esztétikussága (szenzoros–fizikai környezet) és/vagy kognitív okok (elmélkedés, a gondolatok letisztázásának lehetősége) alapján választják a fiatalok⁵¹. A kedvenc helyek nem csupán a pihenést segítik, hanem izgalmat és élvezetet is jelentenek a használóknak. Városi parkokban, bevásárlóközpontokban folytatott interjúk alapján⁵² a fiataloknál – a felnőttekkel és az idősebbekkel szemben – nagyobb szerepet játszik az izgalom, és fordítva: a relaxáció fontosabb az idősebbeknek és a felnőtteknek.

Összességében a kedvenc helyek választásuk indokai alapján tipizálhatók⁵³, lehetnek:

- tevékenységi/használati,
- társas/személyközi,
- kereskedelmi,
- magányos/kognitív és
- esztétikai jellegűek.

A helyválasztások tehát szerepet játszanak a mindennapi élet cselekvésrendszerének – például az szabadidő és a helyreállító tevékenységek – irányításában. Mindezt természetesen a társadalmi normák, a környezeti elvárások, a személyes megküzdési stratégiák és a helyreállító lehetőségek

46 Malinowski, Thurber, 1996.

47 Korpela, K.M., Hartig, T. 1996. Restorative qualities of favorite places. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 221-233.

48 Chawla, L. 1992. Childhood place attachments. In Altman, I., Low, S.M. (Eds.) *Place attachment*. Plenum Press, New York. 63-86.

49 Silbereisen és mtsai, 1986.

50 Chawla, 1992.

51 Malinowski, Thurber, 1996.

52 Scopelliti, M., Giuliani, M.V. 2004. Choosing restorative environments across lifespan: A matter of place experience. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 423-437.

53 Malinowski, Thurber, 1996.

kontextusában lehet és kell megérteni⁵⁴. A kikapcsolódáshoz vezető szabadidős élmények tehát távolról sem pusztán az átélt társas kapcsolatok függvényei, hanem a hely szociofizikai környezeti összetevőinek kölcsönhatásából jönnek létre, és különböző érzelmi dimenziók szerint jellemezhetőek. Az izgalmi szint növekedése például – ugyancsak a felhasználható idő bővülésével – különösen a fiatalok számára fontos a regenerálódáshoz⁵⁵.

Összegezve, a szociofizikai tér sajátos konstellációval jellemezhető erős környezetpszichológiai mezőt képez, amely – minden életszakaszban, így a serdülőkorban is – az adott életfázisra jellemző strukturált együttlét (copresence), tudati összehangolódás (coawareness) és találkozás (encounter) terét jelenti⁵⁶.

Az előadás során elhangzott, hogy a serdülők, amikor úgynevezett negyedik szintereken vannak – pl.: plázák, közterek, gyorsétemek stb. – akkor annak ellenére, hogy sok ember veszi őket körül, legtöbbször a magányt keresik. Ugyanakkor megvan az a lehetőségük, hogy kapcsolatba léphessenek másokkal, így a negyedik szinterek szabadságot és a kontroll lehetőségét nyújtják a kamaszoknak. Pusztán ezekben a környezetekben való jelenlét megnyugtathatja, felvidíthatja a szomorú, feldúlt serdülőket, segíti őket az önszabályozásban.

A két műhely beszélgetésein érintett főbb témakörök voltak:

- a plázák elsősorban nem a fogyasztás miatt fontosak a serdülőknek, hanem a szabadidő eltöltése és a többi ember figyelése, a „társas magány” miatt
- kollégiumok, lakásotthonok, iskolák – ez utóbbiak a kutatások szerint nincsenek a kamaszok 10 legkedveltebb helye között – jellemzően nem könnyítik meg a kamaszok számára a társas élet optimális szabályozását (vagyis a többiekkel való együttlét és az egyedüllét kedvező egyensúlyát). Egyetértés volt abban, hogy ez probléma. Vannak azonban jó példák, például a finnknél alkalmazott részvételi környezeti tervezés (amelyben a diákok és a tanárok is résztvesznek az iskola kialakításában az épület tervezésétől kezdve) segítségével jól működő tereket lehet kialakítani.
- a fogyatékkal élő diákok esetében az nem elegendő, hogy pl.: egy külön rámpán be tudnak menni az iskolába, az lenne az ideális megoldás, ha az átlagos diákokkal együtt tehetnék ezt meg és egy környezetben lennének együtt.

54 Hartig, T., Johansson, G., Kylin, C. 2003. Residence in the social ecology of stress and restoration. *Journal of Social Issues*, 59, 611–636.

55 Scopelliti, Giuliani, 2004.

56 Peponis, J., Wineman, J. 2002. Spatial structure of environment and behavior. In Bechtel, R.B., Churchman, A. (Eds.) *Handbook of environmental psychology*. Wiley and Sons, New York. 271-291.

NEM KOR-FÜGGETLEN FÜGGŐSÉGEINK

előadó: Paksi Borbála

moderátor: Misley Helga

A műhely a fiatal korosztályokat különösen veszélyeztető függőségekkel foglalkozik. A vitaindító előadás ezeknek a „fiatalos függőségeknek” két aspektusát érinti: foglalkozik egyrészt azok aktuális elterjedtségével, az elterjedtség mintázódásával, másrészt a megelőzésükre irányuló beavatkozások, ezen belül is elsősorban az iskolai prevenció helyzetével, lehetőségeivel. A függőségek „örök” társadalmi jelenléte mellett a szekció témájának aktualitását a vizsgált jelenségek epidemiájában és megelőzésében mért, illetve észlelt tendenciák adják: a magyarországi kutatások ezen magatartások tekintetében az utóbbi években a fiatalok fokozódó érintettségét mutatják, az iskolai prevencióval kapcsolatos információk ugyanakkor a beavatkozások hozzáférhetősége, az alkalmazott megoldások és tematikus fókuszok vonatkozásában kedvezőtlen változásokat jeleznek.

Függőségről vagy problémás viselkedésről akkor beszélünk, ha az adott viselkedésforma uralni kezdi a személy viselkedését, és ennek következtében jelentősen károsítja a korábbi életvitelét, illetve a testi és/vagy a lelki egészségét, valamint környezetét. Függőséget kialakíthatnak kémiai szerek, mint például az alkohol, nikotin, különféle drogok, vagy a kávé. Ezeket nevezzük kémiai addikciónak. A függőségek másik csoportját a viselkedési addikciók képezik. A viselkedési addikciók közé azokat az addiktív viselkedésformákat soroljuk, amelyek esetében az addikciót nem pszichoaktív kémiai anyag, hanem valamilyen egyéb viselkedés váltja ki. A leggyakrabban tárgyalt viselkedési addikciók a kóros játékszenvedély, a számítógépes játékoktól, az internettől, a testedzéstől való függőség, a munkamánia, a vásárlási kényszer, de ide sorolható a kleptománia, a pirománia, a kóros hajtépegetés, a szexuális viselkedés addiktív zavarai (pl.: pornográfiához való hozzászokás, voyeurizmus, exhibicionizmus, pedofília), a táplálkozási magatartás különböző zavarai (pl.: anorexia nervosa, bulimia), a társfüggőség (kodependencia), és még sok hasonló viselkedésforma is⁵⁷.

Tekintettel arra, hogy a függőséget is eredményező viselkedések jelentős része valamilyen normál szükséglethez kapcsolódik, ezen viselkedésformák többsége egészséges mértékben jelen lehet, sőt jelen kell, hogy legyen a viselkedésben.

Ugyan a különböző függőségek elterjedtsége, kialakulásának életkori sajátosságai és körülményei eltérő mértékben tisztázottak, a rendelkezésre álló szakirodalmi adatok azt jelzik, hogy a legtöbb viselkedési addikció és kémiai függőség közös jellemzője a korai, serdülőkori indulás, s ebben az életkorban, illetve a fiatal felnőtt populációban a legmagasabb ezen zavarok prevalenciája⁵⁸.

- A serdülő korosztály, illetve a fiatal felnőtt diákok részben az életkori sajátosságok folytán, részben pedig az iskolával összefüggő életmód (az internethasználat elterjedése a tanulásban,

57 Demetrovics Zs (szerk.) (2007): Az addiktológia alapjai I. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.

58 Grant, J. E., Potenza, M. N., Weinstein, A., & Gorelick, D. A. (2010): Introduction to behavioral addictions. American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 36, 233–241.

oktatásban, a szülői felügyelettől ill. a korábbi szociális hálójuktól távoli tanulmányok) miatt az átlagosnál veszélyeztetettebb a problémás internethasználat, illetve az internetfüggőség szempontjából⁵⁹.

- Az online játék különböző típusai (online szerepjáték (MMORPG), lövöldözős játékok (MMOFPS), stratégiai játékok (MMORTS), egyéb online játékok), illetve a játékosok társadalmi háttere esetében a szakirodalom némileg eltérő életkori mintázódást jelez, mindazonáltal a játékosok átlagéletkorát a kutatások többsége a húszas évek elejére, illetve közepére teszi⁶⁰. Cole és Griffiths⁶¹ adatai szerint a játékosok alig több mint negyede idősebb 25 évesnél.
- A nemzetközi szakirodalom szintén viszonylag stabil életkori mintázatot jelez a problémás és patológiás szerencsejáték tekintetében: Shaffer és munkatársainak⁶² metaanalízise alapján a serdülők körében mind a problémás, mind a patológiás játék elterjedtebb, mint a felnőttek között, s Desai és munkatársai⁶³ szerint a patológiás játék korábbi kezdete súlyosabb lefutást és több negatív következményt feltételez. A legfrissebb hazai kutatási adatok esetében nem mutatkozott meg szignifikánsan a fiatal felnőtt korosztály nagyobb kockázata⁶⁴.
- Hazai és nemzetközi vizsgálatok egyaránt az jelzik, hogy a fiatal felnőtt korosztály fokozottan érintett a kényszeres vásárlás tekintetében is⁶⁵. A probléma kezdete 18–30 év közé tehető⁶⁶.
- A drogokkal való kapcsolatba kerülés, valamint az aktuális droghasználat korosztályos jellegét, továbbá a drogfogyasztás növekvő társadalmi trendje miatt a fiatal korosztályok magasabb életprevalencia értékét számos hazai és nemzetközi vizsgálat megerősíti⁶⁷.
- AZ ESPAD vizsgálat 36 Európai országra adatai alapján azt mondhatjuk, hogy a fiatalok több mint fele 13 éves korára túl van az első alkoholfogyasztáson, 30%-a az első cigarettán, és 7%-uk naponta dohányzik⁶⁸.

59 Kandell, J. J. (1998): Internet Addiction on Campus: The Vulnerability of College Students. *Cyberpsychology and Behavior*, 1(1), 11–17.

60 Yee, N. (2006): The Demographics, Motivations and Derived Experiences of Users of Massively-Multiuser Online Graphical Environments. *PRESENCE: Teleoperators and Virtual Environments*, 15, 309–329.

61 Cole, H., & Griffiths, M. D. (2007): Social interactions in massively multiplayer online role-playing gamers. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(4), 575–583.

62 Shaffer, H. J., Hall, M. N., & Vander Bilt, J. (1999): Estimating the prevalence of disordered gambling behavior in the United States and Canada: a research synthesis. *American Journal of Public Health*, 89(9), 1369–1376.

63 Desai, R. A., Maciejewski, P. K., Pantalon, M. V., & Potenza, M. N. (2005): Gender differences in adolescent gambling. *Annals of Clinical Psychiatry*, 17(4), 249–258.

64 Paksi B., Demetrovics Zs., Magi A. (2014): A magyarországi szerencsejáték termékek kockázati potenciáljának mérésére 2012-ben kidolgozott mérőeszköz aktualizálása. Szakértői tanulmány. Kézirat.

65 Koran, L. M., Faber, R. J., Aboujaoude, E., Large, M. D., & Serpe, R. T. (2006): Estimated prevalence of compulsive buying behavior in the United States. *American Journal of Psychiatry*, 163(10), 1806–1812.

Kun, B., Balázs, H., Arnold, P., Paksi, B., & Demetrovics, Z. (2012): Gambling in Western and Eastern Europe: the example of Hungary. *Journal of Gambling Studies*, 28(1), 27–46.

Neuner, M., Raab, G., & Reisch, L. (2005): Compulsive buying in maturing consumer societies: An empirical re-inquiry. *Journal of Economic Psychology*, 26, 509–522.

66 Schlosser, S., Black, D. W., Repertinger, S., & Freet, D. (1994): Compulsive buying. Demography, phenomenology, and comorbidity in 46 subjects. *General Hospital Psychiatry*, 16(3), 205–212.

Black, D. W. (2001): Compulsive buying disorder: definition, assessment, epidemiology and clinical management. *CNS Drugs*, 15(1), 17–27.

Kun, B., Balázs, H., Arnold, P., Paksi, B., & Demetrovics, Z. (2012): Gambling in Western and Eastern Europe: the example of Hungary. *Journal of Gambling Studies*, 28(1), 27–46.

Lejoyeux, M., Haberman, N., Solomon, J., & Ades, J. (1999): Comparison of buying behavior in depressed patients presenting with or without compulsive buying. *Comprehensive Psychiatry*, 40(1), 51–56.

67 Paksi B. (2007): A magyarországi drogfogyasztás társadalmi mintázata. In: Demetrovics Zs. (szerk): *Az addiktológia alapjai I.* Eötvös Kiadó, Budapest. 379–413.

68 Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., & Kraus, L. (2012): *The 2011 ESPAD Report.*

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

A kilencvenes évek végéig a prevenciós beavatkozások legjellemzőbb színterén, a közoktatási intézményekben csak elvétve zajlott prevenciós/egészségfejlesztő tevékenység, s az ezredfordulón is csak az iskolák egyötöde szerzett ilyen irányú tapasztalatot. Igazi lendületet az iskolai prevenció a 2001/2002-es tanévben vett, amikor is – feltehetően „Az iskolai egészségfejlesztési-drogmegelőzési tevékenység támogatása” című projekt keretében – az iskolák további kétötöde indított valamilyen prevenciós programot. A 2003/2004-es tanévben már tíz iskolából kilenc rendelkezett e téren tapasztalattal, s az iskolák háromnegyede végzett aktuálisan is valamilyen drogprevenciós/egészségfejlesztő tevékenységet. Összességében a 2001 és 2004 közötti periódust az iskolai prevenció expanzív időszakának tekinthetjük.

Az ezredforduló első évtizedének második felében az iskolák prevenciós aktivitása stabilizálódni látszott, az egyes tanévekben az intézmények 85-88%-ában történt valamilyen prevenciós beavatkozás. A prevenciós tevékenység rendszeressége jelentősen növekedett: az ezredforduló első éveiben jellemző mintegy 30%-ról 80%-ra emelkedett azon iskolák aránya, ahol minden évben zajlott prevenció. A beavatkozások rendszeressé válása minőségi változásra utaló tendenciaként értelmezhető, tekintettel arra, hogy a szakirodalom szerint⁶⁹ a beavatkozások hatásosságát növeli, ha egy éven belül ismétlésre, vagy a beavatkozás bizonyos elemeinek felrészítésére sor kerül. Ezekben az években kedvező irányú elmozdulások jelei mutatkoztak a programok tartalmi elemei tekintetében is. Megszűnni látszott az ismeretátadásra koncentrált megközelítés dominanciája az iskolák prevenciós tevékenységében, s növekedett a korszerű szakirodalom alapján prioritizált, a társas kompetenciákat növelő tartalmak előfordulási aránya. Az iskolai prevenciós beavatkozások időtartamának jellemzőiben szintén kedvező változásokra utaló tendenciák jelentkeztek: az évtized második felében már legnagyobb arányban nem 3-5 órás, hanem inkább 10-20 órás prevenciós beavatkozások történtek. Összességében azonban a kedvező irányú elmozdulások ellenére az iskolákban alkalmazott programstruktúra öt évvel ezelőtt is elmaradt a szakirodalom szerint kívánatos, illetve a nemzetközi gyakorlat alapján⁷⁰ korszerűnek minősíthető programstruktúrától.

Az utóbbi 5 évre vonatkozóan sajnos már nem rendelkezünk naprakész országos adatokkal a drogprevenciós beavatkozások hozzáférhetősége, illetve strukturális jellemzői vonatkozásában. Rutinszerű adatgyűjtések a prevenció területén nem léteznek. Az iskolai színterén zajló drogprevenciós/egészségfejlesztési tevékenységre vonatkozóan 2009-ben készült az utolsó országos adatokkal szolgáló kutatás⁷¹.

2013 szeptemberétől csak olyan egészségfejlesztő programok jelenhetnek meg az iskolákban, amelyek rendelkeznek az OEFI pályázati úton elnyerhető szakmai ajánlásával. A tanévkezdésig mindössze néhány program kapott ajánlást, következésképpen az iskolák túlnyomó többsége

Substance Use Among Students in 36 European Countries. Stockholm: CAN, EMCDDA, Pompidou Group.

69 Soole, D. W., Mazerolle, L. és Rombouts, S. (2005): School based drug prevention: A systematic review of the effectiveness on illicit drug use. DPMP Monograph Series. Fitzroy: Turning Point Alcohol and Drug Centre. Hozzáférhető: [http://notescms.med.unsw.edu.au/dpmpweb.nsf/resources/DPMP+Monographs2/\\$file/DPMP+MONO+7.pdf](http://notescms.med.unsw.edu.au/dpmpweb.nsf/resources/DPMP+Monographs2/$file/DPMP+MONO+7.pdf) [letöltve: 2013-06-18].

70 EMCDDA (2008): Annual report 2008. The state of the drugs problem in Europe. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

71 Paksi B., Felvinczi K., Schmidt A. (2011): Az iskolák prevenciós aktivitása. In: Paksi B., Demetovics Zs. (szerk): Droprevenció és egészségfejlesztés az iskolában. NDI. L'Harmattan, Budapest. 95-170.

Paksi B. (2010): A közoktatási intézmények prevenciós kompetenciáinak és tevékenységének változásai az utóbbi 5 évben. Addiktológia, 3. 185-215.

Paksi B. (2011): Prevenció. In: 2010-es éves jelentés az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont, Budapest. 18-35.

– az iskolarendőri, illetve a bűnmegelőzési tanácsadó szolgálaton kívül – törvényesen nem tud semmilyen prevenciószolgáltatást igénybe venni.

Egy 2012-es, a prevenció aktuális helyzetét a területen dolgozók percepcióin keresztül vizsgáló kvalitatív kutatás⁷² alapján azt mondhatjuk, hogy a droprevencióhoz való hozzáférés az iskolai szinten Magyarországon korlátozott, azaz több mint néhány iskolában hozzáférhető, de az iskolák többségében nem. A megkérdezett szakértők véleménye szerint az iskolai prevenció hozzáférhetősége területén az utóbbi 3-4 évben kedvezőtlen tendenciák mutatkoztak.

A heterogén összetételű, hallgatókból, pedagógusokból, civil és állami szakmai szervezetektől érkező szakemberekből álló közönség egyöntetűen megerősítette az előadót és mondanivalóját; vitathatatlan, hogy ma, 2014-ben a függőségek – specializáltan pedig a fiatalok függősége – olyan témakör, amelynek monitorozása és prevenciója prioritást kellene, hogy élvezzen mind a hétköznapi mind pedig a szakmai életben. Mindezt tovább erősíti, hogy a kutatási eredményeket a résztvevők saját tapasztalatai is egyértelműen alátámasztották: a fiatalok függőségei – az érintettség korosztályos jellege és kedvezőtlen társadalmi tendenciái okán – a mai társadalom jelentős társadalmi problémái. A problémára adott társadalmi válaszok, vagy azok hiánya pedig nagymértékben befolyásolhatják a jövő társadalmának életminőségét.

⁷² Paksi B., Magi A. (2013): Droprevenciósz helyzet(Jelentés) – kvalitatív kutatás a területen dolgozó szakmai szolgáltatók körében. socio.hu. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet online folyóirata. 2013/2. <http://socio.hu/>.

JÖVŐKÉP-TELENSÉG

előadó: Kiss Paszkál

moderátor: Kaszás András

A fiatalok életmódjáról számos közhely él és virul. Egyesek szerint a fiatalok az „örök elégedetlenség”, környezetük elvárásait nem veszik figyelembe, „álmódoznak” csupán. Mások szerint „édes élet” a fiataloké, lubickolnak mindazon lehetőségekben, melyekért az előző korosztálynak kemény küzdelmet kellett vívnia. Amikor a fiatalok életmódjának néhány elemét igyekszünk felvillantani a műhelybeszélgetést bevezető gondolatokban, arra koncentrálunk, miként alakul e sajátos társadalmi réteg élettel való elégedettsége, mi jelent számukra vonzó célt, milyen veszélyeket tartanak fontosnak.

A különböző kvantitatív és kvalitatív kutatási stratégiákat tudatosan ötvöző vizsgálatainkban valóban mód nyílt arra, hogy a fiatalok életmódját, céljaikat, ideáljaitaként illetve az egyes jelenségek (pl.: egészség, felvételi tervek, egyetemi tanulmányok, diplomás munkavállalás) reprezentációjának háttérét jobban megvilágítsuk. A konszenzuális elrendeződés éppúgy megfigyelhető volt ezeken a területeken, mint az éles szembenállás. Mindenki „boldogan” szeretne élni, ám nagyon eltérően értelmezhetjük a boldogság, elégedettség fogalmát. Nemcsak e szavak (és az általuk kijelölt célok jelentéstartalmai) változnak, de az a viszonyítási keret is, amelyben kialakítjuk a velük kapcsolatos ítéleteinket.

Az élettel való elégedettség mérése széles körben elterjedt a különböző közvélemény-kutatásokban. A téma egyes kutatói azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy ez a népszerűség általában ateoretikus kutatási stratégiával párosul, tehát az adatok elemzésének háttéréből gyakran hiányoznak az elméleti modellek, melyek alapján bejósolhatnánk a különböző tényezők kapcsolatát. Újabban a személyiség- és szociálpszichológiai kutatások éppen az ilyen típusú összefüggéseket igyekeznek feltárni. A szubjektív jólétet a pszichológiai szakirodalomban többnyire emocionális komponensre (boldogság), azaz a szeffel kapcsolatos pozitív és negatív érzésekre, illetve kognitív komponensre, magára az elégedettségi ítéletre bontják fel.

Az elégedettséget befolyásolják egyrészt szocioökonómiai (SES, végzettség, életkor stb.), másrészt személyiségtényezők (átfogó személyiségjellemzők, értékek stb.), harmadrészt a stresszel való megküzdés képessége. Az egyes meghatározók egymáshoz mért súlyát az ún. „top-down”, illetve „bottom-up” elképzelések eltérően látják. Ha a társadalmi kontextust meghatározó „kemény” változókat, illetve a személyi objektív helyzetének interpretációját megkülönböztetjük, akkor az élettellel való elégedettség paradoxona – a „top-down” megközelítésekkel összhangban – azt sugallja, hogy: az „elégedettség kevésbé származik abból, ha megkapjuk, amire vágyunk, mint abból, ha arra vágyunk, amit elérhetünk”. Számos empirikus eredmény támasztja alá ezt a megállapítást. A szocioökonómiai helyzet a legkülönbözőbb vizsgálatokban is csak mérsékelt hatással volt az élettellel való elégedettségre, míg a személyiségtényezőknek, illetve más szubjektív tényezőknek nagy szerep jutott. Magyarországon ugyan a különböző kutatások az objektív társadalmi helyzet

erőteljesebb hatását mutatták ki, mint a nyugat-európai fejlett államokban⁷³. Itthon sem a vagyon számított azonban elsősorban, hanem az iskolai végzettség, az alkalmazotti–vállalkozói státusz, valamint az, hogy középosztálybelinek tartotta-e magát a személy.

A felsőfokú tanulmányok fontos állomást jelentenek a fiatalok életútjában. Már a bejutás is meszeszenő következményekkel jár a későbbi szakmai karrier és egzisztencia szempontjából; a tanulmányok folytatása, a hallgatói lét sajátosságai alapvetően alakítják a fiatalok értékválasztását, attitűdjeit, az általuk fejlesztett, később hasznosítható kompetenciákat, a felsőfokú végzettséggel járó kilátások pedig nagy részben meghatározzák a fiatalok terveit, életminőségét, szakmai-munkaerőpiaci aktivitását. Ezeknek az aspektusoknak, kutatási témáknak külön-külön is könyvtárnyi szakirodalma van, nem lehet tehát itt célunk kimerítő tárgyalásuk. A rendelkezésre álló adatok is inkább az összkép vázlatos felrajzolására csábítanak.

A legkorábban talán a felsőoktatásba való bejutás problémája került előtérbe a hazai felsőoktatás-kutatásban⁷⁴, elsősorban az esélyteremtés, a társadalmi mobilitás, és főként annak korlátai felől vizsgálva. A felsőfokú tanulmányok ma is a felfelé irányuló társadalmi mobilitás fontos eszközei, még ha kétélű fegyverként a meglévő társadalmi különbségek fennmaradásának is eszközeül szolgálhatnak⁷⁵. Az alapfokú képzés teljesnek, a középfokú képzés tömegesnek tekinthető, ami kiemeli annak jelentőségét, hogy az ezekhez mérten még mindig szűkebb keresztmetszetű felsőoktatás önmagában akadályt jelent-e a státusmegszerzés útjában. Fontos kiegészítéssel szolgálhat ehhez a kérdéshez, ha a bejutás mellett a választott pályát is figyelembe vesszük, hiszen a kitolódó tanulmányok ma már nem feltétlenül biztosítják a sikert, a harmadik képzési ciklusban való részvétel önmagában nem elégséges feltétele a későbbi szakmai, egzisztenciális érvényesülésnek, még ha több pályán szükséges is ehhez.

A felsőfokú tanulmányokat magukat elsősorban a pedagógia és a pszichológia eszközeivel vizsgálhatjuk, melyek a tanulmányok folytatását, a felsőfokú képzés alapvető és a szakmához inkább kötődő kompetenciákat növelő szerepét mutatják ki. Kitérnek a felsőfokú intézményekben történő társas és tanulmányi integráció folyamataira, a tanulási motivációra és az aktív tanulási-tanítási módok, a gyakorolt kompetenciák nyújtotta előnyökre.

A diplomás munkanélküliség inkább közéleti toposzként, mint kimutatható valóságként megjelenő rémével sem kell fenyegetnünk annak alátámasztásához, hogy a diplomás pályakövetés fontos adalékkal szolgál a felsőfokú képzést sikerrel záró fiatalok életének megértéséhez. Magyarországon a diploma ma is jelentős többletet ad általában a legális, kimutatható jövedelmi pozíciókban⁷⁶. Érdekes kérdések sora merül fel azonban a további részleteket illetően: milyen kimutatható hatással van diploma az elhelyezkedésen és túl a fiatalok életmódjára, céljaira, munkával való elégedettségére?

Végül, a fiatalok jövőképeinek és ennek problémáinak vázlatos áttekintésében is ki kell térnünk ma az elvándorlással kapcsolatos tervekre, a megvalósult nemzetközi mobilitásra is. A témában

73 Lengyel Gy., Hegedűs R. (2002): A szubjektív jólét objektív tényezői nemzetközi összehasonlításban. In: Lengyel Gy. (szerk.): Indikátorok és elemzések. BKÁE, Budapest. 87–104. http://www.bke.hu/szoci/doc/kutatas/lengyel_indikatorok.pdf.

74 Andorka R., Simkus, A. (2003): Az iskolai végzettség és a szülői család társadalmi helyzete. Statisztikai Szemle (61) 6. 592–611.

75 Gáspár F., Laki L. (2004): Fiatalok az újkapitalizmusban. Budapest, Napvilág Kiadó.

Németh R. (2006): A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon a rendszerváltás folyamán. Szociológiai szemle, 2006/4. 19-35. p.

76 Garai O., Horváth T., Kiss L., Szép L. és Veroszta Zs. (2011) (szerk.): Friss diplomások 2010. Diplomás pályakövetés IV. Budapest, Educatio Kft.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

egyszerre indult meg legalább az alapvető tendenciákat és a migráció nagyságrendjét tisztázó tudományos kutatás és intenzív közéleti eszmecsere. Előbbi első eredményeit még sokan vitatják, néhány százezertől egymillióig tartják például a különböző szakértő és önjelölt elemzők a rendszer-váltás óta külföldre távozottak számát magát is. Az elvándorlás megélt élménye, a külföldi tervek szövésének motivációi, az ehhez vezető frusztráció és a megtapasztalt lehetőségek, együtt a nehézségekkel legalább olyan érdekes témát kínál, mint az elvándorlás makroszintű összefüggése. Az elemzés azonban itt is egy-két lépéssel lemarad a blogok, különféle médiumok által feltárt helyzethez képest. Mégis érdemes a szociológia, pszichológia fogalmi eszközeivel közelíteni a helyzet megértéséhez, és az ezen alapuló első kutatási eredményeket továbbgondolni.

A műhely a fiatalok élethelyzetének szubjektív összetevőit kívánja mérlegre tenni, az étellel való elégedettségüket és céljaikat felmérni. Kiemeljük a sokféle élethelyzetből a felsőfokú tanulmányokat (az ide vezető utat, az itt megélt tapasztalatokat és a munkavállalást befolyásoló tényezőket) és a nemzetközi mobilitási tervekhez vezető okokat és következményeket.

IDENTITÁS-TALANSÁG?

előadó: Borda Balázs
 moderátor: Szalai Zita

A műhely címét adó kérdés bizonytalansága is szimbolizálja a folyamatot, amin egy fiatal és a generációja átesik az identitás válság során, amíg megküzd a válaszáért, mi is így küzdöttünk meg a műhelyek során a téma sokféle ágazó kérdéseinek megválaszolásával.

Mit vesztek el a mai fiatalok, hogy elveszzen az identitásuk? Miért mondja ma a felnőtt generáció, hogy a mai ifjúságnak nincs elég erős identitása a világnézet, a munka, vagy a szexualitás területén? Mi az, ami segíti, vagy éppen gátolja a fiatalok identitásának kialakulását? Vagy megint az történik, hogy egy felnőtt generáció nem érti a fiatalabb nemzedéket?

A tudományos álláspont ismertetése után a fiatalokkal végzett mindennapos, közvetlen kapcsolatra épülő munka során szerzett tapasztalatok kerültek elemzésre, hogy egy teljesebb valós képet szerezzünk a mai fiatalokról.

Erikson pszichoszociális fejlődésmélete szerint⁷⁷ a fejlődés egy életen át tartó folyamat és a fejlődés krízisek sorozata (minden életkorban meg kell felelni egy kihívásnak). Ilyen éle szakasznak tekinti a serdülőkort, melyben a kihívás és a konfliktus az identitás kontra szerepzavar. A feladat az egységes, önálló énkép (identitás) kialakítása, belső életterv megerősödése és az életpálya választása.

Rotter kiemeli a környezet szerepét⁷⁸ az identitás kialakításában. Elmélete szerint az egyén identitása folyamatosan alakul, a különböző környezeti és kortárs kapcsolatai révén. A serdülőkor feladatai: (1) a testkép elfogadása, a biológiai változásokhoz való alkalmazkodás; (2) azonosulás a nemi szereppel; (3) kortárskapcsolatok; (4) érzelmi függetlenedés a szülőktől és általában a felnőttektől; (5) felnőtt társadalmi szerep kialakítása, pályaválasztás; (6) párválasztás, felkészülés a családalapításra; (7) felelősségteljes viselkedés, önállóság; (8) ideológiai és morális elköteleződés.

Marcia fejlődésmélete szerint⁷⁹ az identitás akkor tekinthető kialakultnak, ha a választás nehézsége (aktív keresgélés, moratórium) sikeresen lezárult. Azonban identitás diffúzió esélye is fenn áll, azaz, ha a fiatal nem képes elköteleződni egy foglalkozás iránt, sok pálya érdekli, elodázza a választást. A korai zárás során a fiatal látszólag problémamentesen jut el a pályaválasztási döntésig (pl.: szülei elvárásainak tesz eleget, valamilyen traumatikus élmény hatására dönt).

A fentebb kiemelt három pszichoszociális megközelítés szerint Erikson krízisek sorozatában látja a fejlődést, a második a környezeti hatásokat emeli ki és feladatokat jelöl meg, míg a harmadik az identitás kialakulását karrier szerinti folyamatként határozza meg.

⁷⁷ Charles S. Carver - Michael F. Scheier Személyiségpszichológia 302.ooldal. Osiris Kiadó Budapest 2006.

⁷⁸ uo. 297 – 307 oldal.

⁷⁹ uo. 354 – 357 oldal.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

A mi kérdésünk azonban az, hogy miért nem sikerül az identitás „teljességének” elérése ma Magyarországon a Marcia, Ericson vagy Rotter-i értelemben? Milyen kihívással küzdenek a legtöbbször a mai fiatalok? Melyik serdülőkori feladat kerül a legkésőbb megoldásra? Melyek azok az okok, amelyek a leginkább hátráltatják a fiatalokat? Mi az, ami a mai fiatalokat eltéríti a „séma” szerinti fejlődéstől?

Ha a felnövő generációt támogatni szeretnénk ebben az életszakaszban, a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy nekünk, a velük foglalkozó szakembereknek is meg kell tudnunk újulni. Célul kitűzve azt, hogy a fiatalok ne maradjanak egyedül a kihívásaikkal, vajon mik lehetnek a mai ifjúsági munka modern, innovatív eszközei és módszerei, amelyekkel melljük állhatunk identitásuk fejlődésében?

A közös munka során egy biztos pont volt már az elején, hogy kijelenthetjük van identitása a fiataloknak, vagy benne vannak abban a fejlődési folyamatban, amin keresztül ezt elérhetik. Ha ez nem így lenne, az maga lenne a „patologikus eset” és a címben nem kérdőjel, hanem felkiáltójel szerepelne.

A beszélgetők véleményét összefoglalva úgy tűnik, hogy a mai ifjúsági korosztály megragadt, vagy az előző generációkhoz képest több időt tölt az identitás diffúziószintjén, nem képes elköteleződni, sok dolog érdekli egyszerre, elodázza a választást, döntéseit nehezen hozza meg, ha pedig hoz döntéseket, akkor azok elrugaszkodottak a valóságtól.

E helyzet okaként előkerült problémák, melyekkel az ifjúsági korosztályt jellemeztük, a rossz időbeosztás, az internet túlzott jelenléte a fiatalok életében, a sok információ és a túl sok választási alternatíva lehetősége, a minták hiánya és hogy nem szeretnek dönteni.

Mindkét műhelymunka során teret nyert az okok felsorolása között az ifjúsági korosztály környezetének, illetve a saját hiányosságainak összegyűjtése is, mely szerint nem találkozunk a fiatalokkal, nem beszélgetünk velük, nem adunk számukra visszajelzéseket, elismerést.

Két terület adódott, amely feldolgozásra javasolt további szakmai fórumokon:

- Az internet szerepe a fiatalok életében. Miért ilyen vonzó? Hogyan válik ketté az offline és az online identitás, vagy ez még sincs így? A sok veszély mellett, milyen lehetőségeket ad a fiataloknak a cybertér, az internet.
- Szexuális nevelés szerepének fontossága a fiatalok életében. A felvetésben szerepelt, hogy nemi identitás, a másság elfogadása mellett ugyanolyan jelentőséggel bír a nő, anya, férfi, apa, párkapcsolati szerepek kialakulásának egyéni segítése, valamint megtalálni azt a formát, amely teret adhat a fiatalok szexuális nevelésének, az őszinte, megerősítő beszélgetéseknek a szexualitásról.

A problémafókuszú műhely ellenére felmerült a megoldások keresése a fiatalok fejlesztésére, támogatására és segítésére. E folyamat címkei lehetnének az internet világában az őszinteség, partnerség, nyitottság, idő, türelem, biztonság, megerősítés, cinkosság, fejlesztés.

A műhely tagjai egyetértettek abban, hogy lehetőséget kell teremtenünk a felnövő generációknak arra, hogy egy biztonságos, nyitott, elfogadó környezetben próbáljon ki olyan szerepeket, melyekben megélheti a saját alkotás örömét, gyakorolhatja a felelősségvállalás és a döntéshozatal ízeit, visszajelzést kaphat társaitól és tágabb környezetétől.

A műhelyben résztvevők szerint fiatalok identitásproblémái a gyorsan változó világ, a technológia fejlődése és a közösségi élet avagy éppen a közösség-telenség kérdéseire vezethetők vissza. Ugyanis a fiatalok identitáskutató, az életük értelmét kereső életszakaszuk meghosszabbodott.

A fiatalok körében nem létezik identitás-talanság, csupán identitásuk gyors változáson megy keresztül, illetve sokkal több rétegű mint a feljebb lévő generációk személyisége. Más-más identitással vannak jelen otthon, az iskolában, baráti körükben vagy amikor számítógépes játékokat játszanak. A műhelybeli résztvevők szerint a fiatalok legnagyobb igénye talán a pozitív visszacsatolás iránt van. Fontos, hogy megerősítsük őket, ha jól csinálnak valamit, hogy könnyebben felfedezzék erősségeiket. Fontos, hogy mindenközben egyenlő félként tekintsük rájuk és kellő tisztelettel ruházzuk fel őket. Fel kell vennünk a harcot a technológia gyors fejlődésével és az életkor sajátosságaival. Ott kell megerősítést adnunk, ahol igazán szükségük van rá.

MEDIATIZÁCIÓ – DIGITÁLIS GONDOLKODÁS

előadó: Rab Árpád

moderátor: Csík Orsolya

Digitális környezetben minden interaktív, immár a televíziózás is, természetes dolog bármilyen kulturális objektum megváltoztathatósága. Az interkonnektivitás (mellyel az információs társadalom elektronikus eszközei „ajándékoztak” meg) létrehozta a folyamatos elérhetőség és kapcsolattartás lehetőségét - ez pedig számos hagyományos kulturális mintát megváltoztat, intim szféránk kezelésétől kezdve a munkakultúránkig⁸⁰.

A látott valóság illúzió, nincsen átélés – a televízióval kezdődött, az egyre kidolgozottabb mozgóképek folytatták, és a bővülő, a nyugati világ gondolkodását egyre inkább meghatározó szórakoztatóipar egyre fejlettebb vizuális megoldásai tették teljessé, hogy gyakorlatilag bármit a szemünk elé tudnak varázsolni. A tömény vizuális információ mindent megmutat, és immár nem borzaszt el senkit egy összeomló város, vagy egy lelassított heroikus küzdelem vagy a fizikai valóság határát átlépő történetvezetés. A szórakoztatóipar teljesítményének eredményeképpen mindent láthatunk – és mindent láttunk is már, függetlenül attól, hogy ez valóság, vagy sem. A vizuális érzékelés ilyen mértékű elkényeztetése/eltompítása/semlegesség tétele önmagában is meghatározó folyamat, de a következő pont fényében talán még fontosabb.

Az információs társadalom térhódításával párhuzamosan a digitális kultúra egyre jobban meghatározza immár nem csak kulturális tevékenységeinket, de már biológiai jellemzőinket is. A kulturális-gazdasági-társadalmi változások szinte felmérhetetlenek. Kérdés az, hogy ebben a sokszínű, gyorsan változó környezetben melyek azok a trendek és jelenségek, melyek azonosíthatóak, és ezekre milyen választ ad, adhat a fiatalság saját életminőségének megtartása érdekében. Kiemelkedő jelensége a kulturális formaváltásnak a játékok világa: ez a környezet szimulálja és használja ki legjobban azt az embertípust, akivé a digitális kultúra tesz minket (és fordítva). Természetesen az emberi kultúrának és szocializációnak mindig is nagymértékben része volt a játék. Ugyancsak nem becsülhetjük alá a nyugati társadalmak polgárainak nagymértékű igényét a szabadidőre és a szórakozásra. A Homo digitalis megértéséhez a Homo ludens digitalis megértése közelebb vezet. Nem a játék a lényeg, hanem a működési logika és a szimulált környezet. Interaktív, több funkció, interkonnektív, azonnali válaszadással és visszacsatolással rendelkező, szórakozás és egyéncentrikus. A mai kor fiatalja, a „Homo ludens digitalis” az alábbi igényeket mutatja fel:

80 Ennek környezetét pedig egy alapvető bizonytalanság adja. A számítógép terjedésének kezdetekor meg voltunk győződve arról, hogy ez az eszköz soha nem fog kitörni a laboratóriumok világából. Az internet terjedése előtt úgy gondoltuk, hogy ez a kommunikációs csatorna soha nem fog populárisvá válni. Legújabbban azt tapasztaljuk, hogy a számítógép és az online lét kiszabadul a dolgozószobából és a munkahelyről, kikerül az utcára, a szabadba, eltűnnek a megszokott beviteli perifériák (monitor, billentyűzet stb.). A gazdasági világválság a nyugati világ polgárait meglepetésként érve felforgatta világukat, vészjósló és fenyegető mélységet adva a globalizációnak. Ami eddig egy elvont, idealisztikus, többnyire kulturális gondolat volt, hirtelen a mindennapok rideg és könyörtelen valóságává vált. Sokan az információs társadalomnak kockázati-társadalom jellegét emelik ki. A megközelítés félrevezető, hiszen ugyanekkor – vagy sokkal nagyobb – kiszolgáltatottságban élt a középkor embere a társadalmi rendszer, az egészségügy vagy a természeti jelenségek szeszélyes, kiszámíthatatlan és általa befolyásolhatatlan, de rá ható jelenségei miatt. A természeti népek esetében ez a befolyásolhatatlanság akkora mértékű, hogy megszületett a mágia és a vallás jelensége, mint az ember irányítási, befolyásolási akarásának eszköze.

- Szabadságvágy, függetlenség, a helyzetek újszerű felhasználása;
- Állandó interaktivitás, folyamatos közösségi jelenlét;
- Azonnali válaszok és reakciók igénylése;
- Testre szabhatóság, a környezet alakíthatóságának igénye;
- Változatosság időben egymás után és mellett;
- Versengés, győzelem, összehasonlíthatóság ugyanakkor csapatmunka megbízható társakkal;

A vita folyamán az is felmerült a szekcióban, hogy a sikeres munkavállaláshoz milyen képességekkel, tudással rendelkezünk és ki az, aki ezt meghatározza. A munkaadó, vagy a munkavállaló az, mely alakítja a rendszert? A beszélgetés során a pedagógiai vonatkozás is egyértelműen megjelent mind a a műhely résztvevői körében: mi a pedagógus feladata a megváltozott (online) (informális) tanulási környezetben? Kell-e ezt az informális tanulási környezetet formálissá alakítania annak érdekében, hogy fenntartsa az offline tér jól bevált rendszerét: a diák kérdez, a tanár válaszol?

A kérdés az, hogy a Homo Ludens Digitalis prominens képviselői, a fiatalok hogyan látják lehetőségeiket a világban, együtt tudnak-e működni más generációkkal, megtanulnak-e élni az újfajta tudásszerzési modellek előnyeivel, vagy a bizonytalanság és a kiszolgáltatottság határozza meg egyre növekvő mértékben az életüket?

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

C. MÓDSZER-TANI MŰHELYEK

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

70

ÉLETPÁLYA-TÁMOGATÁS AZ ISKOLÁBAN – A KAPUNYITÁSI PÁNIK MEGELŐZHETŐ!

előadó: Földes Petra-Vincze Beatrix

moderátor: Barbarics Márta

A szakadatlanul változó, differenciálódó munkaerő-piaci és képzési kínálat a választás szabadságával kecsegteti a fiatalokat. Ez a szabadság azonban csalóka, hiszen a lehetőségek végtelen tára óhatatlanul bénít és sokkol is, míg másokat a végtelen gyermekkor hamis illúziójába ringat. A szülői generáció egyszakmás, egyiskolás mintái használhatatlanná váltak a fiatalok számára, ahogy az egyszeri, exponált döntést jelentő pályaválasztás fogalma is múlté; a fiataloknak immáron abban van szükségük támogatásra, hogy az élethosszig tartó pályaorientáció – a lifelong guidance - folyamatában önmaguk kalauzává váljanak. Ebben a helyzetben az a kérdés, hogy hogyan lehet perspektívát, eligazodási pontokat mutatni a lehetséges életutak, életpályák útvesztőjében, segítve a fiatalok befelé irányuló, önismereti tapasztalatszerzését csakúgy, mint a kifelé irányuló, pályaismereti és munkaerő-piaci tájékozódást. Ehhez a tevékenységhez keresve sem lehetne jobb közeget találni az iskolánál, ahol adott az önismereti tapasztalatszerzés számára optimális terepet jelentő kortárs csoport, a hosszabb távra tervezhető és változatos módszerekkel megvalósítható pedagógiai folyamat, és a mindehhez motivációs keretet biztosító fejlesztő értékelés. Mindezek alapján az iskola akár a fiatalok életpálya-támogatásának központi szereplőjévé válhat. Ehhez azonban tudatos és komplex fejlesztésre van szükség; részben a pedagógusok, részben pedig az intézmények felkészítésére és szakmai támogatására.

A pedagógusok felkészítésében jelenik meg az egész koncepciót jellemző szempontváltás: a cél nem az, hogy a pedagógusszerepbe egy az egyben beemeljük az életpálya-tanácsadói kompetenciát és gyakorlatot, hanem az, hogy olyan sajátos, a pedagógusszerepben adekvát kompetenciát alakítsunk ki, amely támogatja a fiatalokat az életpálya-építésben. A sajátélményű gyakorlatok vezetéséhez, a beszélgetésvezetéshez és a projektfolyamatok irányításához szükséges csoportvezetői kompetenciák a tanárszerephez tartoznak, és kifejezetten a csoporthelyzet kiaknázására teszik alkalmassá a pedagógusokat. Az életpálya-támogatói feladat ellátásához szükséges pályalélektani ismeretek, továbbá a képzések és a munka világában való informálódás képessége valóban a tanácsadói kompetenciák körébe tartozik, ám ezeken a területeken az életpálya-támogató pedagógus általunk javasolt szerepében messze nincs szükség olyan mélységű és olyan szélességű tájékozottságra, mint a professzionális pályatanácsadónak. A fenti fókuszokkal zajló pedagógusfelkészítés hatása túlmutat önmagán, hiszen a résztvevő pedagógusok munkájának egészére hat a módszertani felfrissülés, nem beszélve arról, hogy a pályalélektani ismereteknek és a képzés során megélt önismereti tapasztalatoknak köszönhetően saját életükben is tudatosabbá válnak.

A következő kihívás az életpálya-támogató tevékenység iskolai életrendhez való illesztése. Ennek gyakorlatában különbséget kell tenni aszerint, hogy általánosan képző gimnáziumról vagy szakképzettséget biztosító középiskoláról van szó. A gimnáziumi a tanulók esetében a pályaválasztás, az életpálya jóval inkább a távoli jövőben vizionált képként él, amelyhez első állomásként a továbbtanulás valamilyen intézményes formájának a megtalálására fókuszál. Az életpálya-építés

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

programjának beépítése a gimnáziumok tantervébe szűkösebb teret kínál, bár az osztályfőnöki óra mellett lehetőséget jelentenek pl.: az idegen nyelvi órák, az etika, a társadalomismeret, a természettudományos tantárgyak. A felsőfokú végzettség reményében, a gimnazisták többsége biztos a sikeres (akár külföldi) munkavállalásban, karrierben. A szakközépiskolába járók között már megtörtént az elsődleges választás, sokkal erősebben kötődnek a szakmához, az elméleti és a gyakorlati órák jóval erősebben erősítik a pályaidentitást. Az osztályfőnöki órába illesztett életpálya-építés inkább a gyakorlati életben történő szakmai boldogulást és a harmonikus, céltudatos felnőtté válást segíti. Nem feledhető el, hogy az iskola tér-idő keretei jelentősen nem változtak, a tanórák, a tantárgyak és a hozzájuk rendelt (egy) tanár hármásában. Rendkívül nehéz áttérést elérni, rugalmas elmozdulás inkább az iskolák éves munkaterveiben tervezhető témnapok, projektnapok jelenthetnek. A gimnáziumok képzése alapvetően a továbbtanulásra, a szakközépiskolák a szakmai életútra készítene fel. A gimnáziumok képzése erősen elméleti, módszertanában frontális, a szakközépiskolák gyakorlatorientáltak, tanáraikban sokkal erősebben jelen van a menedzser szemlélet. Az életpálya-építés filozófiájának az iskolák gyakorlatába történő beépülése erősen függ az iskolavezetés szemléletétől (életkorától, mentalitásától), az iskolák korábbi gyakorlatától (szakképző intézményeknél korábbi jól működő gyakorlatok megújításától, továbbvitelétől), hagyományaitól (projektnapok, szakmák napja), a pályaválasztást korábban támogató partnerekkel kialakított kapcsolatrendszerrel. Az életpálya-építés programja iránti fogékonyságot jelentősen meghatározza továbbá a tantestületek nyitottsága, teherbíró képessége, kompetenciái. Nem tekinthetünk el az iskolák földrajzi elhelyezkedéséből adódó társadalmi, szociális, esetleg speciális feladataitól, beiskolázási körétől, a fenntartói támogatástól.

Harmadrészt kiemelten fontos az így megalapozott iskolai tevékenység szakmai támogatása. A pedagógus által irányított, csoportos életpálya-építési folyamat a fiatalok túlnyomó többségénél jól megalapozza a középiskolai tanulmányokat lezáró pályadöntést, és professzionális pályatanácsadói segítségre csak ott van szükség, ahol a fiatal elakad ebben a folyamatban. A számukra nyújtott tanácsadás mellett az életpálya-támogató tanárok munkájának segítése: az információ-adás, a pályaléleltani ismeretek karbantartása és bővítése, a folyamatok tervezésének és értékelésének támogatása, vagyis egyfajta műhelymunka generálása lehet a pályatanácsadó feladata.

Az életpálya-támogató tanárok többsége a felkészítés után úgy vélekedik, hogy az osztályfőnöki munkájukba differenciáltan: kilencedik és tízedik osztályban az önismeret, tanulási szokások, tanulásmódszertan, csapatépítés területén építik be támogató tevékenységüket. A tizedikben a pályaorientáció, szakmai orientáció, szakmai ismeret, a tizenegy, tizenkettedik évfolyamban a pályaválasztás, munkaalkalmakról való tájékozódás, diákmunka vállalása, álláskeresés, továbbtanulás támogatása (motivációs levél, önéletrajz írás) állnak. Az iskolák többsége az osztályfőnöki munkaközösség keretein belül egységesen alakítja ki koncepcióját, a kollégáknak átadva tapasztalataikat. Az így felépített életpálya-támogató iskolai tevékenység képes lehet betölteni azt az űrt, ami a diákok magas önismereti késztetése és valóságos viselkedése között tátong. Az általunk megkérdezett középiskolások (34 iskola mintegy 3000 diákja) csaknem 90%-át érdekli, hogy mihez van érzéke, miben tehetséges, és több mint 85%-uk úgy nyilatkozott, hogy foglalkoztatja őket a jövőjük. Ehhez képest a 12. évfolyamosoknak csak 54%-a gyűjti tudatosan az információkat az érettségi utáni lehetőségeiről, és csupán 58%-uk tudja, hogy mit fog csinálni az érettségi után. Figyelemre méltó adat az is, hogy a végzősöknél csupán mintegy 60%-a nyilatkozik úgy, hogy az iskolában hasznos ismereteket kapott az önéletrajzírásról, miközben az általunk megkérdezett

pedagógusok a legfontosabbnak (ötös skálán több mint 4,5) tartották ennek a kompetenciának az átadását. Kérdés akkor, hogy ezt a fontosnak ítélt kompetenciát kinek és mikor kell(ene) átadnia, ha jelenleg az esetek 40%-ában nem jut el a diákokhoz...? Ezek az adatok is bizonyítják, hogy az iskolai szinten összehangolt, keresztntantervi, az iskola falain is túlmutató támogató programokra szükség van. Emellett a tanárok számára ez olyan szakmai megújulást hordozhat, amely számukra is lehetőséget ad az életpályájuk ártértékeléséhez, saját kompetenciáik, személyiségük jobb és hatékonyabb megismeréséhez, újragondolt hasznosításához, egyszersmind a burnout elleni védekezéséhez.

A résztvevők többségének számára merőben új volt a tanár életpálya-támogató szerepének gondolata. Abban mindenki egyetértett, hogy égető szükség van életpálya-támogatásra, és hogy az iskolákon belül ez jelenleg kevésbé valósul meg, viszont az ezzel foglalkozó külső szakemberek leterheltsége jelentős, ezért mindenképp munkamegosztásra lenne szükség, valamint a különböző szakterületek már működő munkájának összehangolására. Erre azért is szükség lenne, mert a különböző szakmák képviselői arról számoltak be, hogy sztereotípiák mentén kezelik őket, és egymás valódi tevékenységi köréről, kompetencia területeiről kevés információval rendelkeznek, tehát a közös célok érdekében alapvető fontosságú lenne először egymás megismerése, majd az együttműködés lehetséges módjainak kidolgozása.

Mivel a bemutatott projekt célcsoportja a szakközépiskolák és gimnáziumok tanulói voltak, a beszélgetés során felmerült az általános iskolások, a halmozottan hátrányos helyzetűek és a szakiskolások helyzete is, kiemelve a különböző csoportok közötti közös tevékenységeken keresztül egymás megismerésének szükségességét.

A tanári kompetenciák közül hangsúlyos volt a csoportvezetői kompetencia fejlesztésének szükségessége, a csoportmunka elsajátításának fontossága, a csapatépítés, önismereti játékok vezetésének képessége, a tanulásmódszertan tanítása és az informálódás képessége.

C SOPORTKÖZI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

előadó: Kende Anna

moderátor⁸¹: Salamon Szilvia

A Csoportközi segítségnyújtás négy fő kulcsfogalom köré épül.

- A kollektív cselekvés – mint szociológiai értelemben vett társadalmi jelenség –, kialakulási folyamatát tekintve három egymással összefüggő motiváción alapul: felháborodás, identitás, hatékonyság.
- A csoportközi aktivizmus fogalmának vizsgálata esetében különbséget teszünk a szociológiai, valamint a véleményalapú csoportok között. Míg előbbi csoportba beleszületünk, vagy választási alapon kerülünk be, addig utóbbi a közös érdekeket és ideológiákat valló egyének összességéből tevődik össze.
- A segítségnyújtás kialakulásának hátterében húzódó magyarázatok négy elméletre vezethetők vissza, melyek evolúciós, érzelmi, döntési, valamint kulturális értelemben közelítik meg a kérdéskört. Az említett kifejezés két formája: az autonómiára irányuló segítség, valamint a függőségre irányuló segítség került ismertetésre.
- A vitaindító előadás utolsó, központi elemeként a csoportközi segítség jelenségéről esett szó. Az elhangzottak értelmében, az egyének, státuszuk nagyságának függvényében eltérő módon (lásd: előző bekezdésben felsoroltak) nyújtanak támogatást a másik, segítséget igénylő személy számára.

A műhely résztvevői a fennálló probléma egyik legadekvátabb megoldási módjának a mintaadást tartották. A tudatos segítségnyújtó attitűd kialakításában és formálásában a látott minták és a témakörben folytatott kísérletek eredményeinek oktató jelleggel történő felhasználása is egyaránt eredményre vezethetnek. A kooperatív eszmecsere alkalmával az egyén szociális kompetenciáinak fejlődését támogató személy jellemzőire és a segítségnyújtás szervezeti kereteire vonatkozó példák is elhangzottak. Előbbi körébe sorolhatóak az autentikus segítők, akik a saját maguk által megélt élethelyzetek tapasztalatainak birtokában hiteles válaszokkal tudnak szolgálni a jelenleg nehézségek előtt álló fiatalok számára. Utóbbiak körébe pedig azok a „jó gyakorlatok” tartoznak, melyek során indirekt segítségadás zajlik. Mind a két szekció résztvevői teljes mértékben egyetértettek a tekintetben, hogy a fiatalok körében általánosan jelenlévő problémák kezelésének módja az ifjúságügyben érintett segítő szervezetek – globális látásmódjának megtartása mellett – regionális specifikusságokra való törekvése.

A professzionális segítők, akik többek között a gyermekvédelmi és szociális hálózatokban is képviseltetik magukat, jelenleg úgy látják el munkaköri leírásukban szereplő feladataikat, hogy az esetek túlnyomó többségében a segítséget igénylő egyénnel megegyező nehézségekkel, küzdelmekkel állnak szemben. Vajon megfelelő-e, hogy eszköz hiányában, lelkileg kiszolgáltatott állapotban lévő segítőt küldenek a problémák megoldásának céljával?

81 valamint a kivonatot készítette.

Az ifjúság kérdésével foglalkozó irodák melyik (fentebb említett) segítségi forma alkalmazásával válnak hatékonyabbá önmaguk és a hozzájuk fordulók számára a későbbiek tekintve? Jogosan merül fel dilemma a kérdés kapcsán, hiszen amennyiben a segítséget váró egyéneket függőségi helyzetbe kényszerítjük, úgy később is élni fognak a segítség kérésének és elfogadásának lehetőségével, azonban, ha autonóm viselkedésre szocializáljuk őket, akkor akár az ifjúságüggyel foglalkozó ágazatok teljes eltűnését eredményezhetjük.

Az ifjúságüggyel foglalkozó tudományterületek hatékony és kitartó munkája ellenére az eredmények lassan képesek beépülni a meglévő rendszerbe, amely nagyfokú türelmet kíván a szakemberektől. A probléma gyökeres megszüntetését követően, várhatóan a folyamatok felgyorsulásával egy időben a bizakodás helyett a tettek is teret nyernek.

A MAGUKRA HAGYOTTAK NEMZEDÉKE

előadó: Gyarmathy Éva

moderátor: Magyar Melinda

A technikai fejlődés gyorsuló ütemben változtatja meg a környezetünket. Elsősorban az infokommunikáció terén exponenciális a növekedés, ugyanakkor a társadalomtudományok viszont lemaradásba kerültek, ami által a felnövekvő generációkat magukra hagyta a társadalom abban a megváltozott infokommunikációs közegben, amelyet a hivatalos intézmények egyelőre legjobb esetben is gyanakodva, de leginkább elutasítással kezelnek. Lényegében senki nem készült és készül fel arra a helyzetre, amelyet egy korábban még soha nem volt környezet hozott létre.

Miközben a győzelmi kürtök mellett egyre konganak a vészharangok, hogy elbutulnak a technikai eszközökön felnövő nemzedékek, olyan időszakban élünk, amilyen még nem volt soha, hiszen gyerekek tanítanak felnőtteket. Olyan időszakban élünk, amikor a gyerekek és fiatalok nem szorulnak a felnőttekre abban a mértékben, mint korábban, ha élmény és tudásszerzési igényüket akarják kielégíteni, miközben nem ritka, hogy gyereke segítsége nélkül a felnőtt a digitális technikára épülő infokommunikációs eszközökkel nem boldogul, s a gyerekek és fiatalok nem kis hányada kap valamilyen neurológiai eredetű teljesítményzavar-diagnózist.

A digitális korszakban gombnyomásra sok minden megoldható, de hogy mikor és melyik gombot kell és szabad megnyomni, ahhoz a korábbiaknál nagyobb tudás és felkészültség, a következmények hálójának átlátása kellene. E kultúraváltási időszak ellentmondásossága abból fakad, hogy a régi értékek nagy része már nem jelent értéket, az új értékek viszont még nem épültek ki. A digitális infokommunikációs kultúra megváltoztatta a képességek fejlődését, és a fiatalok megnövekedett függetlensége valamint fenti diagnózisok megszorodása ennek a jele. A diszlexia, diszkalkulia, figyelem-és hiperaktivitás-zavar⁶² diagnózisok a felnövekvő nemzedék és az oktatás össze nem illését jelzik. Ezek jelzik azt is, hogy mi a gyenge és erős oldala a mai fiataloknak.

- A gyorsan változó információk feldolgozására képessé váló fiatalok idegrendszere nehezen viseli a statikus, ingerekben szegényebb helyzeteket. Számukra az a megszokott, vagyis normális, ha egyszerre több feladatot végeznek, és változó helyzeteket kell kezelni. A sok inger feldolgozása a rövid távú memória működéséhez kapcsolódik az agyban, a jelen digitális infokommunikációs környezet ennek kedvez. A fókuszált, kevés ingert feldolgozó működés pedig inkább a hosszútávú megjegyzést szolgálja.
- Az elektronikus hírközlő eszközök majd a digitális technológiák ugrásszerű terjedése megnövekedett közlekedést biztosít az emberek és az információk között. S mégis éppen az infokommunikáció legfontosabb terepe, az oktatás nem épít a diákok személyes modalitására. Az iskola inkább bünteti, mint erősíti a társas helyzeteket és az önállóságot, miközben a munka világában egyre inkább a jó csapatmunka illetve az önálló feladat végzés lesz értékes.
- Jelenleg és egyre inkább a legnagyobb feladat nem az információk elérése, hanem a megfelelő információk kiválasztása. A mérhetetlenül gazdaggá lett infokommunikációs térben a

módszeres analizáló gondolkodás nem elég. Az átlátó, szintetizáló és kritikai megközelítés teszi lehetővé az információk értő feldolgozását. Ehhez a tapasztalatot úgy szerezhethetjük meg, ha minél több helyzetben, számos alternatívát megfontolva választani, dönteni kell. A kritikai gondolkodás a sok elemet kezelni képes kreatív és elemző gondolkodás ötvözete. A művészetek és a táblás játékok, valamint a társas és önreflexív helyzetek a folyton változó ingerek feldolgozását és sok szempontot figyelembe vevő gondolkodást kívánnak. Ezért a digitális korszakban akár online akár offline formában, de a hatékony gondolkodás alapvető eszközzé kell váljanak.

Vannak-e olyan módszereink és eszközeink, amelyek mindkét memóriefunkciót képesek kiszolgálni? Vannak-e olyanok, amelyek építenek a fiatalok személyes modalitásaira? Vannak-e olyanok, amelyek a társas és önreflexív helyzetek, a folyton változó ingerek feldolgozását és sok szempontot figyelembe vevő gondolkodást segítik? Vannak. Ilyenek többek között a stratégiai játékok, a művészeti tevékenységek, amelyek egyszerre szolgálják a fókuszált és a változó ingereket feldolgozó gondolkodást, a személyes modalitást és a kritikus gondolkodást. Ezek olyan kulturális eszközök, amelyek a neurológiai harmónia felépítéséhez és fenntartásához járultak hozzá. Ideje tehát visszahelyezni ezeket az eszközöket a régi, bevált funkciójukba⁸³. Nincsen szükség tízmillió sakkbajnokra vagy tízmillió zongoristára. Viszont nagy szükség van tízmillió figyelmének fókuszálására is képes, az információkat gyorsan és értően feldolgozó agyra. Szükség van együttműködni és önállóan dolgozni képes fiatalokra, és arra, hogy az információk tengerében értőn hajózóvá váljunk.

A műhely többször kitért a pedagógiában jelen lévő „múmia” személyekre, akik gátolják az önálló és társas tudásszerzés módjait. Felvetődött kérdésként, hogy hogyan vehetjük fel a küzdelmet ezen személyek ellen, melynél arra a stratégiára jutottunk: „lassú víz, partot mos”. Túrelmesnek kell lennünk velük szemben, és folyamatosan, példázva sikereinket, állítani át őket a mi oldalunkra. Arra az oldalra, mely a gyermekek jelenlegi igényeit figyelembe veszi. A közös gondolkodás közben többször felmerült, hogy mivel a gyermekek figyelmé és gondolkodása megváltozik, vajon mi, akik velük foglalkozunk, alkalmazkodunk-e a megváltozott igényekhez. Folyamatos példákat és lehetőségeket tártunk egymás elé, hogy a tananyagot milyen módon tudjuk feldolgozni úgy, hogy a gyerekek élvezettel tanuljanak. A műhely során kitértünk arra is, hogy mikor jön el az a pillanat, amikor be kell avatkoznunk abba, hogy a net-generáció tagjai a technika által nyújtott szolgáltatásoknak függővé ne váljanak. Általános megállapodásunk szerint elmondható, hogy akkor avatkoznunk be, lépünk fel prevencióval, ha a személy a normalitás kereteiből kilép, vagy ha saját egészségi állapotát fenyegeti. Mit jelent azonban a normális, és meddig egészséges? Biztos válasz nincsen, de egyszerű van: míg huzamosan és erősen nem szenved valaki és nem okoz ilyen szenvedést másoknak. Ők a magukra hagyottak nemzedéke, a végtelen lehetőségek nemzedéke.

83 Sakkpalota: <http://sakkpalota.hu/index.php/hu>.

KÖTELEZŐ KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT - A HELYI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK MOTORJA?

előadó: Hámori Zoltán
moderátor: Böröcz Lívía

A Köznevelési törvény előírásai alapján 2016-tól minden középiskolás fiatalnak, ahhoz, hogy érettségi bizonyítványt kaphasson 50 óra kötelező közösségi szolgálatot kell végeznie. Miért is? Milyen hatása van ennek a fiatalokra, az iskolákra, a helyi civil szervezetekre? Mik az eddigi tapasztalatok? Hogyan válhat egy ilyen – meglehetősen sokat kritizált - előírás mégis a helyi együttműködések motorjává, vagy hogyan teheti tönkre azokat hosszútávra?

A közösségi szolgálat a világ sok közösségében hosszú idő óta bevett gyakorlat, csakúgy az amerikai középiskolákban, mint az angol egyetemeken, vagy a különböző vallási közösségekben itthon és külföldön. Különböző helyzetekben különböző előnyeit szokták kiemelni. A középiskolákban mint pedagógiai eszköz használható, de kiválóan alkalmas a világ jobb megismerésére, a közösségépítésre, a másokért való cselekvés fontosságának elsajátítására, vagy éppen a fiatalok demokratikus szocializációjára, vezetői készségeinek fejlesztésére. Ezért mikor a közösségi szolgálathoz közelítünk fontos tisztázni, hogy mi a célunk vele.

Mikor a középiskolások számára kötelezően bevezették az iskolai közösségi szolgálatot, nem jelöltek meg pontos célt. A kapcsolódó dokumentumokból, leginkább a Nemzeti Alapntervből a következő célokat olvashatjuk ki: „A Nat ... célul tűzi ki a hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élő emberek iránti szociális érzékenységet, segítő magatartás kialakítását a tanulóknál úgy, hogy saját élményű tanuláson keresztül ismerik meg ezeknek a csoportoknak a sajátos igényeit, élethelyzetét. A segítő magatartás számos olyan képességet igényel és fejleszt is egyúttal (együttérzés, együttműködés, problémamegoldás, önkéntes feladatvállalás és -megvalósítás), amelyek gyakorlása elengedhetetlen a tudatos, felelős állampolgári léthez.”⁸⁴ Ezek a célok, bár elég korlátozottak, hiszen az iskolai közösségi szolgálat ennél jóval szélesebb körben hasznosítható lehetne, mégis jó alapot biztosítanak ahhoz, hogy a kötelező iskolai közösségi szolgálati programok a helyi együttműködések motorjává váljanak.

Az alapokon kívül mire van ehhez szükség? Mindenekelőtt felkészült koordinátorokra, akik az összes érintettet (diákok, a kedvezményezettek, az iskola, a kedvezményezett intézmény, a pedagógusok, a kedvezményezett intézmény dolgozói, a szülők) és igényeiket alaposan ismerik és megfelelő módon össze tudják hangolni, hiszen ez a kulcsa egy sikeres iskolai közösségi szolgálati programnak, ahogy minden egyéb szolgálati/önkéntes programnak is. Ezek a koordinátorok lehetnek az iskolában dolgozó pedagógusok, vagy egyéb szakemberek, de jöhetnek az iskolán kívülről, jellemzően a civil szférából is.

Ezzel a mostani rendszerben Magyarországon két probléma van. Nincs elég felkészült szakember, hogy az egyik napról a másikra kötelezővé tett feladatot elvégezze, és egészen az utóbbi időkig

84 Részlet a 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet mellékletéből.

nem is volt megfelelő számban elérhető képzés számukra. De ha lett volna is megfelelő számú szakember a törvényalkotó nem biztosított forrást a munkájuk megfizetésére, mondván ezt a feladatot majd elvégzik az amúgy is túlterhelt, és a legtöbb esetben a szükséges tapasztalatokat is nélkülöző középiskolai tanárok (hiszen ez nem szerepel a tanárképzésben, és nagyon sokan még saját élménnyel sem rendelkeznek ezen a területen). Ennek következményeivel sajnos sokszor szembesülhettünk az elmúlt években, míg ezzel párhuzamosan láthatjuk azt is, hogy azok az intézmények, ahol felkészült koordinátorok vannak, és megfelelő erőforrások állnak rendelkezésükre milyen csodálatos eredményeket képesek felmutatni, mind a diákok, mind pedig a helyi együttműködések tekintetében.

Hogyan is járulhat hozzá egy iskolai közösségi szolgálati program a helyi együttműködések fejlesztéséhez, hovatovább hogyan válhat azok motorjává, amennyiben a fent ismertetett feltételek teljesülnek? A legfontosabb előnye a közösségi szolgálat kötelezővé tételének, hogy egy cselekvési kényszert teremt, hiszen a diákoknak fogadó szervezeteket kell találniuk, ahol teljesíthetik az előírt 50 óra közösségi szolgálatot. Ennek hatására kapcsolat alakul ki a helyi középiskolák/diákjaik és a helyi fogadó intézmények (civil szervezetek, idősek otthonai, helyi önkormányzatok, stb.) között. Első lépésben felfedezik, hogy a másik egyáltalán létezik, hiszen sokszor nem is tudnak egymás létezéséről, ezután a kapcsolat kialakítása közben egyre többet tanulnak egymásról, egyre több együttműködési pontot találhatnak. Hosszútávon pedig az adott közösség fiataljai olyan felnőttekké válnak, akiknek élő kapcsolatuk van a helyi intézményekkel, hiszen jártak már ott, működtek együtt velük a kötelező iskolai közösségi szolgálat ideje alatt még diákként. Ennek hatására felnőtteként lehetnek támogatói (anyagilag vagy önkéntesként) ezeknek a szervezeteknek, de ha erre nem is kerül sor, minimálisan legalább közvetlen tapasztalattal rendelkeznek ezeknek az intézményeknek a létezéséről, működéséről, ami minden további együttműködés alapja lehet.

Azonban, ha a diákok a nem megfelelően előkészített és koordinált iskolai közösségi szolgálati program során nem pozitív élményeket szereznek, hanem negatív hatások érik őket (pl.: itt nincs ránk szükség stb.), akkor pont ezt a kiváló lehetőséget szalasztják el, és ahelyett, hogy az iskolai közösségi szolgálat a későbbi helyi együttműködések alapjává válna, pont az ellenkező hatást éri el (pl.: én ide többet be nem teszem a lábam, stb.).

A két eredmény között pedig a különbséget a legtöbb esetben a felkészült közösségi szolgálati koordinátor léte vagy hiánya jelenti, aki képes az iskola és a fogadóintézmények közötti kölcsönösen hasznos együttműködések kialakítására, valamint a konkrét projektek előkészítésére, és a fiatalok megfelelő felkészítésére, élményeik feldolgozására, és a projekt megfelelő zárására és utánkötésére.

A kihívás még mindig nagy, hogy az iskolai közösségi szolgálatot (IKSZ) végző fiatalnak jó élménye legyen az első szolgálatával kapcsolatban, hiszen az iskolák, valamint a fogadószervezetek körében még jelentős az információhiány. Kiemeltük, hogy az IKSZ koordinátornak (akár az iskolában, akár a fogadószervezetnél) nagy a felelőssége a program sikerességében, a diák-iskola-fogadószervezet közötti igények, elvárások összehangolásában. Fontos lenne erre időt és pénzt fordítani, hiszen minden félnek így lehet sikerélménye az IKSZ kapcsán.

MIRE LEHET/NE JÓ AZ ISKOLA

előadó: Lénárd Sándor

moderátor: Kárpáti Árpád

Nem megkerülhető téma, hogy milyen kihívásokkal, lehetőségekkel kell a mai közoktatási intézményeknek szembenéznie, illetve milyen jó megoldási lehetőségek kínálkoznak. Különösen ilyenek:

- Az egyenlőség értelmezése;
- Az iskola új funkciói: értékpluralizmus, elmagányosodás;
- Az ifjúság változása, az őket erősítő vagy gyengítő tanulási környezet;
- És a közoktatási intézmények és pedagógusaik szerepértelmezése és felelőssége.

Az egyenlőség értelmezése

Régóta kimondott – de talán még élesebben hitt – elv, hogy az iskolák feladata és lehetősége a gyermekek közti különbségek csökkentése, az esélyek kiegyenlítése. A közoktatás általánossá válásával, a tankötelezettség bevezetésével ennek igénye egyre élesebben vetődött fel. Azonnal kiderült azonban, hogy egyenlőségről szó sincs, sőt még esélyegyenlőségről sem beszélhetünk, akkor legalább kíséreljünk meg esélyeket teremteni. De hogyan? Sokan azzal fejezik ki demokratikus hozzáállásukat, úgy értelmezik az egyenlőségen alapuló magatartásukat, hogy a teljesen eltérő háttérű családok, különböző előzetes tudással rendelkező gyermekei között nem tesznek különbséget, hiszen a tanulóknak ugyanazon célokért, ugyanolyan tartalom feldolgozásával, azonos időtartalomban és gyakran azonos ütemben kell részt venniük az elsajátítás folyamatában. Ez elsősre nagyon igazságosnak, egyenlő esélyeket kínálónak tűnik, de a valóságban egyáltalán nem az. A hagyományos tanítás-tanulási folyamat ugyanis jellemzően a frontális osztálymunkára fog emiatt leszűkülni, amelynek lényege, hogy a különböző tanulók hasonlóságának az illúziójára épít, következésképpen csak azon diákok számára eredményes, akik tényleg azon a szinten állnak, amit a tanító az egész osztályról feltételez. Ebben az alaphelyzetben a differenciálás csak az átlagból kilógó, a tervezett haladási ütemtől eltérő diákokra szűkül. Fokozottan foglalkozni fognak a tanárok tehát a gyorsabb tempóban haladó, klasszikus értelemben „tehetségesnek” kikiáltott tanulókkal és az állandó időhátrányt előidéző „problémás” diákokkal. A csak a pedagógus fejében élő, elképzelt átlagszinttől felül eltérőket tehetséggondozó foglalkozások keretében, míg a lemaradókat „felzárkóztató” korrepetálásokkal próbálják segíteni. A korrepetálások fő célja az lesz, hogy a leszakadók minél hamarabb ériék utol a többséget, hogy ne kelljen velük külön foglalkozni. Gyakorta ezen együttlételek nem valódi fejlesztő foglalkozások, mert a diákok büntetesként, a tanárok plusz feladatként élik meg. A számtalan szempontból eltérő (családi háttér, életkor, tapasztalat, előismeret) gyerekekből összeálló osztályokban azt kellene a pedagógusnak tisztán értenie és átgondolva elfogadnia, hogy minden tanuló másban jó és másban szorul támogatásra. A csoport heterogén összetétele tehát nemhogy nem hátrány, hanem igazi előny, hisz a tanulás során az egyéni különbségek felszínre hozása és tudatos figyelembe vétele gazdagítja a közösséget. Nem az egyforma tananyagban, az azonos tempóban, az egyféle tanulási út biztosításában, hanem az egyes tanulók optimális fejlődésének elősegítésében rejlik bármiféle esélyteremtés lehetősége.

Az iskola funkciói

Egy-egy zártabb közösségben hosszú ideig az iskolát tartották a legfontosabb, néha szinte egyedüli információforrásként. Mára a helyzet jelentősen megváltozott, hisz a televízió az elzártabb településekre is eljuttatja a távoli világ híreit, a Föld másik pontján történt események képeit. Az informatika rohamos fejlődése és az Internet elterjedése pedig lehetővé tette az információk személyesebb megvitatását, szelektálását, egyéni felhasználását és értelmezését. Ezenközben a tanulásról alkotott elgondolásaink sokat változtak: hiszen a mechanisztikus tanulásfelfogás (amely szerint a tanítás az ismeretek átszarmaztatását jelenti valamilyen, az ismeretet tartalmazó forrásból) mellett megjelent a cselekvés pedagógiája (amely a tanulást úgy értelmezi, hogy az a cselekvés során feltáruuló viszonyok belsővé válásán keresztül zajlik), majd a konstruktivista elgondolás (mely szerint a korábban megkonstruált tudásunkon át értelmezzük a minket érő hatásokat).

Az iskola általánosan értelmezett funkciója lényegesen változik meg a XXI. században, hiszen nem a tudás egyedüli forrásként kell megjelennie, hanem olyan tanulási környezetet kell biztosítania, amelyben a gyermekek aktívan építhetik fel, konstruálhatják meg saját tudásukat⁸⁵. Nem steril módon előkészített, kész receptek mentén kell a tanulási folyamatról gondolkodni, hanem sokkal rugalmasabban, az adott tanulócsoporthoz, az egyes diákok szükségleteit figyelembe véve. A hangsúly az iskolában nem a befogadhatatlan mennyiségű információ közvetítésén van, hanem a sokféle információforrás (tanár, szülő, osztálytárs, könyv, Internet, televízió, stb.) párhuzamos használatán, a nyert információk értelmezésén, rendszerezésén, az egyén élethelyzeteiben történő felhasználásán van. Ennek elengedhetetlen része, hogy a tanár arra készítse tanítványait, hogy vele együtt gondolkozzanak, próbáljanak saját megoldást keresni, majd osszák meg azt a felnőttekkel és társaikkal. Az, hogy a diákjaink a helyes válaszokat adják-e vagy sem, ebből a szempontból nem is igazán fontos, hiszen ha mindenre tudnák a helyes választ, akkor nem kellene iskolába járniuk. Sokkal fontosabb az, hogy a tanuló hogyan jut el a megoldásig, és az, hogy érezze, gondolatait, ötleteit komolyan veszik. Azaz lássa, hogy mások mindent megtesznek annak érdekében, hogy megértsék az ő gondolatmenetét, amit aztán összehasonlítanak a magukéval.

Az ifjúság változása, az őket erősítő vagy gyengítő tanulási környezet

Hosszú évszázadokon keresztül a gyermeket együgyű lényként kezelték, aki kevés ismerettel, racionalitással és még kevesebb önállósággal bír, a társadalom idősebb tagjainak kell a felnőtt létformára megtanítania, a sikeres élethez szükséges értékekkel és magatartás mintákkal felruházni. Ez a normatív szemlélet több szempontból is sántít. Egyrészt napjainkban a felnőtt társadalom egy jelentős része bizonytalan saját élete vezetésében, önmaga sem tud az általa kifele közvetített és a másoktól elvárt értékek mentén élni. Másrészt a megváltozott tárgyi és társadalmi környezet lehetőségeinek a hatására az iskolás korú diákok nap mint nap olyan tevékenységeket folytatnak, amelyet korábban feltételezni sem mertünk volna róluk. Számatalan területen igazolják, hogy képesek önállóan tevékenykedni, akár a felnőtteknél eredményesebben is teljesíteni. Nem kell hosszasan bizonyítani, hogy az informatikai területén, a modern technikai eszközök nyújtotta lehetőségek sokoldalú kihasználásában mennyivel természetesebben mozog a fiatal generáció,

85 Hunya Márta (2005): Virtuális tanulási környezet, Iskolakultúra, 2005/10., 53-69. o.

Knausz Imre (2002): Műveltség és autonómia, Iskolakultúra, 9. sz. 87 – 102. o.

Nahaika István (2002): Hogyan alakul ki a tudás a gyermekekben – konstruktivitás és pedagógia, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 50-90. o.

mint az idősebbek. Az érdekesnek ítélt feladattal aktívan, kitartóan és eredményesen foglalkoznak a gyerekek, míg ha nem sikerül megfelelően motiválni őket a kívánt cselekvésre, akkor látványosan és a korábbiánál sokkal nyíltabban állnak ellen.

A modern felfogás szakít a hagyományos egységes gyermekkor értelmezéssel, amely a fejlődési határokat életkori sajátosságokhoz köti. Azt állítja, hogy nem lehet általános fejlődésről beszélni, mert nincs egységes gyermekkor. Minden egyes gyermek fejlődését alapvetően befolyásolja, hogy melyik korban, a Föld melyik pontján, milyen társadalmi környezetben fejlődik, milyen társadalmi viszonyok között nevelkedik. A gyermekkor tehát társas konstrukció, melyben mindenki maga alkotja meg a sajátját⁸⁶. Ezt a szemléletet elfogadva az intézményes nevelés csak az egyéni szükségletekre épülő, adaptív tevékenység lehet. A mai fiatalokra könnyen szoktuk azt kimondani, hogy ők rosszak, az iskolában fegyelmezetlenek, gyakran agresszívek, egyes helyzetekben mutatott viselkedésük alapján kiszámíthatatlanok, bejósolhatatlanok. Más szemszögből figyelve azonban a mai fiatalok képesek kételkedni megdönhetetlennek látszó igazságokban, képesek kiállni a számukra fontos célok érdekében, képesek ezért küzdeni, együttműködni, egymást segíteni. Ez a megközelítés új irányba viheti a felnőttek gondolkodását, átalakíthatja az iskolai munka gyakorlatát.

A pedagógusszerep-értelmezése

„A tanár tudja a legjobban!” – gondolja sok diák és szülő. Sok pedagógus is úgy véli, nemcsak a tananyagot tudja a legjobban, de arról is meg van győződve, hogy rendkívül jól magyarázza ezt el a gyerekeknek. Ők azok a pedagógusok, akik végigbeszélnek az egész napot, mintha az lenne a céljuk, hogy beletöltsék a tananyagot a tanulók fejébe. A tanulás azonban nem épülhet olyan szereposztásra, ahol a pedagógus folyamatosan olyan kérdéseket tesz fel, amelyekre a tanulóknak előre meghatározott módon kell válaszolniuk, és amire a tanulók – nyilvánvalóan – előre megtanult válaszokat fognak adni.

A gyermekek egyediségére figyelemmel levő pedagógusnak térben és szemléletben egyaránt ki kell lépnie a megszokott központi helyéről. Az osztálytermet át kell adnia a diákoknak, akik egyéni, pár és csoportos foglalkozások során maguk is aktív résztvevőivé válnak saját tanulásuknak. A pedagógus látszólag háttérbe is szorul (nem áll a terem közepén), de valójában továbbra is ő irányítja a tanulási folyamatot. Munkája sem lesz kevesebb, csak egészen más. Míg korábban azt gondolta végig, hogy milyen lépésekben tudja hatékonyan elmondani a tananyagot, most azt kell aprólékosan megterveznie, hogy milyen differenciált tevékenységekkel, egyénre szabott feladatokkal tudja a diákokat segíteni abban, hogy maguk találjanak válaszokat az általuk megfogalmazott kérdésekre. Ehhez a pedagógusnak tudatos megfigyeléseket kell végeznie, majd ezek értékelése alapján jól kell tudnia kérdésekkel és reflexiókkal segíteni az egyéni fejlődést.

A jelenlévők kitértek arra, hogy a pedagógusképzés során fontos lenne a bemeneti követelmény és a képzés során beépített alkalmassági feltételek teljesítése, továbbá, hogy szükséges lenne a pedagógusképzésben is közösségfejlesztést tanítani. Ehhez kapcsolódott, hogy ha magának a tanárnak sincsenek közösségi élményei, akkor tőle sem várható el, hogy közösségépítő, fejlesztő tevékenységet végezzen. Pedig a fiataloknak igényük van a nyílt kommunikációra, hogy el tudják mondani azt ami bennük van, ami velük történt, történik, így a „dumaórák” akár fontosabbak is a szaktárgyi óráknál.

⁸⁶ Golinhofer Erzsébet – Szabolcs Éva (2005): A gyermekkor narratívái, In: Kelemen Elemér (szerk): Tanulmányok a neveléstudomány köréből, Osiris Kiadó Budapest.

Elhangzott, hogy az utóbbi évek jogszabályi változásai nem segítették az iskolai közösségek megteremtését, sőt károsan hatottak rá. Ez azért is probléma, mert a közösségi légkör, a közösségekben rejlő erőforrás pozitívan hat az egyének fejlődésére, motivációjára is. A résztvevők elmondták, hogy az iskolai közösségiséget jól tudná segíteni, ha tapasztalt és felkészült civil szervezetek „bemehetnének” az iskolába, azonban ez csak néhol működik.

ASSZERTIVITÁS – ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS

előadó: Janzsó Ádám

moderátor: Kaszás András

Az asszertivitás és érdekérvényesítés fogalmainak tisztázása és egymáshoz való viszonya elengedhetetlen ahhoz, hogy az ifjúság szempontjából meg tudjuk vizsgálni érdekérvényesítés területét. Az érdekek megjelenítése, bemutatása, védelme szempontjából az emberi viselkedés négy modellelembe foglalható:

- Passzív: problémás helyzetek kerülése, visszafogottság, kitérés a kommunikáció elől;
- Asszertív: határozottság, magabiztosság (reális önértékelés), nem alkalmaz erőt, együttműködő, környezetével összhangban igyekszik elérni céljait;
- Agresszív: erőteljes gesztikuláció, a vélemény tényként való közlése, felsőbbrendűségi érzés, harag, vádaskodás;
- Manipulatív: érzelmek és gondolatok elrejtése, őszintétlenség.

Az érdek az egyik legfontosabb meghatározója az emberi cselekvésnek, az érdek az egyén, a csoport (társadalom) tevékenységének indítéka, mozgatója, amelyre a szükségletek kielégítése ösztönöz. Az érdek alapvetően objektív, amelyet a társadalmi körülmények határoznak meg. Az érdekek felismerésében és érvényesítésében azonban már szerepe van a szubjektív tényezőknek. Az érdek, és az elérését célzó cselekedetek mindig az adott környezettől függenek, azoktól nem függetleníthetők. Természetéből adódóan a különböző érdekek egymástól eltérőek, vagy ellentétesek is lehetnek, mely azon a tényen alapszik, hogy az erőforrások általában szűkösebben, mint az összes érdekelt fél igényei. Amikor tehát érdekérvényesítésről beszélünk, akkor figyelembe kell venni az egyének és csoportok szükségleteit, a rendelkezésre álló erőforrásokat, lehetőségeket⁸⁷.

A különböző érdekeket, és a kielégítésükre nyújtható válaszokat nem lehet önmagukban értelmezni, hanem azt másokéhoz képest is definiálnunk kell. Az érdek érvényesítéséhez általában másokat befolyásolni szükséges, legyen szó egyéni, csoportos vagy társadalmi érdekekről szó. Ez a befolyásolási képesség az érdekérvényesítő képesség. Amikor a saját (legyen az egyéni vagy csoportos) érdekünkben járunk el - akkor a fent említett példából is láthatóan - más véleményekkel, igényekkel találkozunk, ahol mindenki a saját érdekét igyekszik képviselni. Ezek az érdekek, vélemények ráadásul lehetnek másokkal azonos vagy magasabb/alacsonyabb szinten is, így az érdekek képviselése, az érdekegyeztetés, az érdekérvényesítés láthatóan egyfajta „szakterületnek” is nevezhető, hiszen képesnek kell lennünk az eltérő véleményen lévő felek álláspontját közelíteni, és a lehető legszélesebb kör számára elfogadható alternatívát, döntést előkészíteni kialakítani.

⁸⁷ Vegyük példának egy településen a fiatalok különböző csoportjait, akik a szabadidő eltöltésére szeretnének lehetőségeket (területet, pályát) kapni pl.: gördeszkások, görkorcsolyások, bmx-esek, akik olykor már egymással is ellentétben állnak, hiszen a saját hobbijuk gyakorlásához különböző igények merülnek fel. Felmerül, hogy egy adott pálya, elem nem alkalmas mindegyik csoport igényeinek kielégítésére. Ezért ha létre akarunk hozni számukra egy helyet, ahol eltölthetik a szabadidejüket, akkor ezeket a különböző szempontokat is figyelembe kell venni, amelyet össze kell hangolni a társadalom más csoportjainak érdekével, mind az elhelyezés, mind az erőforrások (költségek szempontjából). Hiszen a társadalom többi csoportja szerint nem lehet egy lakótelep közepén elhelyezni egy ilyen pályát, szükség lenne a kisgyermekes családoknak játszótérre, az idősebbek számára parkos területekre, stb. és akkor még nem is említettük a többi sport és szabadidő eltöltési lehetőségek iránt érdeklődő kortársak igényeit is.

A fenti modell szerint az aszertivitás egyfajta arany középút a passzív és az agresszív viselkedés között. Az aszertív személy tudja, hogy mit akar elérni, ugyanakkor tisztában van a másik igényeivel is. Konstruktívan nyilvánít véleményt, és figyel a másik, mások gondolataira. Legfontosabb jellemzője, hogy képes mindkét fél számára elfogadható megoldást találni, ha nem ért valamit akkor kérdez, és információt szerez. Képes nemet mondani és a vállalhatatlan kéréseket visszautasítani, empátiával, indulat nélkül reagál, de mégis határozott marad. Az érdekérvényesítés az aszertív (és proaktív) viselkedésben lehet eredményes, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a különböző érdekeket egyeztetni tudjuk, a különböző érdekképviseleti formákban jól tudjunk működni, és ezáltal az általunk képviselt célcsoport számára a szükségleteik kielégítése érdekében a leghatékonyabban tudjunk eljárni.

Ezt a viselkedést mindenkinek tanulnia kell. Alapvetően a félelmet és az agresszivitást is magunkban hordozzuk, de az aszertivitást el kell sajátítanunk. Ennek az elsajátításnak a leginkább korban és alapvetéseiben adekvát területe az ifjúsági világ.

A műhelybeli többség egyetértett abban, hogy az aszertív érdekérvényesítő modell, ami hosszú távon a legeredményesebb, azonban ez a fiatalok számára csak tanulás útján sajátítható el, ami a köz- és felsőoktatás és a civil szektor közös feladata és felelőssége lenne. Léteznek az országban jó gyakorlatok a párbeszédre a döntéshozók és a fiatalok között, azonban a résztvevők szerint ezekből jóval többre lenne szükség. További problémaként merült fel, hogy egy-egy kezdeményes, pozitív példa megvalósulása személyhez köthető, nem pedig rendszerekhez. Utánpótlásra, képzésre lenne szükség, olyan intézményi rendszer kialakítására, mely ténylegesen felkarolja és segíti a fiatalok kezdeményezéseit helyi vagy éppen országos szinten.

EMBERI JOGI NEVELÉS

előadó: Szebenyi Marianna

moderátor: Matusz Máté

Az emberi jogok az alapvető emberi szükségleteket tükrözik. Olyan alapvető szabályokat fektetnek le, amelyek nélkül az emberek nem élhetnek méltóságban. Valaki emberi jogainak megsértése egyet jelent azzal, hogy nem tekintjük emberi lénynek. Az emberi jogok védelmezése így azzal egyenértékű, hogy igényt tartunk arra, hogy minden ember méltóságát tiszteletben tartsuk. Mindenkinek vállalnia kell a felelősséget is: mások jogainak tiszteletben tartását és azon emberek védelmezését és segítségét, akiknek jogait megsértették, vagy akiket jogaitól megfosztottak. E felelősség elfogadása a minden emberi lényvel való szolidaritás vállalását fejezi ki.

Az emberi jogi nevelés, képzés meghatározása legérzékletesebben az általa elerendő célok meghatározásával írható le. Az emberi jogi nevelési program hosszú távú célja az, hogy olyan kultúrát teremtsen, amelyben az emberi jogokat a közösség minden tagja elfogadja, tiszteletben tartja és védelmezi. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy bárki, aki emberekkel foglalkozik, részben emberi jogi nevelést is folytat, amennyiben a fenti célokat magáénak vallja, és tesz is elérésük érdekében, függetlenül attól, hogy milyen módszerekkel és milyen közegben teszi mindezt.

Arról, hogy a fent leírt cél elérésének mi a legmegfelelőbb eszköze, természetesen többféle, egymástól eltérő nézet is létezik. Nincs két ugyanazzal a szükségletekkel bíró személy, csoport, kultúra, nincs olyan képzési módszer, amely minden egyénnek, csoportnak, bármelyik társadalomban egyformán megfelel. E gondolatmenet is jelzi, hogy a hatékony emberi jogi nevelésnek résztvevőközpontúnak kell lennie: minden közösségben az egyes egyének szükségleteire, meglévő készségeire és képességeire kell épülnie.

Jóllehet elengedhetetlenül fontos, hogy a távolba tekintsünk, gyakorlati okokból néha közelebről is meg kell vizsgálnunk céljaink rendszerét. Alkotóelemeire kell bontanunk, hogy a konkrét célokat megfogalmazhassuk. Meg kell határoznunk, mik a teendőink az emberi jogok kultúrájának megteremtése érdekében, majd át kell gondolnunk, hogy ebben hogyan tud részt venni az egyén, mi magunk. Az emberi jogok kultúrája nem pusztán olyan közeg, amelyben mindenki tisztában van a jogaival - a tudás nem jelenti feltétlenül a jogok tiszteletben tartását is, e nélkül pedig jogaink bármikor sérülhetnek. Az emberi jogokat tiszteletben tartó kultúra különböző nézetek, viselkedésformák, normák és szabályok egymásba fonódó hálózata. Ezek megértése kapaszkodókat ad, amelyek alapul szolgálhatnak ahhoz a munkához, amelyre csoportjainkban vállalkozunk.

Nem azt kell a fiataloktól elvárnunk, hogy az életüket az emberi jogok védelmének szenteljék, de legyenek tisztában azzal, hogy emberi jogi kérdések léteznek, legyenek érzékenyek ezek iránt, és legyenek képesek cselekedni az adott helyzet megváltoztatásáért, amennyiben azt szükségesnek érzik.

Mindezt figyelembe véve, az emberi jogi képzés már létező modelljei három fő csoportba sorolják a célkitűzéseket:

- Elősegíteni az emberi jogi kérdések felismerését és megértését annak érdekében, hogy azok megsértése ne maradjon észrevétlen az emberek előtt;
- Fejleszteni az emberi jogok védelméhez szükséges készségeket és képességeket;
- Kialakítani egy olyan gondolkodásmódot, amely tiszteletben tartja az emberi jogokat, hogy az emberek ne sértsék meg szándékosan mások jogait.

Az emberi jogi nevelés részben egy, az emberi jogokat tiszteletben tartó magatartásforma kialakításáról szól. Ugyanakkor több ennél, hiszen bármilyen tisztelettel viseltessünk is az emberi jogok iránt mi magunk, vagy kollégáink és barátaink, mégis a környezetünkben lépten-nyomon sérülnek az emberi jogok. Sajnos nem akadályozhatjuk meg ezeket a jogsértéseket csupán neveléssel. Rövid idő alatt semmiképp sem. Ideális esetben elegendő lenne saját környezetünk, csoportunk tagjaiban megerősíteni az embertársaik iránti tiszteletet, azt remélve, hogy legalább ők nem sérítik meg mások emberi jogait a jövőben. Ez az egyik fontos szempontja az emberi jogi nevelőmunkáknak. Törekedhetünk azonban többre is: ösztönözhetjük például a fiatalokat arra, hogy ne csak egymásra, hanem az őket körülvevő világra is legyenek hatással. Készíthetjük őket arra, hogy akkor is járuljanak hozzá az emberi jogok védelméhez, ha személyesen nem érintik őket.

A fiatalok bátorítása arra, hogy cselekedjenek az emberi jogok megsértése ellen, nemcsak az emberi jogok védelme miatt fontos, hanem mert meg kell tapasztalniuk, hogy képesek változtatni a világon, és így lesznek cselekvő, aktív állampolgárokká.

Miképp Kofi Annan az ENSZ volt főtitkára mondta: „Senki sem születik jó állampolgárnak, ahogy egyetlen államban sincs magától értetődő demokrácia. Sokkal inkább igaz az, hogy mind a kettő folyamat, amely egy életen át keresztül tart és fejlődik. A fiatalokat születésüktől kezdve be kell vonnunk ebbe a folyamatba⁸⁸.”

88 Az Európa Tanács 2000-ben az Európai emberi jogi egyezmény aláírásának 50. évfordulóján nagyszabású képzési programot indított, annak érdekében, hogy az emberi jogi nevelés az ifjúsági munka fókuszába kerüljön. Ennek keretében került kiadásra a Kompas - Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez (magyar nyelven: Mobilitás, Budapest, 2004). A műhelyben a kézikönyvben található gyakorlatokból kapnak a résztvevők izellítőt.

IDENTITÁS- ÉS JÖVŐKÉPÉPÍTÉS

előadó: Salamon Eszter
moderátor: Borda Balázs

A kutatók szerint az európai fiatalok mintegy 65%-a olyan foglalkozásokat fog űzni, amelyek ma még nem is léteznek. Még megdöbbentőbbek a jelen számai: miközben Európában mintegy 5 millió fiatal munkanélküli és további 2,5 millió sem tanulni, sem dolgozni nem akaró/tudó fiatal van, mintegy 2 millió állás betöltetlen (főként az IT szektorban) megfelelő tudású munkaerő hiányában. A mai európai fiataloknak meg kell tanulnia az amerikaiak számára természetes mobilitást, a más kultúrákkal való együttélést, az idegen nyelven való kommunikációt. Az EU szakemberei és politikusai az EU 2020-ig tartó nevelkedési stratégiájában felvázolták, mit várnak el a tagállamoktól a fiatalok jövőjének biztosítása érdekében.

Arra keressük a választ, hogy milyen feladatai, lehetőségei vannak a fiatalok kisebb vagy nagyobb közösségeinek saját jövőjük sikerének elősegítésében, mihez kell állami intézményrendszer és mihez az államtól függetlenül, de közpénzből finanszírozott civil szféra. Azt is feszegetjük, hogyan teremthető meg az egyensúly a társadalmi szolidaritás és a még elviselhető közterhek között, hogyan vonhatóak be, tehetőek érdekeltté a fiatalok a részvételi demokráciában saját jövőjükért.

Az Európai Bizottság megbízásából felmérés készült az ifjúsági munka helyzetéről, a fiatalok életében betöltött szerepéről, amelyet 2014 februárjában hoztak nyilvánosságra. A tanulmány szerint az ifjúsági munka általános tulajdonsága, hogy értelmes tevékenységet biztosít a fiataloknak, személyes igényeiknek és érdeklődésüknek megfelelően. Az ifjúsági munka elsődleges célja a személyiségfejlesztés, ezen belül is a határozottság, az önbizalom, a pozitív önkép fejlesztése a szocializációs folyamat során. Ez a személyiségfejlődés a jövőre való felkészülést és az emancipációt segíti, a felelősségérzetet és a toleranciát növeli. Eredményként növekszik az ifjúsági munkában részt vevő fiatalok jelenléte a részvételi demokrácia folyamataiban, a társadalmi befogadás és a tolerancia, továbbá csökken a veszélyes viselkedésre való hajlam. A nemformális illetve informális tanulási folyamat során, részvételen alapuló illetve kísérleti pedagógiai módszerekkel, mentorok és a kortársak segítségével tanulnak, ez a tanulás pedig elsősorban szociális tanulás, az emberi kapcsolatok értelmes felhasználásához ad segítséget.

A tanulmány szerint az ifjúsági munka a fiatalok életének számos eleméhez járul hozzá pozitívan.

1. Oktatás és képzés

- A nem-kognitív készségek fejlesztése hozzájárul az iskolai, tanulmányi eredmények javulásához is;
- Alternatív tanulási utakat kínál a korai iskolaelhagyók számára;
- Segíti a pályaeorientációt, segít a továbbtanulási utak közötti választásban;
- Lehetőségeket nyújt a továbbfejlődéshez.

2. Munkavállalás és vállalkozókészség

- A munkaerőpiacon hasznosítható transzverzális készségeket fejleszt;
- Lehetőséget ad arra, hogy valós keretek között szerezzenek gyakorlatot a fiatalok;
- Segíti a fiatalok orientálódását;
- Segítheti a fiatalok beilleszkedését a munkaerőpiacra.

3. Egészség és jól-lét

- Segíti az információhoz való hozzájutást, továbbá bizalmon alapuló tanácsadás igénybevételel teszi lehetővé;
- Attitűd- és viselkedésváltozásokat eredményez;
- Fejleszti az öntudatos viselkedés és növeli a személyes jól-lét érzését.

4. Részvétel

- Növeli a részvételi demokrácia iránti érdeklődést, a személyes részvételt;
- Növeli a tudatosságot;
- Fejleszti a kritikai gondolkodást;
- Felkészíti, képessé teszi a fiatalokat a részvételre;
- Lehetőséget biztosít az önkifejezésre.

5. Önkéntesség

- Az ifjúsági munka gyakran (hazánkban általában) önkéntesek által vezetett tevékenység;
- Fejleszti a szolidaritásra való képességet;
- Minél korábban kezd valaki részt venni az ifjúsági tevékenységekben, annál nagyobb eséllyel fog később is önkéntes munkát vállalni.

6. Inklúzió

- Segítséget nyújt a személyes szocializációban, biztonságos környezetet nyújtva;
- Megelőzi a kirekesztést;
- különleges hangsúlyt fektet a veszélyeztetett csoportok bevonására;
- Harcol az egyes társadalmi csoportokról a közvéleményben kialakuló negatív képek ellen.

7. Fiatalok és a világ

- Fejleszti bizonyos készségek és attitűdök kialakulását, mint például az öngondoskodás, a környezettudatosság vagy a kultúrák közötti kommunikáció;
- Felhívja a figyelmet az emberi jogokkal illetve a globalizációval összefüggő kérdésekre;
- Segíti a fenntartható fejlődés iránti érdeklődés felkeltését, képessé tesz a fenntartható életmód kialakítására.

8. Kultúra

- Növeli a kultúra iránti érdeklődést, a kulturális tevékenységekben való részvételt;
- lehetőséget ad az önkifejezésre, a kreativitás kifejezésére, fejlesztésére;
- Támogatja az interkulturális érintkezést, az egymás iránti nyitottságot;
- Jelentős lehetőséget ad a személyes fejlődésre.

I ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

Folyamatosan növekszik az igény általánosan az ifjúsági szervezeti tevékenységekre, ugyanakkor hasonlóan növekvő igény mutatkozik azokra a képzett, felkészült, közreműködni képes szakemberekre, akik ezt a tevékenységet segíteni tudják. Hasonlóan egyre nagyobb az igény arra, hogy az ifjúsági munka során jó együttműködés alakuljon ki az egyéb érdekelt csoportokkal, például a formális oktatási rendszerrel, a szülőkkel, a politikacsinálókkkal vagy a munkaerőpiac szereplőivel. Eközben folyamatosan csökken a közvetlen finanszírozásra, a működés támogatására fordítható forrás, ezzel együtt pedig egyre inkább eltűnik a hagyományos, régi típusú ifjúsági szervezeti munka, amely elsődlegesen szabadidős tevékenységek szervezésére és a tehetséggondozás egyes elemeire, főként kulturális tevékenységekre fókuszált. A professzionalizálódás, az eredményekre törekvés azonban nem jelentheti azt, hogy az ifjúsági munka hagyományos értékeit engedni kell háttérbe szorulni. Az egyensúly megteremtése az elkövetkező évek talán egyik legnagyobb kihívása. Arra keressük tehát a választ, hogyan tud a hazai ifjúsági munka – esetleg az oktatási rendszer együttműködésével – eljutni oda, hogy a fiataloknak Magyarországon is lehetősége nyíljon erre a típusú fejlődésre – főként azért, hogy a magyar fiatalok számára itthon is legyen pozitív jövőkép, továbbá növekedjen a részvételi demokrácia iránti érdeklődés párhuzamosan a kirekesztés és az intolerancia elutasításával.

A tanulmány megállapításait olvasva az embernek az a gondolata támad, hogy mindazokat a feltételeket, lehetőségeket, módszereket, amelyeket ma a fiatalok az önkéntes ifjúsági munka során élvezhetnek, egy valóban 21. századi, formális, általános oktatási rendszernek kellene nyújtania. A helyzet azonban egyelőre az, hogy számos készség, képesség, amely a fentiekben vázolt problémák megoldásához segíthetik hozzá a fiatalokat, ma csak a nemformális tanulás során, a civil világban sajátíthatóak el.

A műhely során elhangzott, hogy az ifjúsággal foglalkozó szakemberként felelősségünk van, olyan helyzetek megteremtésében, amelyek során a fiatalok készség szintű fejlesztése zajlik olyan nem formális keretek között, ahol előtérbe kerül a tapasztalati tanulás. Ilyen módszertani helyszínként sorolódott fel a tábor, a közösségi tér, a diákönkormányzat, pályaaorientációs tanácsadás, alkotó művészeti projektek, közösségi találkozók, bulik közös megszervezése fiatalokkal.

KITÖRÉS AZ ELSZIGETELTSÉGBŐL – FIATALOK SZEGÉNYTELEPEKEN ÉS VÁROSI GETTÓKBAN

előadó: Kósa Eszter
moderátor: Nagy Andrea

Hazánkban egyre nagyobb számban, területen és egyre jobban elszakadva, leszakadva a társadalom többi részétől jönnek létre vagy sülyednek még mélyebbre már meglévő vidéki és városi zárványok. Ezek a helyeken a szegénység, a munkanélküliség, a jó minőségű közszolgáltatásokból való kirekesztettség, a kilátástalanság, a rossz egészségi állapot és mindezek generációkon átívelő újbóli megjelenése különösen jellemző. A szegregált lakókörnyezetben élők között kiemelkedően magas a gyermekek és fiatalok aránya. Az ő kitörésük segítése az egyik legfontosabb társadalompolitikai kihívás.

Ha a fiatalok társadalmi kirekesztettségéről, szegénységéről szeretnénk megtudni valamit, akkor nyilvánvalóan a családjukról, a környezetükről kell többet megtudnunk legelőször. A szegénységgel küzdő fiatal a szegénységben élő gyermekből cseperedik, és a szegénységben élő gyermek a családjá nélkülözésében osztozik. A 2012-es adat szerint Magyarországon a gyerekek (0–17 évesek) 15 százaléka élt foglalkoztatott nélküli háztartásban. Ezzel az EU-n belül azon 3–4 országhoz tartozunk, ahol a legmagasabb a foglalkoztatott nélküli háztartásban élő gyerekek aránya. 2010–2013 között nőtt a szegények vagy kirekesztettek aránya mind a gyerekek, mind a teljes népesség körében. 2013-ban már a népesség harmada (33,5%), a gyerekek 43 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Az uniós rangsorokban a mezőny végén állunk, a gyerekszegénység és kirekesztés terén 2012-ben csak Bulgáriát és Romániát „előztük meg”. A nélkülözés különböző dimenzióit jelző mutató a súlyos anyagi deprivációban élők aránya. Magyarországon a gyerekek több mint harmada (35%), a teljes népesség több mint negyede (26,8%) élt súlyos deprivációban 2013-ban. Ráadásul 2007 és 2013 között mindkét csoport aránya jelentősen nőtt. Ezekkel az arányokkal az Unió és az új tagországok rangsorában is rendre a legutolsók között állunk. Jellemzően Bulgáriát és Romániát előzzük meg, ahol ugyan magasabb a depriváltak aránya, mint nálunk, de tendenciájuk javuló. A számokból világosan látszik, hogy a gyerekeket és fiatalokat különösen sújtja a szegénység, elmondhatjuk, a teljes népességhez képest a gyerekek felülréprezentáltak a szegények körében.

Magyarországon a „szegénység vidékre megy”. Ez nem jelenti azt, hogy a városokban ne élneek szegénységben emberek, családok, de a szegények túlnyomó része vidéken, és legjellemzőbben a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben él. Érdemes ezt azért is kihangsúlyozni, mert a fejlett világ országaira épp az ellenkező tendencia igaz: a szegénységben, mélyszegénységben élők a városi gettókbán, a városokhoz tapadó nyomortelepeken fordulnak elő legnagyobb számban. Ha a szegénységben élő városi illetve vidéki fiatalok helyzetét hasonlítjuk össze, kijelenthetjük, hogy a vidéken élő szegény fiatalok nem csak az anyagi források hiányával, hanem a szinte minden szempontból megjelenő társadalmi kirekesztettséggel is szembesülnek. Egyszerűbben: a vidéki kistelepeplésen, mélyszegénységben élő fiatalok nem „csak” az elemi nélkülözéssel küzdenek, hanem teljesen elzártak a jó minőségű szolgáltatásoktól, az emberhez méltó lakáskörülményektől, a minőségi tanulástól és az önmegvalósításra lehetőséget adó munkától. Nem látnak pozitív

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

példákat, alapvető élmények, ingerek sem jelennek meg az életükben. Mindezek a hátrányok a városi fiataloknál is jelentkezhetnek, de ilyen sűrűségben és ilyen halmazódásban egyértelműen a vidéken élő szegény gyermekekre és fiatalokra jellemzőek, akik gyakran a falujukon kívüli világot egyáltalán nem ismerik, nagyobb településre akkor jutnak el, ha orvoshoz kell menni, vagy hivatalos ügyet kell intézni.

A 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségben élő mintegy 200 ezer gyerek közül 120 ezren szegénységben nőnek fel⁸⁹. Ezek a településeken „gyakorlatilag nincsenek munkalehetőségek, nagy foglalkoztatók nem települnek oda, ahol nincsenek járható utak, nincs tömegközlekedés, alacsony szintű az infrastruktúra, ahol az emberek iskolai végzettsége szélsőségesen alacsony, tömeges a munkanélküliség, és akinek még van valamilyen munkatapasztalata, azt jórészt még a nagyüzemi mezőgazdaságban vagy a szocialista nagyipari üzemekben szerezte. Adataink szerint a hátrányos helyzetű kistérségekben élő gyermekes családokban 2011–2013 között a közmunkások 35 százaléka egy évben kevesebb, mint 4 hónapra kapott munkalehetőséget az önkormányzattól. A közmunkával megszerezhető jövedelem nem elegendő ahhoz, hogy egy gyermeket nevelő család kijuthasson a szegénységből⁹⁰.”

A szegénység legalapvetőbb oka a munkalehetőségek és így a méltó életet biztosító keresetek hiánya. A szegénység azonban szorosan összekapcsolódik számos más hátránnyal, legyen szó iskolázottságról, lakhatási körülményekről vagy egészségi állapotról. A mélyszegénységgel sújtott vidéki zárványokban felülreprezentált számban élnek roma családok. A cigány gyerekek és fiatalok a már leírt számos hátrány mellett sok esetben szembesülnek a hátrányos megkülönböztetéssel és az intézményi (jellemzően iskolai) és lakhatási elkülönítéssel, szegregációval is.

Összefoglalva tehát, kimondottan a szegénytelepeken élő fiatalokat sújtó legjellemzőbb hátrányok:

- Iskolai szegregáció, rossz minőségű iskolák, 16 éves tankötelezettség miatt korai iskola elhagyás/lemorzsolódás;
- Nem létező, vagy nem hozzáférhető jó minőségű szociális szolgáltatások (pl.: családgondozás, ifjúságvédelem, iskolai mentorálás, stb.);
- Ingerek, élmények teljes hiánya (teljes bezártság az adott településen);
- Pozitív példák, karrierok, követendő utak hiánya (homogén szegény/mélyszegény közvetlen környezet);
- Diszkrimináció, hátrányos megkülönböztetés (pl.: rendőri vegzálás)⁹¹;
- Esélyegyenlőtlenség már a születés pillanatában (a teljes népesség átlagánál 10 évvel rövidebb várható élettartam).

Ha a legrosszabb helyzetű, jellemzően peremvidékeken, vidéki nyomortelepeken, esetleg városi gettókban élő gyermekek, fiatalok helyzetén kívánunk változtatni, mindenekelőtt állami szintű felelősség vállalásra és intézkedésekre van szükség. A civil szervezetek, vagy az egyházak nem képesek egy ilyen mélységű és tömegű probléma megoldására és igazából nem is dolguk. Feladatuk új módszerek kipróbálása, a szolgáltatásokból mindig kicsúszók ellátása, a speciális igényű

89 A részletek és adatok a Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2012-13. c. kiadványból származnak (GYERE, Gyerekesély Közhasznú Egyesület, Budapest, 2014.) p.97-116.

90 GYERE Civil jelentés p.99.

91 Ld. Aranyárhányó díj, Roma Sajtóközpont http://index.hu/belfold/2014/07/04/raszallt_a_ciganyokra_a_rendorseg/.

csoportok beazonosítása és az ő kiszolgálásuk. Dolga a nem állami szervezeteknek a kirekesztettek érdekeinek képviselője, a hatalommal nem rendelkező csoportok hangjának felerősítése. Ugyanakkor az esélyteremtő és integrált közoktatás megteremtése egyértelműen állami feladat, ami az első és legalapvetőbb lépés lenne a fiatalok társadalmi kirekesztésének felszámolásában és megakadályozásában. Ugyanígy elengedhetetlen lenne a családtámogatási rendszer átalakítása, amely jelen formájában, az alacsonyan tartott családi pótlékkal és a családi adókedvezmény rendszerével „perverz” újraelosztást valósít meg: a tehetősebb családoknak kedvez. A nagy állami ellátórendszerek (közoktatás, családtámogatás, szociális pénzbeli ellátások, stb.) mellett számos más, a szegénységben élő gyermekeket, fiatalokat célzó lépést is kellene tenni⁹²:

- Biztos Kezdet program bővítése, fejlesztése. A javaslat célja a szegénység generációk közötti átörökítésének megtörése érdekében a kedvezőtlen helyzetű térségekben, településeken élő kisgyerekek (0–4 év) és szülei számára elérhetővé és hozzáférhetővé tenni a korai képességgondozást és a szülők támogatását, megerősítését célzó szolgáltatást;
- A gyerekek napközbeni ellátásának fejlesztése (bölcsőde, családi napközi, óvoda). A javaslat célja a napközbeni ellátások igénybevételi arányában tapasztalható területi és települési egyenlőtlenségek jelentős csökkentése, a szegénységben élő gyerekek hozzáférési és igénybevételi arányainak javítása, a kedvezőbb helyzetű gyerekek körében jellemző részvételi arányok elérése;
- A gyermekjóléti és szociális szolgáltatások megerősítése. Több, jól képzett szakember biztosítása, a szakemberek leterheltségének, illetve az egy szakemberre jutó ellátandók számának csökkentése a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben;
- Lokális beavatkozások. A szociális munka megerősítése, a közoktatásban tanulók pályafutásának segítése, valamint a szegregált lakókörnyezetben, a gettó jellegű és gettósodó településeken élők életminőségének javítása, a mélyszegénységből eredő hátrányai enyhítése és közösségeik fejlesztése érdekében.

Aműhelyben nagyon fontos hangsúlyt kapott a közoktatás, mint a hátrányos helyzetű, kirekesztéssel és mélyszegénységgel küzdő gyerekek társadalmi befogadásának egyik legfontosabb (lehetséges) csatornája. Ennek kapcsán szó volt az úgynevezett rideg és meleg (előkészített) integráció összehasonlításáról, és fontos megállapítás volt, hogy hosszú távú változást csak előkészített integrációval lehet elérni. Hiszen ennél a módszernél mind az integrálandó (kirekesztett), mind a „befogadó” fél összes érintett szereplője (szülők, diákok, pedagógusok) megfelelő felkészítést, képzést kap, félelmeik, kérdéseik meghallgatásra és válaszra találnak. Ezáltal megfelelően előkészítik az intézményt (vagy intézményrendszert) az integrációra, aminek köszönhetően esély mutatkozik a sikeres befogadásra. Ennek eredményeképp egyébként nem csak a befogadott, hátrányos helyzetű gyerekek, hanem a többségi gyerekek kompetencia szintje is javul, hiszen a (jól kezelt) heterogén tanulási környezet mindenkinek hasznos. Ez persze nem csak az intézményi integrációra igaz, hanem például a lakhatási szegregáció felszámolására is.

Ehhez kapcsolódott a jól képzett szociális (család gondozó, gyermekjóléti) szakemberek hiányának problematikája. Hiszen hazánkban a szegénység inkább vidékre koncentrálódik, a szakemberek pedig inkább nagyobb településeken illetve a fővárosban vannak jelen nagyobb számban. Épp

⁹² Esély 2013/6. Darvas Ágnes – Farkas Zsombor – Györi Péter – Kósa Eszter – Mózer Péter – Zolnay János
A szociálpolitika egyes területeire vonatkozó szakpolitikai javaslatok. http://www.esely.org/kiadvanyok/2013_6/esely201306.pdf.

1 ÖSSZEBESZÉLÜNK I. Ifjúságügyi Kongresszus

ott van a legnagyobb hiány a segítőkben, ahol a legtöbb rászoruló él: a leghátrányosabb helyzetű kistérségek telpülésein.

Mivel a cigányság felülreprezentált a mélyszegénységben élő népesség körében, így érthető módon igen sok szó esett a magyar cigányság problémáiról is. Többek között felmerült a kérdés, hogy van-e a mai cigány fiataloknak bármi féle kulturális identitása? Milyen hatással van/lehet egy cigány fiatal számára a hirtelen társadalmi felemelkedés? Mi lehet az oka annak, hogy (gyakran) nem szívesen vesznek részt az integrációjukat célzó programokban? Milyen jó módszerekkel lehetne megismertetni nem csak a többségi társadalommal, de a cigány társadalommal is a cigány kultúra sajátosságait, értékeit?

Részben az előzőekhez kapcsolódva, részben pedig önmagában is, a résztvevők teljes egyetértésében megjelent az is, hogy az államnak sokkal nagyobb szerepet kellene vállalnia ezen a területen. Mert a lelkes civil szervezetek sajnos önmagukban kevesek egy ilyen mértékű probléma megoldásához. Bár működésük elengedhetetlen az innováció és érdekképviselet kapcsán.

Viszontlátásra a II. Ifjúságügyi Kongresszuson 2016 áprilisában.

